

" ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ ,,"

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΣΑΤ' ΔΙΣΤΙ*

Ἡ «Τριμηνιαία Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις» τοῦ Λονδίνου (The Church Quarterly Review) ἐν τεύχει τοῦ Ἀπριλίου φιλοξενεῖ ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον ἄρθρον ἀξιόλογον τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας καθηγητοῦ Ἰωάν. Leipoldt, ὑπόθεσιν ἔχον ἔργον οὐχ ἤν-
τον περισπούδαστον, ἐξ ἐκείνων, ἅσα ἡ ἀθόρυβος Βρετανικὴ φιλο-
τιμία, φιλοπονία, ἐπιμονὴ καὶ ἐπιστημοσύνη παράγει πολλάκις,
τὴν ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμωτάτου George Horner ἀναληφθεῖσαν καὶ ἤδη
κατὰ τὸ πλεῖστον συντελεσθεῖσαν ἔκδοσιν τῆς σαϊδικῆς λεγομένης
μεταφράσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἶναι γνωστός ὁ κ. Horner
καὶ ἐξ ἄλλων ὁμοίως φύσεως ἔργων. Οἱ τρεῖς πρῶτοι τόμοι τοῦ
παρόντος ἔργου, περιλαμβάνοντες τὰ Εὐαγγέλια, εἶχον ἐκδοθῆ ἔτι
τοῦ πολέμου, τῷ 1911. Ὁ 4ος καὶ ὁ 5ος τόμος, περιλαμβάνοντες
τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.
Συντελουμένη ἡ ὅλη ἔκδοσις θὰ πληρώσῃ μέγα κενὸν ἐν τῷ κλάδῳ
τῆς Θεολογίας, τῷ διατρέβοντι περὶ τὰς Θείας Γραφάς, ἀνευ τινός

*) Τῆς Συντάξεως

φόβου, μήπως εφαρμοσθῆ καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὸ γνωστὸν λόγιον μέγα βιβλίον, μέγα κακόν. Ἐγγύησις ἀξιόχρεως εἶναι αὐτὸς ὁ κ. Horner καὶ ὁ κ. Leiroldt. Ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης μεταφράσεως τῶν Γραφῶν καθόλου καὶ τῆς Κ. Διαθήκης ἰδίᾳ εἶναι ἀπὸ πολλοῦ γνωστὴ εἰς τοὺς εἰδικοὺς ἕκ τε μερῶν καὶ τεμαζίων ἐκάστοτε δημοσιευθέντων καὶ ἐκ μελετῶν ἢ ἀνακοινώσεων ἰδιαιτέρων, γενομένων ἐπ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ πληθὺς καὶ ἡ κατάστασις τῶν κατὰ μέρος φερομένων τεμαζίων, πρὸς τοὺς ἄλλοις ὀφειλομένη καὶ εἰς τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀναπτυχθεῖσαν καὶ καλλιεργηθεῖσαν κερδοσκοπικὴν καὶ ἀνατομικὴν δεινότητα τῶν Φιλολόγων τῆς Αἰγύπτου, ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγὴ τῶν καθ' ἕκαστα, τῶν ἀποτελούντων ὡς τόσα disjecta καὶ dissecta membra, καὶ ἡ συναρμογὴ αὐτῶν εἰς ἓν ὅλον παρεῖχε τόσῃν ἐπιπέδῳ, ὅσην τῆ Ἰεζεκιήλ ἡ θέα τῶν πολλῶν καὶ ξηρῶν ἐκείνων ὀστέων τῆς πεδιάδος, πρὶν ἢ ἀκουσθῆ τὴν ἀνωθεν φωνήν· «τάδε λέγει Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἰδοὺ ἐγὼ φέρω εἰς ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω ἀνευμά μου εἰς ὑμᾶς καὶ ζήσεσθε». Οὕτως ἀπέβλεπεν ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὰ μέρη καὶ περὶ τῆς εἰρημένης μεταφράσεως πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ αἰδεσμοῦ Horner. Ἄλλ' εἶναι νῦν ἔργον καὶ ἀπόκτημα τῆς ἐπιστήμης, εἰ πρὶν ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῆ ὡς εὐχὴ καὶ πόθος αὐτῆς.

Εἶναι σήμερον παγκοσμίως ἀνεγνωρισμένη ἡ ἀξία καὶ χρησιμότης, ἣν ἔχουσιν ὑπὸ τε ἐξηγητικὴν καὶ κριτικὴν τοῦ κειμένου ἐπιποιήσας αἱ ἀρχαῖαι τῶν ἱερῶν βιβλίων μεταφράσεις, ἡ δὲ ἐν λόγῳ μεταφράσις ἀναντιρρήτως ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας τῶν μεταφράσεων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀνεύρομένη πιθανῶς μέχρι τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἢ ἀν μὴ καὶ πρότερον. Ὠνομάσθη *σαϊδική* (παρὰ τὸ ἀραβ. es—Said = ἄνω Αἴγυπτος) μία τῶν διαλέκτων τῆς *κοπιτικής* γλώσσης, ἡ πρὶν λαλουμένη εἰς τὰ ἀνώτερα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς ἄλλας αὐτῆς διαλέκτους (βαχουρικὴν, βαχμουρικὴν, μεμφτικὴν, ἀχιμικὴν), λαλουμένας ἄλλοθι τῆς χώρας, ἐν τῇ Κάτω Αἰγύπτῳ ἢ τῇ Μέσῃ ἢ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δόσεσιν.

Ὁ κ. Leiroldt καταλέγει τὴν εἰρημένην μετάφρασιν εἰς τὰς δοκιμωτέρας τῶν ἀρχαίων τοιούτων, εἰρήσκει δὲ ἀκριβῆ καὶ τὴν μεταφορὰν αὐτῆς εἰς τὸ ἀγγλικόν. Κριτὴν ἔτι δὲν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῆν τὴν ἔκδοσιν τοῦ κ. Horner. Ἄλλως θὰ ἦτο ἀνάγκη κόπου νὰ παρεβιάζετο πρὸς τὸ κείμενον τῆς εἰρημένης μεταφράσεως τὸ κείμενον τῆς Πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐκδόσεως, τῆς πρὸ ἐικοσαετίας

ἀπωρισθείσης ἐπὶ νέας βίβλιν, ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς *Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως*, ὅσον εὐρίσκειται τοῦτο ἐν τοῖς πρὶν ἐπ' Ἐκκλησιαστικῶν ἀναγνωσκομένων καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χειρογράφοις εἰς ἡμᾶς περιεληθούσιν Εὐαγγελισταρίοις καὶ Πραξολογίοις. Ἐχόντες τὴν ἔκδοσιν τοῦ αἰδέου Horner θὰ ἐκρίνομεν ἐξ ἰδίας ἀντιπαραβολῆς ἢ καὶ εἰς ἄλλα μέρη, καὶ εἰς ποῖα, συμβαίνει ὅ,τι ἐξ ὀλίγων μόνον παραθέσεων τοῦ καθηγητοῦ Leiroldt μανθάνομεν, ὅτι δηλ. ἡ καὶ ἀδικη μεταφράσις ἔρχεται εἰς ἐπιβεβαίωσιν γραφῶν τινῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς, παρὰ τὸς συνήθως προκρινόμενας ἐπὶ τῇ βίβλιν τῶν μεγάλων κωδίκων, προτιμήσαμεν ἐπὶ τῇ βίβλιν τῶν ἰδίων ἡμῶν χειρογράφων. Ἐν ἰδίῳ ἀρθρῳ, *Ἡ πατριαρχικὴ ἔκδοσις τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἀναγνώσεις τινὲς αὐτῆς*, δημοσιευθέντι πρὸ ἔτους ἐν τῷ «Νέῳ Ποιμνί» (ἔτος Β' τευχ. 2.), ἔκρινα κολῶν νὰ ἐξάρω τινὲς τῶν προτιμημένων (ἔτος Β' τευχ. 2.), ἔκρινα κολῶν νὰ δηλώσω τοὺς λόγους τοὺς κατ' ἐμὲ συνηγορηθέντων γραφῶν καὶ νὰ δηλώσω τοὺς λόγους τοὺς κατ' ἐμὲ συνηγορηθέντων ὑπὲρ αὐτῶν. Περὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, *Ματθ. 17, 22*, ἔγραψον ταῦτα. «Χρηθεῖ τινὲς ἐξηγήσεως καὶ ἡ ἐν 17, 22 προτιμῆσις τῆς γραφῆς *εἰς τὴν Γαλιλαίαν* ἀντὶ τῆς συνήθους *ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ*. Γνωστὸν ὅτι ὑπάρχει καὶ γραφὴ *συστρεφομένων* ἀντὶ *ἀναστρεφομένων*. Κατὰ τὰς βίβλους τῆς ἐκδόσεως οὕτε ἐκεῖνο ἠδυνάμην νὰ λάβω ὑπ' ἔμφαν, οὔτε νὰ παρίδω τὴν ἀνάγνωσιν *εἰς τὴν Γαλιλαίαν*, παρὰ πάσας τὰς δυσκολίας αὐτῆς κτλ.» Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη, γνωστὴ μὲν καὶ ἐξ ἄλλων χειρογράφων πολλῶν, μὴ κριθεῖσα ὅμως ἀξία προτιμῆσεως ὑπὸ τῶν κριτικῶν, βεβαίως διέφυγε τὸν κ. Leiroldt, ὅτε περὶ τῆς ἐν τῇ σαϊδικῇ μεταφράσει ἀποδόσεως τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου ἔγραψε ταῦτα. «*1° Matt. 17, 22...we find a double reading in Sahidic. «But when they returned to Galilee» this doubtless the translation of, ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ thus the deviating reading «But when they walked in Galilee» must be the rendering of the Greek, συστρεφομένων δὲ αὐτῶν etc. Κατ' ἐμὲ ἡ διαφορὰ τῆς ἐξηγήσεως δύναται νὰ μὴ προέρχεται ἐκ τῆς διαφορῆς ἀναγνώσεως τῶν μετοχῶν ἀναστρεφομένων—συστρεφομένων, ἀλλὰ μάλλον ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ ἐμπροθέτου προσδιορισμοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν—ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ σημαίνον, συστρεφῆσθαι ἐν... καὶ ἀναστρέφασθαι ἐν... κατ' οὐσίαν εἶναι ἰσοδύναμα = *εἴθε κἀκεῖσε φέρεσθαι, διάγειν* (se vertere, versari, walk, go about), ἐν τῇ ἀναστρέφασθαι εἰς... ἀμέσως ἐμβάλλει τὴν ὑπόνοιαν μήπως ὁ λόγος περὶ κινήσεως εἰς τόπον τινά, περὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ τοῦτο ἠθέ-*

λησε να αποδώσῃ ἡ σαϊδικὴ μετάφρασις «But when they returned to Galilee, Ἐν τῷ προμνημονευθέντι μου ἄρθρῳ ἠθέλησα ἐγὼ να δώσω ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τὴν αὐτὴν κατ' οὐσίαν σημασίαν καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην φήσιν (*ἀναστρεφόμενων εἰς τὴν Γαλιλαίαν*—*ἀναστρεφόμενων ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ*)· ἀλλ' ἐπραξί τοῦτο δι' οὗς ἀναπτύσσω αὐτόθι λόγους ἄλλους (σελ. 77—78). Ἀνεξαρτήτως ὁμοῦ τῶν λόγων τούτων τὸ *ἀναστρέφεσθαι εἰς τὴν Γαλιλαίαν* βεβαίως σημαίνει ὅτι καὶ τὸ return to Galilee τῆς σαϊδικῆς μεταφράσεως. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ὑπέδειξα μὲν ἐγὼ, ἀλλ' ἠθέλησα να ἀποκλείσω ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ μόνον διὰ τὸ τοῦ Μάρκου 9, 30 «*παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας*» καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἐν Γαλιλαίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ, οὐχὶ δὲ ἐκτὸς τῆς Γαλιλαίας. Ἄλλως θὰ ἦτο ἡ μόνη ἀπλὴ ἀπόδοσις τοῦ *ἀναστρέφεσθαι* συμφώνως τῇ συνήθει αὐτοῦ ἀμεταβάτῳ χρήσει τοῦ *ὑποστρέφειν*, θὰ ἦτο δὲ «ὁ λόγος περὶ τῆς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐπανόδου τοῦ Κυρίου ἀπὸ τῶν μερῶν Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἐνθα εἶχε μεταβῆ πρὶν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ (16, 13), χωρὶς μάλιστα να προσημειωθῇ τι περὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Ἄλλα καὶ ἄλλως ἐξηγουμένου τοῦ χωρίου ἰσχύει καὶ εἰς τοῦτο ὅτι ὁ κ. Leipoldt λέγει: this creates a favourable pre-judice for those passages which seem to be inexactly translated.

Αὐτὸ ὁμοῦ τοῦτο ἐπιτείνει τὴν καὶ ἄλλως δεικναιολογημένην ἡμῶν περιέργειαν να μάθωμεν καὶ ἄλλως τινὰς τῆς εἰρημένης μεταφράσεως ἀναγνώσις, καὶ μάλιστα τῶν χωρίων Mat. 12, 25—27, 13, 13—14 καὶ Λουκ. 21, 38.

Εἶναι σφόδρα εὐχάριστον, καὶ ἀπέναντι τῆς ἄλλης καταστάσεως τῶν πραγμάτων πιθήγορον, ὅτι ἡ δημοκρατία τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἡ νομισθεῖσα ὅτι ἰσοσυντετέθη καὶ αὐτὴ διὰ παντός ὑπὸ τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ τῶν περιπετειῶν αὐτῆς φαίνεται ἄρξασμένη να ἀνασυντεθῇ καὶ πάλιν, καὶ εἶναι θέαμα ἐξοζηλον καὶ ἐν ἄλλοις κλάδοις τοῦ διεθνοῦς βίου τῶν λαῶν, τὸ βλέπειν ἐν ἀγαστῇ ὁμοφροσύνῃ πάλιν συνεργαζομένους τοὺς ἐκ τῆς Γερμανίας σοφοὺς μετὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμοτέχνων αὐτῶν ἐπὶ ἐπιδόσει καὶ προαγωγῇ τοῦ κοινοῦ ἔργου. Εἶναι ἄμυλλα, ἐν ἣ ὅσοι ἐνὶ Ἑλλην καὶ Ἰουδαίῳ καὶ ὕπερ μέγιστον, ἐν ἣ καὶ αἱ διαφοραὶ συντελοῦσιν εἰς οἰκοδομήν, οὐχὶ δὲ εἰς καταφρασίαν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΣΥΓΓΡΑΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓ. ΜΟΝΗΣ

ΙΩΑΝ. ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ τεύχους 1—2)

μδ' (μδ') τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰω. Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως εἰς τὴν σκυθροπόσητα βασιλέως Ἀχαάβ καὶ εἰς Ἰωανν. προφητὴν. Κυριακῇ ε' τῶν νηστειῶν.

μς' (μς') Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν πλούσιον καὶ τὸν Ἀάζαρον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

μζ' (μζ') Τοῦ αὐτοῦ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς πρὸς τὸ δύνασθαι κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς πρώτης· καὶ πῶς δυνατὸν μὴ μνησικακεῖν· καὶ ὅτι πολὺς τῷ Θεῷ τοῦ νόμου τούτου λόγος· καὶ ὅτι πρὸ τῆς γέννησις τὸ μνησικακεῖν κολάζει τοὺς ἀλόγους· καὶ περὶ τῆς τῶν ὄρκων ἀποχῆς τῇ παρασκευῇ τῆς ε' ἑβδομάδος.

μθ' (ν') Τοῦ αὐτοῦ λόγος β' εἰς τὸν 4ῆμερον Ἀάζαρον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

ν' (να') Ἑσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων εἰς τὸν 4ῆμερον Ἀάζαρον ὁμοίως.

νβ' (νβ') Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἱεροσολυμίτου καὶ ἀρχιεπ. Κρήτης λόγος εἰς τὸν 4ῆμερον Ἀάζαρον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

νγ' (νγ') Ταῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἰω. ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου λόγος εἰς τὰ Βαῖα τῇ Κυριακῇ τῶν Βαίων.

νδ' (νδ') Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπ. Ἀλεξανδρείας λόγος εἰς τὰ Βαῖα καὶ εἰς τὸν πῶλον· τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

νε' (νε') Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Διαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὰ Βαῖα ὡσαύτως.

νε' (νστ') Τοῦ μακαρίου Ἀνδρέου ἐπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἰ-

εροσολυμίτου λόγος εἰς τὰ Βαῖα τῆ αὐτῆ ἡμέρας. Ἑλληνίης ἐν τέλει κατὰ ἓν φύλλον· ὡς καλύμματα ἐσωτερικὰ τῶν πινάκων χρησιμεύουσι φύλλα μεμβράνης ἐξ ἀρχαίας μουσικῆς. (περὶ τὰ τέλη τοῦ 11^{ου} αἰῶνος).

31

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ 7/ΒΡΙΟΥ

Ἰστοι λόγοι κζ' εἰς ἁγίους ἐορταζομένους καὶ μὴ καὶ εἰς ἄλλας ἐορτὰς τοῦ 7/βρίου εἰς ἀρχαίαν ἑλλην. γλῶσσαν, ὧν οἱ κδ' εἰς οὐδένα ἀποδίδονται συγγραφεῖα, ὃ δὲ ἑλληνίης δι' ἐκκοπὴν φύλλων τελευταῖος. Οἱ τρεῖς λόγοι, ὧν οἱ συγγραφεῖς σημειοῦνται γέρονσι τὰ ὄνόματι Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (ὃ η'), Ἀνδρέου Κρήτης (ὃ ιδ') καὶ Ἀστερίου Ἀμασειῶς (ὃ κ').

Οἱ λόγοι οὗτοι ὧν προτάσσεται καὶ πίναξ εἰσὶν οἱ ἑξῆς:

- α') Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ ἐν τῷ στύλῳ (γρ. βίος).
- β') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Μάμαντος.
- γ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. ὁσιομάρτυρος Ἀνθίμου Ἐπισκόπου Νικομηδείας.
- δ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Βαβύλα Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.
- ε') Διήγησις τοῦ γενομένου θαύματος παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μιχαὴλ ἐν Χόνας.
- ς') Μαρτύριον τῶν ἁγ. μεγαλομαρτύρων, Εὐδόξιου, Ρωμίλου, Ζήνωνος καὶ Μακαρίου.
- ζ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Σόζοντος.
- η') Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου λόγος ἱστορικὸς εἰς τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου.
- θ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Σιβηριανοῦ.
- ι') Μαρτύριον τῶν ἁγ. γυναικῶν Μητροφώρας, Νυμφροδώρας καὶ Μητροδώρας.
- ια') Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Θεοδώρας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
- ιβ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μάρτυρος Αὐτονόμου.
- ιγ') Πραξις καὶ τελείωσις τοῦ ἁγ. Κορνηλίου τοῦ 100/άρχου.

- ιδ') Ἀνδρέου Ἐπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου εἰς τὴν παγ' ἄσμον βίωσιν τοῦ Τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ.
- ιε') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Νικίτα.
- ισ') Μαρτύριον τῆς ἁγ. καὶ πανευφήμου μάρτυρος Εὐαγγελίας.
- ιζ') Μαρτύριον τῶν ἁγ. γυναικῶν Σοφίας καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς Πίσσεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης.
- ιη') Μαρτύριον τῶν ἁγ. μαρτύρων Τροφίμου, Σαββατίου καὶ Δορυμέδοντος.
- ιθ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου καὶ Θεοπίστης καὶ τῶν δύο τέκνων αὐτῶν Ἀγαπίου καὶ Θεοπίστου.
- κ') Ἀστερίου Ἐπισκόπου Ἀμασειῶς εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Φωκῶν.
- κα') Μαρτύριον τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου πρωτομάρτυρος καὶ ἰσαποστόλου Θέκλης.
- κβ') Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγ. Εὐφροσύνης τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
- κγ') Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην τὸν Θεολόγον.
- κδ') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Καλλιστράτου.
- κε') Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος.
- κς') Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ.
- κζ') Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Ἑλληνίης ἐν τέλει δι' ἐκκοπὴν φύλλον. Πρὸ τῶν φύλλων ταύτων ἐτέθησαν ἐν καιρῷ τοῦ δεσπυνοῦ 2 φύλλα μεμβράνης ἐκ λόγου τινὸς εἰς τὰ πάθη τοῦ Σωτήρος (τοῦ ι' αἰῶνος.).

32

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

τοῦ αὐτοῦ μηνὸς 25 τὸν ἀριθμὸν εἰς ἁγίους ἐορταζομένους καὶ μὴ κατὰ 7/βριον εἰς ἀρχαίαν ἑλλ. γλῶσσαν, ὧν προηγῆται καὶ πίναξ

περιεχόμενος και εις τον τόμον του προηγουμένου αριθμού (του του ιβ' αιώνας).

33

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

ἀπὸ τῆς γ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μέχρι τέλους 8)βρίου. Χειρόγραφον ἑλλιπὲς ἐν ἀρχῇ δι' ἑκκοπήν φύλλον. Οἱ δύο πρώτοι βίοι τοῦ 7)βρίου ἑλλείπονται, οἱ δὲ λοιποὶ οἱ αὐτοὶ και εἰς τοὺς τόμους τῶν δύο προηγουμένων ἀριθμῶν μετὰ μόνῃς τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν ὁ εἰς τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου λόγος ἐστὶν Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, ἐν δὲ τῷ παρόντι Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης. Οἱ δὲ βίοι τοῦ 8)βρίου εἰσὶν οἱ ἑξῆς, πάντες ὑπὸ ἀνωνόμων:

α' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. ἐνδόξου ἀποστόλου και μάρτυρος Ἀνανίου.

β' Βίος και πολιτεία και μαρτύριον τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ και Ἰουστίνης.

γ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Αἰωνίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

δ' Μαρτύριον τοῦ τῆς ἁγ. καλλινοῦ μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ τῆ 8)βρίου.

ε' Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. τοῦ Χριστοῦ και ἐνδόξον Ἀπόστολον Θεομάν, τῆ 8)βρίου.

ς' Μαρτύριον τῶν ἁγ. και ἐνδόξων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ Σεργίου και Βάχου.

ζ' Βίος και πολιτεία τῆς ὁσίας Πελαγίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, τῆ 8)βρίου.

η' Μαρτύριον τῶν ἁγ. και ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Εὐλαμπίου και Εὐλαμπίας, τῆ 8)βρίου.

θ' Μαρτύριον τῶν ἁγ. και ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Πρόβου, Ταράχου και Ἀνδρονίκου, τῆ ιβ' 8)βρίου.

ι' Μαρτύριον τῶν ἁγ. και ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Κάρπου, Παύλου και τῶν σὺν αὐτοῖς, τῆ ιγ' 8)βρίου.

ια' Βίος και πολιτεία και ἀθλησις τῶν ἁγ. και ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Ναζαρίου, Γερβασίου κτλ. τῆ ιδ' 8)βρίου.

ιβ' Βίος και πολιτεία τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Λουκιανοῦ, τῆ ιε' 8)βρίου.

ιγ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. και ἐνδόξου μάρτυρος Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου τῆ ις'

ιδ' Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. Ἀπόστολον και Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, τῆ ις'

ιϛ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Οὐάρου και τῶ σὺν αὐτῷ, τῆ ιη' 8)βρίου.

ις' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. ὁσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ τῆ ιθ'

ις' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Ἀρτεμίου, τῆ κ' 8)βρίου

ιη' Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀβερκίου ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως, τῆ κβ' 8)βρίου.

ιβ' Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰλαρίωνος τῆ κδ'

κ' Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. Ἰάκωβον τὸν ἀπόστολον και ἀδελφοθέον τῆ κγ'

κα' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Ἀρέθα και τῶν σὺν αὐτῷ ἀθλησάντων ἁγ. μαρτύρων και ἱστορία τῶν κατὰ χώρας τότε παραθέντων.

κβ' Μαρτύριον τῶν ἁγ. και ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Μαρκιανοῦ και Μαρτυρίου τῶν νοταρίων, τῆ κε'.

κγ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. και ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος και θαυματουργοῦ Δημητρίου, τῆ κς'

κδ' Βίος και πολιτεία και μαρτύριον τῆς ἁγ. ὁσιομάρτυρος Ἀνυστασίας τῆς Ρωμαίας, τῆ κη'.

κε' Βίος και πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀβραμίου, τῆ κθ'.

κς' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος Ζηνοβίου και Ζηνοβίας τῆ λ'

κς' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. και ἐνδόξου μάρτυρος Ἐπιμάχου, τῆ λα' (τοῦ ΙΔ' αἰῶνος).

34

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

μετά 5 εικόνων, ἀπὸ α'—ις' Νοεμβρίου, ις' τὸν ἀριθμὸν εἰς ἀρχαίαν ἑλλ. γλῶσσαν, οἱ πάντες ὑπὸ ἀνανύμιων ἐκτὸς ἐνὸς τοῦ 8ου γραφέντος ὑπὸ Παντολέοντος τοῦ διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, χειρόγραφον ἑλλιπὲς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ μέσῳ (ἴσως τοῦ 10ου ἢ 11ου αἰῶνος).

α' Βίος καὶ πολιτεία τῶν ἁγ. καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἑλλιπὲς ἐν ἀρχῇ δι' ἐκκοπήν φύλλων, ὧν ἡ μνήμη τῇ α' Νοεμβρίου.

β' Ἀθλησις τῶν ἁγ. καὶ ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Ἀκινάου, Πηγαίου, Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐπιδοφόρου.

γ' Ἀθλησις τῶν ἁγ. καὶ ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Ἀκεψιμᾶ, Ἰωσήφ καὶ Ἀειθαλᾶ, τῇ γ'.

δ' Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικοῦ, τῇ δ'.

ε' Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τῶν ἁγ. καὶ ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Γαλακτιῶνος καὶ Ἰεπιστήμης τῇ ε'.

ς' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Παύλου τοῦ Ὁμολογητοῦ, τῇ ς'.

ζ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἰέρανος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγ. τῶν ἐν Μελιτινῇ ἀθλησάντων.

η' Παντολέοντος διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διήγησις θαυμάτων τοῦ παμμεγίστου Ἀρχιεγγέλου Μιχαήλ, τῇ η' 8)βρίου.

θ' Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Ματρώνης, ἧς ἡ μνήμη τῇ θῇ Νοεμβρίου. Προτάσσεται καὶ εἰκὼν αὐτῆς ἐν ἀρχῇ.

ι' Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Θεακτίστης τῆς Λεσβίας. Περιεργον ὅτι ἡ μνήμη αὐτῆς δὲν σημειοῦται οὐδὲ ἐν τῷ Συναξαριστῇ Νικοδήμου.

ια' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χοῦ Μητᾶ τοῦ Αἰγυπτίου τοῦ ἐν τῷ Κοινασίῳ μαρτυρήσαντος τῇ ια' Νοεμβρίου. Ἐλλιπὲς ἐν ἀρχῇ δι' ἐκκοπήν φύλλων.

ιβ' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰω. Ἀρχιεπ. Ἀλεξανδρείας τοῦ Ἐλεήμονος, τῇ ιβ' 9)βρίου. Εἰς φύλλα 47 ἑλλιπὲς ἐν μέσῳ εἰς δύο μέρη ἐκκοπέντων 4 φύλλων, ἀντ' ὧν ἐτέθησαν δύο φύλλα χάρτου, ἐν οἷς ἐγράφησάν τινα. Εἰκόνες 4 ἁγίων ὑπάρχουσιν ἐν τέλει.

ιγ' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἰω. Ἀρχιεπ. Κων) πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς φύλλα 106.

ιδ' Μαρτύριον τοῦ ἁγ. καὶ ἐνδόξου πνευφήμου Ἀποστόλου Φιλίππου τῇ ιδ' 9)βρίου. Περιέχεται τοῦτο καὶ εἰς τὸν τόμιον τοῦ 28 ἀριθμοῦ.

ιε' Μαρτύριον τῶν ἁγ. καὶ ἐνδόξων τοῦ Χοῦ μαρτύρων Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου τῇ ιε' 9)βρίου, περιεχόμενος καὶ εἰς τὸν τόμιον τοῦ 28 ἀριθμοῦ.

ισ' Θαῦμα τῶν ἁγ. ὁμολογητῶν Γουρίου, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου εἰς 17 φύλλα. Ἀφιερῶθη τὸ παρὸν χειρόγραφον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μονὴν ἐν ἔτει ςωμθ' ἀπὸ κτ. Κ. ἤτοι 1841 ἀπὸ Χοῦ παρὰ τοῦ ἐκ) ἀρχου Καλλίστου Ἱερομονάχου τοῦ Ραμβουλά μνημοσύνου χάριν.

35

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

ἰορταζομένων ἢ μὴ ἀπὸ ιδ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μέχρι τέλους τοῦ αὐτοῦ, 17 τὸν ἀριθμὸν εἰς τὴν ἀρχ. ἑλλ. γλῶσσαν, ὧν οἱ 14 εἰς οὐδένα ἀποδίδονται συγγραφέα. Ἐκ τοῦ θ' ἐν μόνον φύλλον σώζεται.

Οἱ τρεῖς τούτων οἱ φέροντες τῶν συγγραφέων τὰ δνόματα, εἰσὶν ὁ δ' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ὁ ι' τοῦ Γεωργίου τοῦ χαρτοφύλακος καὶ ὁ ια' ἀποδιδόμενος εἰς Κλήμεντα Ρώμης.

α' Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. Ἀπόστολον Φίλιππον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἑλλιπὲς δι' ἐκκοπήν φύλλων.

β' Μαρτύριον τῶν ἁγ. Ὁμολογητῶν Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου.

γ' Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον.

δ' Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, εἰς

τόν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου Νεο-
καισαρείας τοῦ θαυματουργοῦ.

ε' Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Πλάτωνος.

ς' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀμφιλοχίου ἐπι-
σκόπου Ἰκονίου.

ζ' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπι-
σκόπου Ἀκραγαντίνων.

η' Μαρτύριον τῆς ἁγ. καὶ καλλινίκου μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ
Αἰκιοτερίνης.

Σημείωσις : Ἐξ ἑτέρου χειρογράφου παρετέθη εἰς λόγος ὁ κα-
τωτέρω ὑπ' ἀριθ. ι', τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή ἐπειδὴ ἦτο εἰς τὸ τελευ-
ταῖον φύλλον ἄλλου λόγου, παρενετέθη καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ σημειώθη
ὑπ' ἀριθ. θ'. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει δῆλον ἐκ τοῦ ἐν ἀρχῇ πίνακος καὶ
ἐκ τοῦ ἀξίοντος ἀριθμοῦ, ὅστις σημειοῦται ἄνω τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ σε-
λίδος, ἐν ᾧ δὲν συμπεριλαμβάνονται οὗτοι οἱ δύο λόγοι.

θ' Τὸ τελευταῖον φύλλον λόγου εἰς τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου
ὑπ' ἀγνώστου.

ι' Γεωργίου χαρτοφύλακος ἐγκόμιων εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Δέ-
σποιναν ἡμῶν Θεοτόκον, ὅτε ἀπεδάθη ἐν τῇ ναῖᾳ τριετίζουσα ὑπὸ τῶν
ἐαυτῆς γονέων.

ια' (θ' κατὰ τὴν ἀριθμητ. τοῦ χειρογράφου σειρᾶν). Βίος τοῦ
ἁγ. Ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐπισκόπου Ρώμης, μαθητοῦ τοῦ ἁγ.
Ἀποστόλου Πέτρου. Οὗτος περιέχεται καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 29
χειρόγραφον καὶ εἶναι ὁ 33ος τῶν ἐν ἐκείνῳ περιεχομένων λόγων.

ιβ' (ι') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἱερομάρτυρος καὶ ἀρχιεπ. Ἀλεξαν-
δρείας Πέτρου.

ιγ' (ια') Μαρτύριον τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Μερκουρίου.

ιδ' (ιβ') Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀλυπίου.

ιε' (ιγ') Ἀθλησις τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ Πέρσου.

ισ' (ιδ') Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν
καὶ ὁμολογητοῦ Στεφάνου τοῦ νέου.

ιζ' (ιε') Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἁγ. τοῦ Χοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου
τὸν Πρωτόκλητον.

Ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ χειρογράφου ἐκ μεταγενεστέρως τινὸς
σημειώσεως γεγραμμένης μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐν ἀρχῇ πίνακος 6831 ἀπὸ
Κτ. Κ. ἢ 1323 μ.Χ. δῆλον ὅτι τοῦτο εἶναι ἔτι ἀρχαιότερον.

36

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

ἀπὸ 1ης—12ης Δεκεμβρίου 15 τὸν ἀριθμὸν εἰς ἀρχ. ἑλλην.
γλώσσῃ, ὃν οἱ 10 εἰς οὐδένα ἀποδίδονται συγγραφέα. Χειρόγραφον
ἐλλιπὲς ἐν τε τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει. Οἱ ὃ τούτων οἱ φέροντες τῶν συγ-
γραφέων αὐτῶν τὰ ὀνόματά εἰσιν οἱ β', γ' καὶ δ' τοῦ Θεοδορήτου Ἐπι-
σκοποῦ Κύπρου, ὁ θ' τοῦ Ἀνδρέου τῆς Κρήτης καὶ ὁ ιβ' Ἐδδουμίου
μοναχοῦ καὶ συγκέλλου.

α' Βίος Ἀντωνίου τοῦ νέου, οὗ ἡ μνήμη τῇ α' Δεκεμβρίου. Ἐν
ἀρχῇ λείπεται φύλλα.

β' Τοῦ μακαρίου Θεοδορήτου Ἐπισκόπου. Ὑπόθεσις εἰς τὸν
προφήτην Ναούμ, τῇ α' Δεκεμβρίου.

γ' Τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου Κύπρου ὑπόθεσις εἰς τὸν προφήτην Ἀ-
βακούμ, τῇ β' Δεκεμβρίου.

δ' Τοῦ ἰδίου ὑπόθεσις εἰς τὸν προφήτην Σοφονίαν τῇ γ'
Δεκεμβρίου.

ε' Μαρτύριον τῆς ἁγ. καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τοῦ Χοῦ Βαρ-
βάρης τῇ δ' Δεκεμβρίου.

ς' Ἐγκόμιον εἰς τὴν ζωίδιμον καὶ μεγαλομάρτυρα τοῦ Χοῦ Βαρ-
βάραν τῇ θ' Δεκεμβρίου.

ζ' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τῇ ε'
Δεκεμβρίου.

η' Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου
πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἐπισκόπου γενομένου Μύρων τῆς Λυκίας τῇ
θ' Δεκεμβρίου.

θ' Τοῦ ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης τοῦ Ἱε-
ροσολυμίτου ἐγκόμιον εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ θαυματουργ-
γὸν Νικόλαον τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

ι' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀμβροσίου Μεδιολάνων, τῆ 7ῃ 10)βρίου.

ια' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Παταπίου τῆ 8ῃ 10)βρίου.

ιβ' Εὐθυμίου μοναχοῦ καὶ συγκέλλου λόγος εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἁγ. Ἀννης τῆ 9ῃ 10)βρίου.

ιγ' Μαρτύριον τῶν ἁγ. τοῦ Χοῦ μαρτύρων, Μιηνί, Ἐρμιόγανου καὶ Εὐγγράφου τῆ 10 Δεκεμβρίου.

ιδ' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς Δανιὴλ τοῦ στυλίτου, τῆ 10)βρίου.

ιε' Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς καὶ θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος, τῆ 12ῃ 10)βρίου εἰς φύλλα 34, ἐξ ὧν σώζονται μόνον τὰ 16, ὥστε λείπει ὑπὲρ τὸ ἴμισυ δι' ἔκκοπὴν φύλλων. (Πιθανῶς τοῦ 11ου Αἰῶνος).

† ὁ Σελευκίας ΓΕΡΜΑΝΟΣ

ΜΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Π.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ Α'

Α') Ὀνωράτου.—Β') Ρουφιναναί.—Γ') Νικητιᾶτον.—

Δ' Ἀσιότας.

Σκοπὸς τῆς παρούσης διατριβῆς εἶναι ὅπως ἐποβάλωμεν παρατηρήσεις εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμοῦ κ. Ξ. Σιδερῖδου δημοσιευθέντας περὶ διαφόρων πραγματειῶν ἡμῶν ἐλέγχους καὶ ἀνασκευάσωμεν αὐτούς, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἐξεύρη μόνος τὸ ἀληθὲς καὶ ἀποδώσῃ ἐν ἐκάστη τὸ προσήκον κατὰ τὸ ρητόν τῷ Καίσαρος Καισαρι καὶ τῷ Θεοῦ τῷ Θεῷ (Ματθ. ΚΒ', 21.—Μάρκ. ΙΒ', 17 καὶ Λουκ. Κ', 25).

Α'

Ἡ ἐν τῇ ΑΡΠΘ' συνεδρία τῆς 14 Νοεμβρίου, 1894, ἀναγνωσθεῖσα (ὑπὸ τοῦ τότε γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου ἑλλ. κ. Χρ. Πανταζίδου) πραγματεία ἡμῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποῦ ἔκειντο τὰ Ὀνωράτου»(1) ὀρρίζουσα ὡς τοιαύτην τοποθεσίαν τὸ ἀνωθι τοῦ νῦν σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Βοστανδζίτς (Σατύρου) παλαιὸν χωρίον Ἐρῶν-κιοὶ φαίνεται δι' οὐχὶ καλῶς ἠκούσθη παρὰ τοῦ κ. Σιδερῖδου, ὡς ἀναρωῦσα τὴν ἐξενεχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ γνώμην, καθ' ἣν ἔκειντο ἐν τῷ μυθῷ τῆς κοιλάδος Γκιόκ-σοῦ(2) ἐν τῷ Βοσπόρῳ, διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τινος παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς πραγματείας ἡμῶν ζητεῖ ὅπως τὰ ἀποτυπώματα παραπεμφθῶσι τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ, ἥς

1) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τομ. ΚΣΤ', σελ. 84.

2) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Παράρτημα ΙΖ' τόμος, σελ. 132--134.

ἐτύγχανε τότε γραμματεὺς, προέβη δὲ καὶ εἰς τὴν δημοσίευσιν Σημειώσεων ἐπὶ τῆς ῥηθείας πραγματείας ἡμῶν ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου(3) εὐθύς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἡμετέρας πραγματείας μετὰ δεκαετίαν ἕλην.

α' Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ σημειώσει ὁ ἐλλόγιμος φίλος γράφει μὲν ὡς διὰ τὸ νῦν σιδηροδρομικὸς σταθμὸς εἶναι μικρὰν τοῦ παλαιῦ χωρίου Ἐρέν-κιοὶ καὶ οὐδὲν δὲ πλέον ἱστορεῖ.

β' Ἐν τῇ δευτέρῃ σημειώσει ἀπλῶς παραπέμπει εἰς τὴν ἑκτὴν σημείωσιν, τοῦτ' αὐτὸ θέλομεν πράξει καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες κατὰ βῆμα τῷ φίλῳ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἐργασίας.

γ', δ' καὶ ε'. Ἐν τῇ τρίτῃ, τετάρτῃ καὶ πέμπτῃ σημειώσει αὐτοῦ γράφει: «Διαφέρουσι τὰ ἐν τῷ χειρογράφῳ εἰκονιζόμενα καὶ περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μηλιοπούλου δύο μονογράμματα καὶ τὰ κατατεθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλογον χαρτῶα ἐκτυπώματα αὐτῶν» καὶ προβαίνει εἰς τὴν κατὰ βούλησιν περιγραφὴν τούτων ὅπως ἀναίρεση τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα καὶ δημοσιεύσῃ δύο καὶ τὰ αὐτὰ μονογράμματα ἀναγινώσκων αὐτὰ ὡς Ἀιτωρίου καὶ οὐχὶ ὡς Ὀνωράτου.

Τῇ ἀληθείᾳ ἄλλος τις ἠδύνατο ἴσως νὰ φέρῃ παρατηρήσεις, οὐχὶ ἔμως ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης, διότι τὸ τῆς ῥηθείας πραγματείας ἡμῶν χειρόγραφον κατετέθη μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν σὺν τοῖς ἀποτυπώμασι τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν μονογραμμάτων τῇ προτάσει αὐτοῦ, ὡς ἠνωτέρῳ εἶδομεν, τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ, ἣς ἐτύγχανε τότε γραμματεὺς, καὶ ἐπομένως δὲν εἶχομεν ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἵνα καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ, τρίτῳ, καὶ τετάρτῳ χειρογράφῳ τῆς ῥηθείας πραγματείας ἡμῶν ὅτι καὶ ταῦτα ὁμοιομορφῶν ὡς ἐν τῷ πρώτῳ.

Ἐξηγουμένθα:

1) Ἡ πραγματεία μας αὕτη, δηλαδὴ «Ποῦ ἔκειντο αἱ Ὀνωράτου» ἀνεγνώσθη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1894, ὡς ἐλέχθη, καὶ οὐχὶ τῷ 1904 ὡς ἐτέθη ἐπὶ τοῦ δημοσιευθέντος χειρογράφου.

2) Ἐν τῷ αὐτῷ ΚΣΤ' τόμῳ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῇ ἀναγνωσθείσῃ τῇ 26 Ἀπριλίου, 1895, σελ. 105, ἀναγινώσκωμεν: «...τὴν περὶ τῆς θέσεως τῶν Ὀνωράτου πραγματείας τοῦ κ. Γ. Μηλιοπούλου παραπεμφθείσαν (τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ) ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, μελετᾷ, ἐντολῇ τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης,

3) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. Α', σελ. 217—219.

ἣς περατοῦμένη συντόμως, δημοσιευθήσεται, ἂν προφθάσῃ τὸ ἐκδοθὸς ἄρχαιολογικὸν Παράρτημα...», καὶ ἐν σελ. 106, τοῦ αὐτοῦ τόμου «...ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ἀνακοινωθείσων τῇ Ἐπιτροπῇ ἐπιγραφῶν, φρονιδί: τοῦ γραμματεῦς αὐτῆς; [κ. Ξ. Σιδερίδου], ἐγένετο τις ἐκλογή καὶ ὑπὸ τῶν τίτλων «Ἐπιγραφικαὶ Ἀνακοινώσεις» περιελήφθησαν καὶ καταχωρισθῆσονται εἰς τὸ ἐκδοθῆσόμενον Παράρτημα».

Μεταξὺ τῶν διαφόρων πραγματειῶν τῶν δημοσιευθεισῶν ὡς δεικνύται ἐν τῇ σελίδι 105 ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐμὴ «Περὶ τῆς θέσεως τῶν Ὀνωράτου», ἐν τούτοις, ἐν τῷ ἐν λόγῳ Παράρτηματι, τῷ 1896, ὅτε εἶδομεν ὅτι ἡ πραγματεία ἡμῶν αὕτη δὲν ἠξιώθη δημοσιεύσεως ἀλλὰ μόνον ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1897 ἐν τῇ ΑΣΞΘ' συνεδρίᾳ ἀναγνωσθεῖσα ἄλλη νεωτέρα πραγματεία ἡμῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποῦ τοῦ Βοσπόρου ἐγένετο ἡ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Ἑυρώπην διάβασις τοῦ Ἀρτείου», ἐξετίθημεν, ἐξετάσαντες δὲ ἐμίθωμεν ὅτι ἡ περὶ Ὀνωράτου πραγματεία ἡμῶν ἀπωλέσθη(4) εἰς καὶ προέβημεν εἰς τὴν συγγραφὴν ἄλλης, ἐπιδόσαντες οὕτω καὶ δευτέρον χειρόγραφον.

3) Μὴ δημοσιεύσεως δὲ καὶ ἐν τῷ ΚΖ' τόμῳ τῆς ῥηθείας πραγματείας ἡμῶν διότι καὶ αὕτη δαχάθη, ἠναγκάσθημεν νὰ γράψωμεν καὶ δώσωμεν καὶ τρίτον χειρόγραφον.

4) Καὶ παραληφθείσης καὶ πάλιν τῆς πραγματείας ἡμῶν «Ποῦ ἔκειντο αἱ Ὀνωράτου» ἐκ τοῦ ΚΗ' καὶ ΚΘ' τόμου, δημοσιευθεισῶν ὅμως τεσσάρων ἄλλων πραγματειῶν ἡμῶν, ἦτοι: «Ποῦ ἔκειντο αἱ Ρουφιαναὶ» ἀναγνωσθείσης τῇ 12 Νοεμβρίου, 1901, «Ποῦ ἔκειντο τὰ Νικητιᾶτον», τῇ 11 Φεβρουαρίου, 1902, «Ἐξακριβώσεις ἀρχαίων τοποθεσιῶν», τῇ 15 Μαρτίου, 1904 καὶ «Σημειώσεις ἐκδρομῆς εἰς Χηλῆς» τῇ 13 Μαρτίου, 1906, ἐν τῷ ΚΘ' τόμῳ) καὶ πάλιν ἐμάθομεν ὅτι ἀνελήφθη τὸ χειρόγραφον αὐτῆς, ἐφ' ᾧ ἠναγκάσθημεν νὰ

4) Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν, εἰ δυνατόν, παρὰ τῶν τότε ἐν τοῖς πράγμασι τοῦ Συλλόγου διατὶ ἢ μετὰ τρία σχεδὸν ἔτη ἀναγνωσθεῖσα πραγματεία ἡμῶν ἀδημοσιεύθη οὐχὶ δὲ καὶ ἡ προγενετέρα; Καὶ ἂν θὰ μᾶς ἀπαντήσασιν διὰ τοῦ ῥήματος ἀπωλέσθη, τοῦτο νομιζόμεν εἶναι τολμηρὸν νὰ χάνονται ἐντὸς τοῦ Συλλόγου τὰ χειρόγραφα, ὅν ἂν δὲν εἶχομεν ἔτι τὰς σημειώσεις. τί θὰ ἐγίνοντο οἱ τόσοι κόποι μας; Ἐπιτρέπεται τοιαύτη κατάστασις εἰς ἔθρομα τόσοσ ὑψηλὰ ἱστάμενον;

γράφωμεν μετ' ἀδημονίας πλέον καὶ τέταρτον χειρόγραφον, ἐν ᾧ ἐγράψαμεν, ὡς καὶ εἰς τὰ δύο ἄλλα προηγούμενα χειρόγραφα μας, τὴν ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μονογράμματα ὡς ἔτυχε, μὴ ἔχοντες ἄλλα ἀποτυπώματα καὶ ἔχοντες ὑπ' ὅψιν ὅτι ἂν ἀπωλέσθησαν τρεῖς τὰ χειρόγραφα ἡμῶν, δὲν θὰ ἀπωλέσθησιν θεβαίως καὶ τὰ ἀποτυπώματα τῶν ἐπιγραφῶν καὶ μονογραμμάτων, ἀφοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, παρέμειψθησαν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ τῇ προτάσει τοῦ τότε γραμματικῶς ἑλλ. κ. **Σιδερίδου**, χωρὶς οὐδέποτε νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς ἀπώλειας αὐτῶν, ἐπιστεύσαμεν δὲ ὅτι ὁ κ. **Σιδερίδης** διδὼν ἡμῶν χειρόγραφον ἡμῶν πρὸς ἐκτύπωσιν θὰ εἶδε συνάμα καὶ τὰ ἀποτυπώματα ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνιον παρασκευασθῶσιν αἱ ξυλογραφίαι καὶ οὕτω τυπωθῶσι, καὶ οὐχὶ ὡς ἔτυχεν ἐν τῷ τέταρτῳ χειρογράφῳ ἡμῶν. Ἀλλ' ἄλλως ἐγένετο.

5) Ἐπὶ τοῦ τέταρτου ἡμῶν χειρογράφου τοῦ δευτέρου πρὸς ἐκτύπωσιν ἐτέθη ἡ χρονολογία 1904 καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ πρωτοκόλλου φέρουσα ἀρ. 185 καὶ ἡμερομηνίαν 6 Σεπτεμβρίου 1907, διατὶ ἀρά γε; Ἐρωτητέον τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιτροπὴν;

6) Ἡ ἐπιμονὴ ἡμῶν ὅπως εἶδωμεν ἐξακολουθητικῶς ἄλλα χειρόγραφα τῆς ρηθείσης πραγματείας ἡμῶν περὶ τοῦ «*Μαὺ ἔκειτο πρὸ τοῦ καρούτου*», καὶ ἡ ἐν ἄλλαις πραγματείαις ἡμῶν ἀνυσκευῆ καὶ ἐνίοτε διόρθωσις τῶν ὑπ' ἐκείνου δημοσιευθέντων, κατὰ καιρούς, ἠνάγκασεν ἐπὶ τέλος τοὺς ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ καὶ τὸν κ. **Σιδερίδην** νὰ δώσῃ καὶ οὕτως ἔχον τὸ τέταρτον χειρόγραφόν μας, οὐ ἐπιγραφὰ καὶ μονογράμματα ἐγράψωσαν ὡς ἔτυχε πρὸς δημοσίευσιν, οὐχὶ δὲ τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ κατατεθέντα ἀποτυπώματα, μάλιστα δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἐδημοσιεύθησαν ὅλα τὰ ὑφ' ἡμῶν κατατεθέντα, ὡς εἶχον. Παρακαλοῦμεν τὸ σεβαστὸν Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἵνα διορίσῃ μίαν ὁλίαν ἰδιαιτέραν ἐπιτροπὴν καὶ ἐξελέγῃ αὐτὰ παρόντων καὶ ἡμῶν καὶ εἰς αὐτὴν ἐκδώσῃ τὴν ἐπὶ ταύτῃ ἐπιτηγγορίαν αὐτῆς.

στ' Ἐν τῇ ἐκτῇ σημειώσει ὁ κ. **Σιδερίδης** γράφει: «Ἀντίφρασιν παρατηροῦμεν μετὰ τῶν ὄσων λέγει ἐνταῦθα ὁ κ. **Ι. Μηλιόπουλος** καὶ τῶν ὄσων ἀνωτέρω εἶπε περὶ Πασπάτη. Ἐνθ' ἐκεῖ δικαίως κἀτὸν φρονοῦντα ὅτι τὸ Ἑρὲν εἶναι τουρκικὴ παραφθορὰ τῆς Βυζαντινῆς Ὀνωράτου καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετὰ τῆς τουρκικῆς ἐρὲν (ἀνθρώπος μεγάλῳδωρος) ἐνταῦθα λέγει αὐτὸν σφαλόμενον περὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ ἐκάζει ἀγνοοῦντα ὅτι τὸ Ἑρὲν εἶναι συγκατὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἐρενλέρ».

Πιστεύομεν ὅτι οὐδεμίαν ἀντίφρασιν θὰ ἐβλεπεν ἄλλος τις ἀμερόληπτος, ἐκτὸς τοῦ κ. **Σιδερίδου** τοῦ θέτοντος ταῦτα ἐν τῷ μυθῷ τῆς καλῆδος Γκιὼκ-σοῦ(6) παρὰ ἀπλῶς μίαν πλαστὴν ἀφορμὴν κατακρίσεως προελθούσης ἐκ τῆς ἐξακολουθητικῆς διορθώσεως τῶν ὑπ' ἐκείνου οὐχὶ ὀρθῶς γραφέντων.

Ἐξηγουμένα:

1) Εἶχομεν γράψαι ἐν τῇ δευτέρῳ παραγράφῳ τῆς πραγματείας ἡμῶν: «...ἐκεῖ (ἐν Ἑρὲν κιοῦ) ἀναπολοῦντες τὰ μάλλον ἐπαγωγὰ γε γονότα τῆς ἱστορίας, ἐμνήσθημεν τῶν περὶ τοῦ παλαιοῦ Ἑρὲν-κιοῦ, ὅπερ ὁ μακαρίτης Πασπάτης δικαίως θεωρεῖ ὡς τὰ Ὀνωράτου κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἐνόματος...». Ἐπαναλαμβάνοντες λέγομεν ὅτι δικαίως ἐμνήσθημεν τοῦ Πασπάτη ὅστις ἔθεσε τὰ Ὀνωράτου ἐν Ἑρὲν-κιοῦ, καὶ οὐχὶ τῶν ἄλλων, οἵτινες ὤρισαν τὰ Ὀνωράτου ἀλλαχοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ἑλλ. φίλου κ. **Σιδερίδου**, ὅστις ὑπερηκόντισε πάντας τοὺς ἄλλους ἐπὶ τῇ τόλμῃ ὀρίσας αὐτὰ ἐν τῷ μυθῷ τῆς καλῆδος τοῦ Γκιὼκ-σοῦ τοῦ Βοσπόρου, ἀφοῦ «... (τῷ 1050 Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός) τὸν τῆς Προποντιδῆς καὶ οὐχὶ τὸν Βόσπορον, διαπεράσας πορθμὸν ἐν τοῖς περὶ τὸ Ὀνωράτου πολίχινον προαπειλοῖς ἠδύλιζατο, ἐπὶ θήραν τε συνεχῶς ἐξιών καὶ τὸ σῶμα γυμνάζων...»(6)

2) Ἐὰν παρεδεχώμεθα τὴν τοῦ Πασπάτη γνώμην ὅτι τὸ Ἑρὲν εἶναι παραφθορὰ τῆς βυζαντινῆς Ὀνωράτου, τότε βεβαίως δὲν θὰ ἐγράφωμεν, «Δικαίως ἄρα δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ὁ ἀείμνηστος Πασπάτης πάνυ εὐλίγως ἐδήμηκε τὴν ἐν λόγῳ ἐπαυλὴν ἐν Ἑρὲν-κιοῦ, εἰ καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀθωμανικοῦ χωρίου, ὡς ὀρίζει ὁ ἀείμνηστος, εἶναι ἐσφαλμένη».

Ὁ κ. **Σιδερίδης** ἐν τῇ αὐτῇ σημειώσει γράφει: «...ὡς δὲν ἔχει λόγον ἡ περὶ παραφθορᾶς τῆς λέξεως Ὀνωράτου εἰς Ἑρὲν γνώμη τοῦ Πασπάτη, οὕτω καὶ ἡ τοῦ κ. **Ι. Μηλιόπουλου** περὶ συγκατῆς αὐτῆς ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ Ἑρενλέρ ἀπλοῦστατα ἡ λέξις Ἑρὲν εἶναι ὀριθμοῦ ἐνικοῦ, καὶ ἠδύνατο καὶ ἀφ' ἐνὸς ἐρὲν, εἴτε ἀνθρώπον μεγάλῳδωρον, εἴτε μεμνημένον εἰς τὰ μυστήρια τῶν Δερβισῶν θεωρήσωμεν αὐτόν, νὰ ἐνομασθῇ χωρίον. Οὐδέποτε ἠκούσαμεν οὐδ' ἀπηντησάμεν καλούμενον τὸ χωρίον τοῦτο διὰ τοῦ πληθυντικοῦ Ἑρενλέρ-κιοῦ».

5) Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. Παράρτημα 12' τόμου, σελ. 184.

6) Νικηφόρος Βρυέννιος, ἔκδ. Βόννης σελ. 20.

πάντοτε δὲ δι' ἐνικοῦ Ἑρέν-κιοὶ καὶ γνωρίζομεν ἕτερον δμώνυμον χωρίον τὸ παρὰ τὴν Τραβάδα Ἑρέν-κιοὶ, οὕτω καλούμενον γενικῶς. Τεκίς τοῦ τάγματος Νεκσῆ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Σάχ κουλλή-Σουλτάν, ἀπὸν τελετὴν κατὰ Πέμπτην, ὑπάρχει εἰς τὸ χωρίον *Μερδιβέν-κιοὶ*.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν :

1) Ἐντοῦθα ὁ φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης, ὁ καὶ γνώστης τῆς τουρκικῆς, χάριν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀποσιωπῆς ἐτι ἐν Ἑρέν-κιοὶ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἐς θεῦρο τεκές, εἰς ὃ καὶ παρακαλεῖται εἰς ἀπάντησιν ὀριστικῆν καὶ ἢ οὐ; καὶ ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐτι ὑπάρχει τεκές, δὲν θὰ ἐφοίτα βεβαίως ἐκεῖ εἰς μόνος Ἑρέν ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχον πολλοὶ Ἑρενλέρ.

2) Ἐπειδὴ ἀναντιρρήτως ὑπῆρχον πολλοὶ θὰ ἀντήλασον βεβαίως καὶ χαιρετισμὸν, ὁ δὲ χαιρετισμὸς οὗτος; ὡς δὲν ἀγνοεῖ βεβαίως ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης, εἶναι ὁσάκις συναντῶνται τὸ Χοῦ-Ἑρενλέρ καὶ οὐχὶ τὸ Χοῦ-Ἑρέν.

3) Ὅτι τὸ χωρίον ἐκκαλεῖτο ἄλλοτε καὶ Ἑρενλέρ-κιοὶ τοῦτο ὁμολογεῖται ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων κατοίκων, μάλιστα δὲ δύναιται νὰ ἐξαγάγῃ τοιοῦτο συμπέρασμα καὶ ἐκ τῆς τουρκικῆς ἐρωτήσεως *νέρεγε γκιοῦροσουνοῦ;* Ἑρενλέρ κιοῦνέ (ἦτοι ποῦ μεταβαίνειτε; εἰς τὸ χωρίον τῶν Ἑρενλέρ) δηλαδὴ ἐκεῖ ἐνθὰ διεκίμενουσιν Ἑρενλέρ καὶ οὐχὶ Ἑρέν.

4) Ἐντοῦθα οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν ἵνα ὑποδείξωμεν ἐπὶ βάσει ἀρχαίων τίτλων ἰδιοκτησίας (χοτζετίων) ἐτι πρὸ 200 ἐτῶν ἐλέγετο Ὁράν-κιοὶ καὶ πρὸ 150 ἐτῶν Βιράν-κιοὶ, καὶ εἶτα ἐκ τοῦ ἐκεῖ ἀνεγερθέντος τεκέ Ἑρενλέρ-κιοὶ καὶ σὺν τῇ χρόνῳ κατὰ συγκοπήν ἐν τῇ ἐνικοῦ ἀριθμῷ Ἑρέν κιοὶ.

5) Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, διατι ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης ποιεῖται μὲν μυθίαν περὶ τοῦ ἐν τῇ χωρίῳ *Μερδιβέν-κιοὶ* τεκέ τοῦ τάγματος Νεκσῆ, ἐνθὲν περὶ τοῦ ἐν Ἑρέν-κιοὶ οὐδὲν λέγει, ἀφοῦ πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Ἑρέν-κιοὶ καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ *Μερδιβέν-κιοὶ*, περὶ τοῦ ὁποῦ δὲν ἦτο ὁ λόγος. Ἡ μήπως ἐπιζητεῖται ἐπίτηδες ἢ ἐκ τοῦ μυχοῦ τῆς κοιλιάδος τοῦ Γκιοκ-σοῦ τῶν Ὁνωράτων, νῦν εἰς τὸ *Μερδιβέν-κιοὶ* μεταφορᾶ; ἐὰν καί, τότε καλὸν θεωροῦμεν ἵνα παραπέμψωμεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Βουρὸς Ἀῤῥετιῦ*» πραγμασίαν ἡμῶν τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν *Byzantinische Zeitschrift* τοῦ 1898, σελ. 63, ἐκεῖθεν θέλει μάθει ἐτι τὸ *Μερδιβέν-κιοὶ* κατέχει τὴν θίαν Σκάλλαι, ἢ δὲ λέξις *Μερδιβέν* εἶναι ἀκριβῶς μετάφρασις τῆς ἐλληνικῆς λέξεως σκάλλα, ὡς γνωστοτάτου.

ζ' Ἐν τῇ ἑβδόμῃ σημειῶσει ὁ ἐλλόγιμος φίλος λέγει ἐτι: «...Ἐπειδὴ Ἀναράται εἶναι λέξις ἀνευ σημασίας, ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐκδοταὶ τῶν Βυζαντινῶν χρονολογῶν διορθοῦσι ταύτην εἰς τὸ ἔχον σημασίαν Ὁνωράτου ἢ Ὁνωράταις, φρονοῦμεν ἐτι εἰς τὴν αὐτὴν θίαν ἀναφέρονται ἀμφότερα τὰ τοπικὰ ταῦτα ὀνόματα, καὶ ἐτι τὸ πρῶτον Ἀναράται, εἶναι παραφθόρα τοῦ δευτέρου. Περὶ τῆς τοποθεσίας ὃ' αὐτοῦ δὲν ἐδόθη ἐτι ἡμῖν ἀφορμὴ εἰς τροποποίησιν τῆς γνώμης ἡμῶν...», καὶ περὶ τούτου παρακαλοῦμεν τὸν ἐλλόγιμον φίλον κ. Ξ. Σιδερίδην μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, οὐχὶ δὲ τινῶν μόνον, ἐκφρασθῆ σαφῶς καὶ ὀριστικῶς ἕτερον ἐκάτερον, ἢ οὐ; καὶ ἂν ἕτερον ἐκάτερον τότε αἱ Ἀναράται ποῦ ἐκείντο; ἐν τῇ Ἀσιατικῇ δ'χοῖ; ἢ τῇ Θρακικῇ;

η' Ἐν τῇ ὀγδόῃ σημειῶσει ὁ ἐλλόγιμος φίλος παραδέχεται μὲν τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν ἐκφρασθεῖσαν γνώμην ἡμῶν ἐτι ὁ ἐν τοῖς Ὁνωράταις ναδς τῆς Θεοτόκου ἀνηγέρθη οὐχὶ ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος ἢ Ἀναστασοῦ τοῦ Δικόρου ὡς ἔγραψεν ἐκεῖνος(?) ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀκμάσαντος στρατηγοῦ ἢ τῆς Ἀσίας Ἀρεοβίνδου, καὶ εἰς τοῦτο πρὸς κάλυψιν τῆς ἀνακριθείας τῆς ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην εἰς ἄλλους γράφων: «...φαίνεται ἐτι κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἢ τὴν στιχειοθεσίαν παρεμφεῖθη ὀλόκληρος φράσις καὶ οὕτως ἐγένετο ἢ Ἰουλιὰνα σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασοῦ τοῦ Δικόρου».

Ἐν τῇ τέλει τῆς ὀγδοῆς ταύτης σημειώσεως προσθίεται καὶ μίαν ἐπιγραφὴν ἀνακοινωθεῖσαν αὐτῇ τῇ 1889, ὑπὸ τοῦ κ. J. Mordt-πιαν δι' ἐπιστολῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐχούσης ὡδε: «...Πλέον ἢ τέσσαρα παρήλθον ἔτη ἀφ' ἧς ἀνιέγραψα τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν εὐρισκομένην τότε παρὰ τῆς κ. Eckerlin. Προφανῶς εἶναι ἐπιτύμβιον δι' ἀκόνου τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τὸ μοναστήριον ἐκεῖτο πλησίον τῶν Ρουφινιανῶν· ἐπειδὴ δὲ ὁ τάφος τοῦ διακόνου τοῦ μοναστηρίου τούτου εὐρίσκειτο πιθανῶς πλησίον, ἴσως μάλιστα ἐν περιβάλλῳ τοῦ μοναστηρίου, ἀποδεικνύεται ἐτι τὸ Ἑρέν-κιοὶ (δηλαδὴ τὸ τῆς σήμερον ἐνθὰ ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς) ἐπέχει τὰς Βυζαντινὰς Ῥουφινιανὰς».

ΕΝΘΑ...
ΑΤΑΚΙΓΓΕΑ
ΚΟΝΟC†CΙΟ
ΝΙC†ΤΙΟ...
ΑΙΩΝΑ...
ΩCΤΟΛΩΝ

κατὰ τὸν κ. J. Mondtmann «...ἐνθά... (κ)ατάκνιτε δ(ιά)κονοc†... ἀγίων Ἀποστόλων», κατὰ δὲ τὸν κ. Ε. Σιδερίδην «ἐνθάδε κτάκεται διάκονοc † Ἰωάννης (Εἰσανίc) τῶν ἀγίων Ἀποστόλων».

Ὁ κ. Ε. Σιδερίδης συμφωνεῖ μὲν μετὰ τοῦ κ. J. Mondtmann ἐν ἰωάννης ἦτο διάκονοc τῆc μο. ἡc τῶν Ῥουφιανῶν, ἀλλ' ἀπέχει ὡc πρὸc τὴν τοποθεσίαν αὐτῶν ἐν Ἐρέν-κιοῖ. Περὶ τούτων παρατηροῦμεν, πόθεν ὀρμώμενοι καὶ εἰ δύο, καὶ ποῦ στηριζόμενοι, ἀφ' οὗ δὲν γίνεται μνεία τοῦ ὀνόματοc τῆc Μονῆc, παραδέχονται ὅτι ἦτο διάκονοc τοῦ μοναστηρίου τῶν Ῥουφιανῶν καὶ οὐχὶ ἄλλου μοναστηρίου, ὡc φέρ' εἶπεν τοῦ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τοῦ ἁγίου Ἀδξεντίου μοναστηρίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἢ ἄλλου φερωνύμου ἀλλαχοῦ; Ὁ κ. J. Mondtmann παρῆθε τὰ πολλὰ τῷ Καλλίστῳ, ἐξ οὗ θέλει πεισθῆ ὅτι ἡ μὲν τῶν Ῥουφιανῶν ἔκειτο ΠΡΟ τῆc Χαλκηδόνοc καὶ οὐχὶ παρὰ τὸ νῦν Ἐρέν-κιοῖ «...ὡc δὲ πολλοὶ κατήγοροι συνελέγοντο, Θεόφιλοc ἢ ἐκεῖνοc ἐβ-καὶ προδιαθέμενοc ἀπάρχοc τῆc Κωνσταντίνοc εἰc τὸ ΠΡΟ τῆc Χαλκηδόνοc ἐπίνειον, ἢ Δρὺc ὄνομα ἔβνινεν, ὃ Ῥουφίνου τοῦ ὑπαικού ἐc δεῦρο καλεῖται...» (8)

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καλὸν θεωροῦμεν ἵνα ἐρωτήσωμεν τὸν κ. Ε. Σιδερίδην, τί καὶ περὶ τῶν Ῥουφιανῶν ἂν ἔκειντο ἐκεῖ ποῦ, ἦτοι ἐν Ἐρέν-κιοῖ δὲν ποιεῖται μνείαν ἢ διατί δὲν ἀνασκευάζει τὸν κ. J. Mondtmann, ἐνθ' εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐμὴν περὶ τῶν Ῥουφιανῶν πραγματείαν δημοσιευθεῖσαν ἤδη ἐν τῷ ΚΘ' τόμῳ τοῦ Συλλόγου;

Μεταξὺ τοῦ νῦν σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Ἐρέν-κιοῖ καὶ τῆc παρὰ τοῦ οἴκου τοῦ Φιλέλληνοc κ. Thomas C. Tucker ἀνεκαλύφθη

8) Migne Patr. t. 146, col. 992. — Ἴδε καὶ Ζώσιμον ἐκδ. Βόννηc, σελ. 270

σαν τετραυσιμένα: πλίνθοι ἐν ἐρείπιοιc μεταξὺ δ' αὐτῶν δύο ἀκέραιαι μέρουσαι:

†ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΜ†
ΤΟΥΗΕΝΟΥ ΠΥΟΥ
ΝΑΙCΤΙC

Β'

Εἰc τὴν ὑπὲρ τὸν τίτλον «Παῦ ἔκειντο αἱ Ῥουφιαναίc» πραγματείαν ἡμῶν τὴν ἀναγνωσθεῖσαν τῇ 12 Νοεμβρίου, 1901, ἐν τῇ ΑΤΗΕ' συνεδρίᾳ(9) ὁ ἐλλόγιμοc φίλοc κ. Ε. Σιδερίδης προβάλλει τὰς ἐξῆc ἀνασκευὰc «...εἰ κατὰ τῆc γνώμηc τοῦ κ. I. Μηλιοπούλου, καθ' ἣν τὰ ἐν Τοπχανελόγλου ὑπερθεῖν τῆc Χρυσ. πόλεωc ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰc τὴν ἀναπερομένην Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰπαιτίου ἐν Ῥουφιαναίc, εἴρηται οὐχὶ μόνον αἱ μαρτυρίαι περὶ τῆc γεινιάσεωc τῆc Μονῆc ταύτηc τῇ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὁμολογουμένηc παρὰ πᾶσιν ὡc παραλίου, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰc τὸ συναξάριον τοῦ Ἁγίου Ἰπαιτίου προτασόμενον δίστιχον Ἰαμβεῖον τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ (17 Ἰουνίου).

«Κεῖται θαλάσσης Ἰπαιτίουc πλησίον
»εἰ ὑπαικού σὺν Θεῷ φίλοιc ἄνω.

Καὶ παρακτιῶν «...Εἰc τὴν τάσιν ταύτην ὃ ἀποδίδωαι τὴν πορείαν ἐπὶ τριάδα σημείων ἀπὸ τῆc Χαλκηδόνοc, τὴν παντελῆ τῆc τοῦ Ῥουφίνου Μονῆc ἐρήμωσιν... Τὸν δὲ παρὰ τὴν Μονὴν σταυλον τῶν ταχυδρομικῶν Ἰππων, περὶ οὗ διέλαβεν, ὁ κ. Ε. Σιδερίδης, ἐν ταίc σημιώσεσι τῆc περὶ Δανουβίης πραγματείαc του ἐν τῷ ΚΖ' τόμῳ τοῦ Περισοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, θεωρεῖ ὡc τὸν πρῶτον σταθμὸν τῆc πρὸc τὴν Ἀντιολίαν ἰσοῦ, ἐγειρόμενον παρὰ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἰπαιτίου καὶ τῆc πόλεωc Χαλκηδόνοc, ὅπερ ἐν μέρει μαρτυρεῖ καὶ τὸ περιστατικὸν τῆc εἰc Ῥουφιανάc, κινήμα τοῦ Βελισσίου ἰσως τότε, μεταδόσεωc τῆc Ἀντωνίνας, ὅθεν πρὸc ἔω εἶχετο ὁδοῦ κατὰ τὸν Προκόπιον, θεωρῶν ἀδύνατον τὴν ὑπαρξίν σταύλου ἐν ἀποστάσει δια-

9) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. ΚΗ', σελ. 56—57.

διαστήματος τοσοῦτον μικροῦ, ὡς τὸ τῶν τριῶν σημείων, οὐδ' ἡμίσειαν ὥραν διαρκούν...»(10)

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ὁσιος Ἰπάτιος, κατὰ τὸν βιογράφον, περάσας ἐν Χαλκηδόνι ὡδεύει ἐπὶ ἀνατολὰς ζητῶν ὄρος ἢ σπήλαιον καὶ ἐλθὼν τρία σημεία εὕρισκει Ἀποστολεῖον καὶ μοναστήριον, καὶ διὰ τὰ ὡδεύσῃ τρία σημεία (milliarum) βεβαίως θὰ ἐξηκολούθησε τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἄγουςαν, ἣτις συνηνοστο εἰς τριῶν σημείων ἀπόστασιν μετὰ τῆς εἰς Ἀνατολὴν ἐκ Χρυσσπόλεως ἀγοστῆς λεωφόρου.

Ἐάν δ' ἐκεῖ που ὑπῆρχε σταύλος ἢ οὐ «...πλησίον δὲ τῆς μονῆς σταύλος ὑπάρχει, ἐν ᾧ εἰσὶν οἱ ἔπιοι τοῦ δρόμου(11) δύναται ὁ ἐλλέγιμος φίλος νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς γεροντοτέρους τῶν ὁρμείων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταχυδρομείου καὶ νὰ μάθῃ ὅτι τοιοῦτος σταύλος ὑφίσταται μέχρι τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου Χαϊδάρ-πασα.

Ἄς μὴ ἀμφιβέβη δὲ ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης περὶ σταύλου ἐν ἀποστάσει διαστήματος τοσοῦτον μικροῦ, ὡς τὸ τῶν τριῶν σημείων, οὐδ' ἡμίσειαν ὥραν διαρκούντος, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι εἴτε στρατῆς, εἴτε παραδάνια, εἴτε ὁδοιπόροι ἐξεκίνουν ἐκ Χρυσσπόλεως καὶ οὐχὶ ἐκ Χαλκηδόνας, τὸ τοιοῦτο δὲ ἐξηκολούθει μέχρι σχεδὸν τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ὅτε κατασκευασθείσης τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἢ τῶν ταχυδρομείων ἀποστολὴ εἰς Ἀνατολὴν ἤρχισε νὰ τελεῖται διὰ τοῦ σιδηροδρόμου.

Ἀλλὰ, διατὶ ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης δὲν ἐρίζει οὔτε τὴν Μονὴν ποῦ ἐκεῖτο καὶ οὔτε κἀν τὸν παρ' αὐτῇ σταύλον, ἀφοῦ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ διστιχοῦ Ἰαμβείου τοῦ Συναξαριστοῦ δὲν θέλει νὰ λάθῃ ὑπ' ὄψει τὴν ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ ὁσίου Ἰπατίου ὀριζομένην τριῶν σημείων ἀπόστασιν, παρὰ μόνον ζητεῖ ἀορίστως ν' ἀναιρέσῃ τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφόμενα;

Ἐν δὲ σελίδι 70 τοῦ αὐτοῦ τόμου ὁ ἐλλέγιμος φίλος συμφωνεῖ μὲν μεθ' ἡμῶν ὅτι αἱ Ῥουφιαναὶ ἔκειντο ἐν Χαϊδάρ-πασα, ἀλλὰ διαφωνεῖ ὅτι ὁ μνημονευόμενος ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰπατίου ἦτο μεσῆρας ἐπὶ τῶν φανομένων ἐρείπιων ἐν τῇ ἐξοχῇ Κετσίγλου, ἐρειδόμενος μόνον ἐπὶ τῶν προτασσομένων τοῦ Συναξαριστοῦ στίχων, καθ' ὧς κεῖται θαλάσσης Ἰπάτιος πλησίον καὶ ἀρέσκεται ὑποθέτων τὴν μονὴν ἐπιπλατίων.

10) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. ΚΠ', σελ. 57—58.

11) Βίος τοῦ ἁγίου Ἰπατίου, ἐκδ. Λιψίας, σελ. 77.

Πῶς ὁ ἐλλέγιμος φίλος στηρίζεται μόνον ἐπὶ τοῦ Ἰαμβείου τοῦ Συναξαριστοῦ, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος παραδέχεται ὅτι ἐν γένει οἱ βιογράφοι ἀγίων ἀκολουθοῦσιν ὕψος πανηγυρικὸν καὶ ἐκφραστικόν, παρρηϊὰ τὰ ἐν ταῖς ἀνεκδότοις βιογραφίαις τοῦ ὁσίου Ἀδξεντίου ἀναφερόμενα «οὐ πόρρω μὲν τοῦ ὄρους καθέδρουν τῇ θαλάσῃ δὲ προσένευκε» δηλαδὴ κεῖται μὲν πλησίον τῆς θαλάσσης οὐχὶ ἕμης καὶ μακρὰν τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀδξεντίου (Καῖς-δάγ), καθὼς καὶ αὐτὸς τὸν βιογράφον τοῦ ὁσίου Ἰπατίου Καλλίνικον «...περάσας οὖν ἐν Χαλκηδόνι ὡδεύει ἐπὶ ἀνατολὰς, ζητῶν ὄρος ἢ σπήλαιον καὶ ἐλθὼν τρία σημεία (milliarum) εὕρισκει Ἀποστολεῖον καὶ μοναστήριον πλησίον αὐτοῦ»,(12) ἢ δὲ ἀπόστασις ἐκ Χαλκηδόνας μέχρι τῆς συναντήσεως, πρὸς τὴν εἰς Ἀνατολὴν ἄγουςαν λεωφόρον κάλλιστα συνταυτίζεται μετὰ τῆς ἀποστάσεως τῶν τριῶν σημείων, ἐνθα εὗρεν ὁ ὁσιος Ἰπάτιος «Ἀποστολεῖον».

Γ'

Εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποῦ ἔκειτο τὸ Νικητιάτειον» πραγματεῖαν ἡμῶν, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν τῇ 11 Φεβρουαρίου 1902, ἐν τῇ ἈΤΣΖ' συνεδρίᾳ(13) ὁ ἐλλ. φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης, ζητῶν νὰ φέρῃ ἀνασκευὰς λέγει: «...Ἐπὶ τῆς πραγματείας τοῦ κ. Ι. Μηλιοπούλου «Ποῦ ἔκειτο τὸ Νικητιάτειον» ὁ προεδρεύων (κ. Ξ. Σιδερίδης), ἐπειδὴ διαφωνεῖ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν κ. Μ. Γεδεῶν ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει πραγματεῖαν ἐτοιμὴν, δηλοῖ ὅτι ἐπιφυλάσσεται ἐν εἰδικῇ ΠΡΟΣΕΧΕΙ συνεδρίᾳ ν' ἀναγνώσῃ τοιαύτην».(14)

Δυστυχῶς ὁμοίως ἀπὸ τοῦ 1902 ἀναμείνομεν τοιαύτην πραγματεῖαν ἂν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἐπιφυλάσσεται ἐν ἀναγνώσῃ τοιαύτην ἐν προσεχῆ εἰδικῇ συνεδρίᾳ.

Ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῇ ἀναγνωσθείσῃ τῇ 3 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ τοῦ αὐτοῦ τόμου, σελ. 70, βλέπομεν ὅτι «εσφαλμένην εὕρισκει (ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης) τὴν ἀλλαγὴν τοποθέτησιν τοῦ Νικητιάτειου ἢ εἰς τὸ νῦν Ἐσφι-Χησὸν καλοῦμενον πύργον».

12) Βίος Ἁγίου Ἰπατίου, ἐκδ. Λιψίας, σελ. 18.

13) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. ΚΗ', σελ. 63.

λιον τὸ πέραν τῆς Ἀρετζόως, τοῦ φρουρίου Νικητιάτου, προσαγαγόν τοὺς ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ λόγους...».

Δυστυχῶς δὲν ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε καὶ οἱ λόγοι οὗτοι. Ἐνα ἴδιον εἶδος εἶσι καὶ ἐπὶ τίνων ἱστορικῶν βάσεων στηρίζονται, τὸ μόνον λέγομεν καὶ ὑποδεικνύομεν αὐτῷ ὅτι πρέπει νὰ ἔχη ὅπως ἔχει καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔσα ἔγραψεν ἐν τῇ ὑπὸ τὴν τίτλον «*Λίβυσσα, Λακίβιζα, Γκέκπουζι*» πραγματεία αὐτοῦ, περὶ τῆς τοποθεσίας ἐνθα τὸ Ἔσκι Χησάρ: «...ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων χωρίων τῶν συγγραμμάτων τῶν διαφόρων χρόνων ἐξάγομεν ὠρισμένως, ὅτι κατὰ τὸ μέσον τῆς μεταξὺ Χαλκηδόνος ἢ Χρυσοπόλεως καὶ Νικομηδείας ὁδοῦ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει κόμη, πέλις, οὐ μακρὰν μὲν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ τοσοῦτον πλησίον αὐτῆς, ὥστε καὶ τὸ παράλιον, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου ὡς λιμὴν ἢ σκάλα αὐτῆς χρησιμεῦον, ὁμωνύμως ἐκφέρεσθαι ἢ κόμη αὐτῆ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν βασιλείων τῆς Βιθυνίας μέχρι τοῦ τέταρτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος ἐκαλεῖτο *Λίβυσσα* μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων *Λακίβιζα* καὶ ἐπὶ τῆς ὀθιωμ. κυριαρχίας *Γκέκπουζι* ἢ *Κίβιζα*», (15) καὶ παρακατιῶν σελ. 80: «...εἶπομεν ὅτι ἡ *Λίβυσσα* ἦτο τοσοῦτον τῆς θαλάσσης πλησίον, ὥστε τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου παράλιον, τὸ χρησιμεῦον ὡς λιμὴν αὐτῆς ἢ σκάλα, ἔφερε τὸ αὐτὸ ὄνομα.», ἀπὸ λοιπὸν καὶ τὸ παράλιον τῆς Λιβύσσης ἦτο ὁμωνύμιον αὐτῇ, ὁ δὲ ἑλλόγιμος φίλος θέλων νὰ ὀρίσῃ τὸ ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ παραλλας Ἔσκι-Χησάρ ὡς *Νικητιάτου*, ἦτοι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, φαίνεται ὅτι θέλει ν' ἀπομιμηθῇ τοῦ κρημαστοῦ κήπου τῆς Βαθυλῶνος, χωρὶς νὰ λάβῃ ὅπως ὅφει τὸ σαφέστατον κείμενον I. Καντακουζηνοῦ ὅτι ἕτερον ἢ *Λακίβιζα*, κατὰ τὸν ἑλλόγιμον φίλον *Λίβυσσα*, καὶ ἕτερον τὸ *Νικητιάτου*. «...εἰς τέταρα δὲ ἢ στρατὸν ἀαιρεθεῖσθαι, τὸ μὲν αὐτῆς ἐχώρησαν εἰς *Φιλοκρήνην*, εἰς *Νικητιάτου* δὲ τὸ λοιπὸν, εἰς *Λακίβιζαν* δὲ τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον εἰς τὸ *Ριτζιον*» (16)

Ἐξακολουθῶν ὁ ἑλλόγιμος φίλος ἐν τῇ πραγματεία αὐτοῦ τῶν ἡμερῶν γράφει ἐν σελ. 286: «...ὅτι ἡ μὲν πόλις (*Λίβυσσα*), μεσόγειος οὖσα καὶ πόλις οὐ τυχαία, διετήρησε τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς ὄνομα μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου λιμὴν αὐτῆς, ἀφῆ-

14) Αὐτόθι.

15) Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. τόμ. ΚΖ', σελ. 278—279.

16) Ἑκδ. Βόννης, τόμ. Β' σελ. 360.

στὸν πῶς ἔχων ὄνομα (ἐντὶ ἀνωθι γράφει ὅτι ἔφερε τὸ αὐτὸ ὄνομα) ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τὸ ἐμπόριον τοῦ *Βουτίου* ἀπὸ τῶν χρόνων ἰσως τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ διετήρηε αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων Βυζαντινῶν χρονολογῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπὶ ὁ γράφας τὸ σχόλιον σφαλλόμενος φορεῖται εἰς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην δίδωσι τῇ πόλει Λιβύσση. Ὅπως δὴ ποτε ὁμωνύμως εὐρίσκαμεν τὴν θέσιν τῶν *Βουτίου* πρὸς τὴν νῦν Ἀρετσόων (Ἀρετζε), ὥστε κατὰ τὸν ἑλλόγιμον φίλον τὸ ἐμπόριον τῶν *Βουτίου* δὲν εἶναι ὁ παρὰ τὸ Ἔσκι-Χησάρ λιμὴν ἀλλ' εὐρίσκαται παρὰ τὴν νῦν Ἀρετζόων.

Ἀλλ' ἄς μὴ ζητήσῃ ματαίως ὁ ἑλλ. κ. Σ. Σιδερίδης τὸ ῥηθὲν ἐμπόριον τῶν *Βουτίου* παρὰ τὴν Ἀρετζόων, εἰς μεταξὺ Ἔσκι-Χησάρ καὶ Ἀρετζόως ἐκεῖ ἐνθα τὰ εἰρήπια τῆς βυζαντιακῆς μονῆς τοῦ Ἀγγίου Γεωργίου (ὄνομα ἕπερ μέχρι σήμερον φέρει) ἐκεῖτο τὸ Πελεκάνον (17), εἶτα ἔπειτα τὸ *Ριτζιον* (Ἀρετζό), εἶτα τὸ *Λευκάτον*, εἶτα ἡ *Φιλοκρήνη* καὶ αἱ δύο αὗται τοποθεσίαι φέρουσιν ἴτι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα) καὶ εἶτα τὸ *Νικητιάτου*, κατ' ἐμὴν ταπεινὴν ἰδέαν, καὶ εἶτα τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἀκρίτα. Μάλιστα δὲ ἐπιπροσθέτομεν πρὸς διαφώτισιν τοῦ κ. Σ. Σιδερίδου ὅτι τὸ Ἔσκι-Χησάρ δὲν εἶναι βυζαντιακῆς κυρίως κατασκευῆς, ἀλλ' εἶναι Γενουθυνακῆς καὶ δύναται οὐκ ὀλίγον νὰ φωτισθῇ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «*Byzantinische Landschaften*» πραγματείας ἡμῶν τῆς δημοσιεύσεως ἐν *Byzantinische Zeitschrift* τοῦ 1900, σελ. 471—476 καὶ κατόπιν προβῆ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τῆς περὶ τοῦ Ἔσκι-Χησάρ πραγματείας αὐτοῦ, ἣν καὶ περιμένομεν ἵνα μάθωμεν ὅποια εἶσιν οἱ λόγοι δι' οὓς τὸ Ἔσκι-Χησάρ (Παλαιόκαστρον) εἶναι τὸ *Νικητιάτου*. Παρακαλοῦμεν δὲ αὐτὸν ἵνα γράψῃ ἕσον τάχιστα, καὶ οὐχὶ ὡς ὑπεσχέθη τὸ τοιοῦτον τὸ 1902, διὰ νὰ πεισθῶμεν καὶ παύσῃ ἡ μεταξὺ φίλων συζήτησις.

17) Καὶ περὶ τοῦ Πελεκάνου ὁ κ. Σ. Σιδερίδης λέγει: «...ὁ Πελεκάνος ἐκεῖτο ἐνθα νῦν τὸ Διλ-Ισκιεσὺ περὶ τοῦτου ἔχομεν μελέτην ἰδιαίτην» (Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. τόμ. ΚΖ', σελ. 271 ἐν ὑποσημειώσει) καὶ παρακατιῶν ἐν σελίδι 279 «... Ἀλλ' ἡμεῖς πεπιστωμένοι διατελοῦμεν ὅτι τὸ Διλ, ἢ Γλώσσα, ἐπέκει τὸ Πελεκάνον, περὶ οὗ, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἔχομεν ἄρθρον ἰδιαίτην...» Ἐν δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπανόρθωσις ἀφηγήσεων γεγονότων τινῶν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τοῦ Α'» πραγματεία του «... τοιοῦτο δὲ σημεῖον ἦτο τὸ νῦν μὲν

▲

**Παρατηρήσεις εις τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀκρίτας»
πραγματείαν τοῦ κ. Ε. Σιδερίδου.**

Ἐν τῷ ΑΑ' τόμῳ τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀκρίτας ἀναγινώσκομεν πραγματείαν τοῦ κ. Ε. Σιδερίδου, ἣτις εἶναι ἀπλῶς συλλογὴ ἢ μᾶλλον εἶπεν *συρραφὴ* σημειώσεων ἐκ διαφόρων συγγραφέων ἱστορικῶν τε καὶ ἀγιογράφων τῶν μνημονεύτων τοῦ Ἀκρίτα, ἀλλὰ καὶ ἡ συρραφὴ αὕτη συστηματικῶς οὐχὶ πλήρης.

Ἐξηγούμεθα:

α'. Διὰ τὸ εἶναι μία πραγματεία ἐπιστημονικῶς ἀρχαιολογική, ὡς δεῖ, πρέπει ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ἐκείνης νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου, ἦτοι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο περὶ οὗ θέλει πραγματευθῆ, ἂν ἔχει δις καὶ τρις καὶ ἐνίοτε πολλάκις, τοῦλάχιστον ἑμῶς ἀπαξ πρὸς ἀνίχνυσιν, ἐξακριβῶσιν καὶ παραβολὴν τῶν μελετῶν αὐτοῦ.

β'. Διὰ τὸ εἶναι πλήρης ἢ πραγματεία ἐνός τόπου ἢ καὶ τῆς περιφέρειας αὐτοῦ συμπεριλαμβανομένης, πρέπει ὁ συγγραφεὺς νὰ περιγράψῃ πάντα τὰ ἀφορῶντα τὸν τόπον ἐκεῖνον σὺν τῇ περιφερείᾳ καὶ οὐχὶ μόνον περὶ τεσσάρων μερῶν τοῦ τόπου ἐκείνου—ἴσως μόνον περὶ τῶν μερῶν ἐκείνων εἶχε σημειώσει;—ἀφοῦ ὡς ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς σελ. 97 (Ἑλλ. Φιλ. Σύλ. τόμ. ΑΑ') εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἐκδοθῆν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1158 χρυσόβουλλον(18) ἐπικυρῶντα τὰ κτήματα καὶ δικαιώματα πάντα ἕσα πρότερον εἶχον κατὰ τὸν κῶπεν τῆς Νικομηδείας μοναστήρια καὶ μέχρι τῆς πόλεως ταύτης ὡς καὶ κατὰ τὰς νήσους Ὀξείαν, Πρώτην, Χάλκην, Πλατείαν, Ἁγίαν Γλυκερίαν, Πρίγκηπον, Ἀντιγόνην, Τραγονήσιον, Τερέβινθον, Ἁγίον Ἀνδρέαν, Ἁγίον Γρύφωνα, Ἁγίον Ἐλευθέριον, Κωδωνόν, Πελάγιον, Θεοτόκον, Μεσσησίον, Ἰάτρον καὶ Ἁγίον Δημήτριον, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἴδῃ ποῖαι ἐκ τῶν ρηθειῶν μόνων ἔκειντο ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τόπου ἐκείνου, περὶ οὗ οἶλε πραγμα-

Διὰ-ἰσχυροῦ λέγόμενον ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν Πελεκανόν, ὡς ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ εἰδικώτερον πραγματευόμενοι ἀποδεικνύομεν ...» (Ἑλλ. Φιλ. Σύλ. τόμ. ΚΗ', σελ. 110). Ἀλλὰ καὶ ἡ πραγματεία περὶ τοῦτου ἢ εἰδική;

18) Ἐγγράφοι Λίβου καὶ Κεράμια; ὑπὸ Μ. Γεδεών, σελ. 84 καὶ 87.

ματευθῆ καὶ εἶτα νὰ ἐπιληφθῆ τῆς περιγραφῆς ἐφ' ἀπασῶν καὶ οὐχὶ μόνον περὶ τῶν τριῶν μόνων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ρηθείᾳ χρυσόβουλλον, ἦτοι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, τοῦ Ἁγίου Γρύφωνος καὶ ἐν μέρει τῆς Θεοτόκου ἀορίστως, ἐνφ' ὑπὲρ ἄλλα τεκμήρια τοῦ τετάρτου μέρους περὶ οὗ ποιεῖται μνείαν, ἦτοι περὶ Διαδρόμων, ἀναφερομένου μὲν ὑπὸ διαφόρων ἱστορικῶν οὐχὶ ἑμῶς καὶ ὑπὸ τοῦ ρηθέντος χρυσόβουλλον.

γ'. Ὅτι εἶναι ἐπ' ἀνάγκης ἢ ἐπὶ τόπου μελέτη τοῦτ' αὐτὸ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ φίλος κ. Ε. Σιδερίδης ἐν σελίσιν 98, 99 καὶ 100 «...ἐπισταμένη ἀπίσκαφίς τῶν μερῶν πιθανῶν νὰ φέρῃ εἰς φῶς λείψανα τῆς Μονῆς...»

Ὅτι εἶναι *συρραφὴ* δὲν πιστεύομεν ὅτι θέλει ἀρνηθῆ τὸ τοιοῦτο, μάλιστα δ' ἐκ περισσοῦ προέβη εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς *συρραφῆς* ταύτης, ἀνάγκης ἔειπεν, ἐπειδὴ αἰφνης εἶδεν ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «ἐξακριβῶσις Βυζαντινῶν τοποθεσιῶν πραγματεία ἡμῶν τὸ θέμα νὰ εἶναι περὶ Ἀκρίτα καὶ τῆς περιφέρειας αὐτοῦ, ἔσπευσε καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς *συρραφῆς* αὐτοῦ, ἵνα μὴ μείνῃ ἀχρηστος ἢ συλλογὴ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ, ὅπερ δεικνύεται καὶ ἐκ τῶν χρονολογικῶν, τῆς ἡμετέρας ἀναγνωσθείσης ἐν συνεδρίῳ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τῆς 27 Μαρτίου, τῆς δὲ ἐκείνου *συρραφῆς* ἐν τῇ τῆς 16 Ἀπριλίου, ὡς λέγει, μάλιστα δὲ ὡς Πρόεδρος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος ἐδημοσίευσεν πρώτην τὴν ἑαυτοῦ *συρραφὴν* σελ. 96, καὶ εἶτα τὴν ἡμετέραν πραγματείαν, σελ. 112, ἵνα ὁ ἀναγνώστης, ὅστις δὲν θὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὰς χρονολογίας, ὑποθέσῃ ὅτι πρῶτον μὲν ἔγραψεν ὁ κ. Ε. Σιδερίδης καὶ εἶτα ἡμεῖς.

Ὅτι δὲν ἦτο παρὼν ἐν τῇ ρηθείᾳ ἐκείνῃ εἰδικῇ Συνεδρίῳ καθ' ἣν ἀλεγνώσαμεν τὴν ρηθείαν πραγματείαν ἡμῶν, τοῦτο φάνεται καὶ ἐκ τῶν Πρακτικῶν, διότι οὐχὶ μόνον οὐδεμία κριτικὴ καὶ ἐπίκρισις γίνεται; ἀλλ' οὐτε καὶ δῆλωσις ὅτι ἐπιφυλάσσεται ἐν εἰδικῇ προσεχῆ Συνεδρίῳ ν' ἀναγνώσῃ τοικίτην πραγματείαν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὡς ἔπραττε καὶ πράττει πάντοτε χωρὶς ἑμῶς; νὰ δημοσιεύσῃ τι, καθὼς δηλ. εἶχε πράξει καὶ ἐν τῇ ΑΤΣΣ' συνεδρίῳ ὅτε ὑπεβέβλομεν τὴν περὶ τοῦ «Ποῦ ἔκειτο τὸ Νικημιᾶτιον» πραγματείαν ἡμῶν.

Ἦδη προβαίνομεν καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα ἕσα χρήζουσι ἀνασκευῆς ἢ συμπληρώσεως κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην.

Α' Ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ Διαδρόμων μεταξὺ ἄλλων γράφει: «... Τὸ ἐπώνυμον τοῦτου θεωροῦμεν

ἀνήκον εἰς ὑπαίθριόν τινα τόπον, ἢ διασταύρωσιν ὁδῶν». Παραπέμπομεν τὴν ἐλλόγιμον φίλον εἰς τὴν τρίτην παράγραφον τῆς ἡμετέρας πραγματείας· ὅπως ἴδῃ καὶ κείναι καὶ ὅτι μέχρι τῆς σήμερον σφίζεται σχεδὸν ἡ ὀνομασία, μὲ διαφόρους παραλλαγάς, καλουμένη ὑπὸ μὲν τῶν κατοίκων τοῦ Παντειχίου Διαπόρεια, ὑπὸ δὲ τῶν τοῦ Ριζίου Διαβατικί.

Β' Εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον, αὐτόθι, περὶ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος τῆς κειμένης ἐν νησίδι ἢ χερσονήσῳ, περὶ ἧς ποιεῖται μνεῖαν καὶ Μανουήλ ὁ Κομνηνός· ἐν τῇ Χρυσοβούλλῃ του, οὕτως μίαν ἐπιστιγὴν κρίτην ἐκφέρει· ἂν ἔκειτο ἐν νησίδι ἢ χερσονήσῳ παρὰ ἀπλῶς γράφει: «... ἐπισταμιμένη ἐπίσκεψις τῶν μερῶν πιθανόν καὶ φέρη εἰς φῶς λείψανα τῆς Μονῆς...» ἐξ οὗ κάλλιστα δῆλον γίνεται ὅτι ὁ ἑλλ. φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης, δὲν μετέβη ἐπὶ τόπου ἵνα κάμη μελέτας παρὰ ἐκ τρίποδος ἀπεφάνθη καὶ περὶ τῆς Μονῆς ταύτης.

Περὶ ταύτης παραπέμπομεν αὐτὸν εἰς τὴν ὀγδόην ἡμῶν παράγραφον, ἐνθα μεταξὺ ἄλλων θέλει ἴδει ὅτι ὑφίστανται ἐς δεῦρο ἑρεπία τῆς Μονῆς ταύτης, δὲν ἔκειτο δὲ ἐν νησίδι ἀλλ' ἐν χερσονήσῳ, ὅπως τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς: «... Ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος ἀνήρχετο πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, διατελοῦντος ὑπὸ περιορισμόν, Θεόδωρος ὁ Στουδίτης...» (19). Ἐκ τούτων σαφέστατα δείκνυται ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος δὲν ἔκειτο ἐν νησίδι ἀλλ' ἐν χερσονήσῳ, ἐξ ἧς καὶ ἀνήρχετο, διότι ἐὰν ἔκειτο ἐν νησίδι ὁ συγγραφεὺς δὲν θὰ μετχειρίζετο τὸ ῥήμα ἀνέρχομαι.

Γ'. Ἐν τῇ τρίτῃ παραγράφῳ γράφει περὶ τῆς νησίδος Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου, περὶ ἧς γίνεται μνεῖα βυ ἐπ' αὐτῆς ὑπῆρχε Μονὴ «μικρὰν μὲν τὸ μέγεθος τὴν δὲ θεὸν χάριεσαν νησίδα ἀνήγειρε (Μελέτιος ὁ Γαλησιώτης) ἐκ βάρφων μονῶδριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου μετὰ ναοῦ καὶ καλλίων» καὶ «νησίς σφίζουσα ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῖς παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ὀρεῖται ἐκ Παντειχίου». Περὶ τῆς νησίδος ταύτης παραπέμπομεν τὴν ἐλλόγιμον φίλον εἰς τὴν δευτέραν ἡμῶν παράγραφον ἐν ἣ σαφέστατα ἀπεδειξαμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ σημερινὸν ὄνομα καὶ ἐκ Παντειχίου ὀρατὴ νησίς δὲν εἶναι ἐκείνη, περὶ ἧς ποιοῦνται μνεῖαν ἱστορικοὶ τε καὶ ἁγιογράφοι, καὶ ὅτι ἡ παρὰ Βυζαντινοῖς νησίς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου εἶναι ἢ ἔγκειται τοῦ ἑμπορίου Ἀκρίτια (σημερινῶν Τούζλων) ὑπὸ τῷ ὀνόματι Χαριβάτ-ἄδασῃ ἢ:

19) Migne Patr. L. yd', στήλη 220—221 καὶ 316 320.

εἶναι ἀρχαῖος ἐκ Παντειχίου. Καὶ τοῦτο εἶ μίαν ἄλλη ἀπόδειξις δὲν μετέβη ἐπὶ τόπου ἵνα ἐρευνητῇ ὁ φίλος κ. Σιδερίδης.

Ἐπειδὴ τινὲς μὲν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἁγιογράφων ὀρίζουσιν ὡς πᾶν ἐξορᾶς τοῦ μοναχοῦ Μεθοδίου, τοῦ κατόπιν πατριαρχήσαντος (42—846) καὶ τὸ νησίον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἄλλοι τὴν νῆσον ἰντιγόνην καὶ ἄλλοι ἀορίστως ἄλλην τινὰ νῆσον, καὶ ἀφ' ἐτέρῳ ἢ φρυγία ἄλλων κατ' ἦν «... οἱ αὐτάδελφοι Θεοφάνης καὶ Θεόδωρος .. ὑπεροριζόμενοι καὶ κατὰ τὸν Κάρτα-λιμένῳ καταλύσαντες διὰ νος ἀλιέως συνήθης τῷ ἱερῷ Μεθοδίῳ ἐπιστέλλουσι καὶ ἀπόκρισιν κηθάνουσιν...», ὁ ἑλλ. φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης παραδέχεται ὡς τοῦτον τόπον τῆς ἐξορίας τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου τὸ νησίον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ οὐχὶ τὴν Ἀντιγόνην «... ἐπιτρέπουσι τὴν παδοχὴν» ὡς πραγματικῆς τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀνωμόμου διαγράψου τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, περὶ τῆς ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καθείρως αὐτοῦ, οὐχὶ ἑμῶς ἐν τάφῳ, ἀλλ' ἐν τινι — σμικρῷ καὶ χθαλαφῷ — σπηλαίῳ ὡς ὁ Μανασῆς λέγει· διότι ἡ νῆσος αὕτη πολὺ πλησιέστερον κεῖται εἰς τὸν Κάρτα-λιμένῳ ἢ ἡ νῆσος Ἀντιγόνη, καὶ πομῆως πλέον ἢ πιθανὴν θεωροῦμεν τὴν ἐν τῇ λιμένι τούτῳ παρουσίαν τοῦ συνήθους τῷ Μεθοδίῳ ἀλιέως...»

Εἰς τὰ ῥηθέντα ἀπαντῶντες λέγομεν τῷ ἐλλογιμῷ φίλῳ ὅτι οὐδεὶς τῶν συγγραφέων ποιεῖται μνεῖαν τῆς ἀποστάσεως, καὶ ἐὰν ὁ κ. Ξ. Σιδερίδης θέλει ὡς ὄρον κατ' ἑαυτὸν τὸ πολὺ πλησιέστερον, ὅρος οὕτινος οὐχὶ μόνον οὐδεὶς τῶν ὑπ' ὄψει μου συγγραφέων, ἀλλ' οὐτε καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένων ποιεῖται μνεῖαν καὶ περὶ τούτου καλῶς θὰ ἐπραττεν ἐὰν ἐμελέτα ναυτικόν τινα χάρτην ἢ κατέφευγεν εἰς τὰ φῶτα εἰδήμονος ναυτικοῦ καὶ τότε θὰ ἐβλεπεν ὅτι πολὺ ἀπώτερον κεῖται ἡ νῆσος τοῦ Κάρτα-λιμένῳ παρὰ ἡ Ἀντιγόνη, διότι κατὰ τοὺς ναυτικούς χάρτας ἢ μὲν Ἀντιγόνη τοῦ Κάρτα-λιμένῳ ἀπέχει μόνον πέντε μίλια, ἐνῷ ἡ ὑπὸ τὸ σημερινὸν ὄνομα νησίς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου πέντε καὶ τρία τέταρτα, ἢ δὲ παρὰ Βυζαντινοῖς νησίς ἐξ καὶ τρία τέταρτα, ὥστε ἔσπε τοῦ κ. Ξ. Σιδερίδου, χάριν τοῦ σκοποῦ του προτιθεῖς ἕως πλὴν πλησιέστερον ἐκ τῶν ῥηθέντων καταμετρούσεων καταπίπτει καὶ αὐτός, ἀλλ' ἐν ταιαύταις περιστάσεσι, λέγομεν τῷ ἐλλογιμῷ φίλῳ, ὅτι οὐδέποτε αἱ μικραὶ αὗται διαφοραὶ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν.

Ὁ ἑλλ. φίλος κ. Ξ. Σιδερίδης ἐν τῇ ἐπιλόγῃ τῆς ρηθείας πραγματείας του γράφει: «... ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγομεν ὅτι Ἀκρίτιας

ἢ Ἀκρίτης ἦτο καὶ ἂν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὠνομάζετο. τὸ ἀκρότατον παράλιον σημεῖον, τὸ ἀκροτήριον τῆς χερσονήσου ἐφ' ἧς κεῖται σήμερον ἡ κώμη τῶν Τούζλων (sic), ἐνθα ὑπῆρχε θωμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος· ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν ἀνηγέρθη ἐκκλησία τῆς Παναγίας... ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο καὶ λιμὴν καὶ ἐμπόριον Ἀκρίτα... καὶ ὁ κ. Γ. Μηλιόπουλος ἐν σελ. 35—36 τῶν Σιδηροδρομικῶν ἀναμνησέων του τὰ Τούζλα λέγει ἐπέχοντα τὸν Ἀκρίταν, ἐφ' ἧ ἐλέγχει αὐτῷ ὁ κ. Μ. Γεδεών ἀνακρίβειαν, ἰσχυριζόμενος καὶ αὐτὸς ἀνακριβῶς ἔτι ταῦτα ἐπέχουσι τὸ Νικητιάτον...»

Τῇ ἀληθείᾳ ἀποροῦμεν πῶς ὁ ἄλλ. φίλος κ. Ε. Σιδερίδης καὶ διὰ τινων μίσων μετεκλίμενος ἐλόκληρον κώμην μὲ 450 ὡς ἔγγιστα οἰκίας, 4 ἐκκλησίας, 1 ἀγίωμα καὶ 1 τέμενος μίαν ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ μίαν μωαμεθανικὴν καὶ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ ἀκροτηρίου;

Ἡμεῖς εἶπομεν ὅτι ἡ κώμη τῶν Τούζλων κεῖται ἐκεῖ ἐνθα τὸ παρὰ Βυζαντινοῖς καλούμενον ἐμπόριον Ἀκρίτα καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς χερσονήσου καὶ ἐὰν ὁ ἄλλογμος φίλος εἶδεν ἐκ Παντειχίου 10—12 οἰκήματα παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ταῦτα κείμενα, δὲν ἔπεται ἐκ τούτων ὅτι εἰσὶ τῆς κυρίως κώμης τῆς ἀπεχούσης ἡμῶρον, ταῦτα ἀνηγέρθησαν τὸν παρελθόντα αἰῶνα, οὐδενὸς οἰκήματος πρότερον ἐκεῖ ὑφισταμένου, τὰ δὲ τέκνα τῶν ἐκεῖ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Τούζλων, εἰς ἃν τὴν ἐκκλησίαν ἐκκλησιάζονται κυρίως καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἑως 10—12 οἰκημάτων.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνωτέρω γίνεται μεία τῆς κώμης καὶ τοῦ Νικητιάτου καλὸν θεωροῦμεν ἵνα προσθέσωμεν περὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ ἐκεῖ (ἐν Τούζλοις) κατερριμένου πύργου, περὶ ὃν ἐλέγομεν ἐν τῇ περὶ Νικητιάτου πραγματείᾳ ἡμῶν: «... δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὡς ὅτι ἐξ ἐκεῖνων, οἷς οἱ Γενουήνσιοι ἔδρουν πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν τε καὶ τοῦ ἐμπορίου τιν. (20)» ὅτι ἡ παρὰ τὸν πύργον σκάλα καλεῖται μέχρι νῦν Σαῖλα τῆς Σουδίας, καὶ δεῦτερον δὲ ὅτι ἡ Μονὴ τῆς Παναγίας τοῦ Ἀκρίτα, ὄνομα ἔπερ ἐς δεῦρο τὰ ἐρείπια τῆς Μονῆς φέρουσι δὲν ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς χερσονήσου, ὡς ἀρέσκαται ὑποθέτων ὁ ἄλλογμος φίλος, πρὸς ἐπὶ παραλλοῦ μικροῦ ὑψώματος ἐν τῇ ἐπαύλει Ἐκρέμβη.

Ὁ κ. Ε. Σιδερίδης ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ Χρυσίβουλλον Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἀποφεύγει νὰ κίμνη μείαν καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ μνη-

20) Ἑλλ. Φιλ. Σόλλ. τόμ. ΚΘ' σελ. 245.

μονουομένων ἄλλων Μονῶν, τῶν καιμένων περὶ τὸν Ἀκρίταν, ὡς τὰς τῆς Ἁγίας Γλυκερίας, Κωδωνοῦ, Μεσσηνίου καὶ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ τοῦτο ἐκ περισσοῦ μία ἔτι ἄλλη ἀπόδειξις τῆς μὴ ἐκεῖ μεταβάσεως αὐτοῦ (ἵνα ἐπὶ τόπου ποιήσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς του ἐρεῖνας ὡς προσήκει τοῖς περὶ τὴν Ἀρχαιολογίαν ἀσχολουμένοις).

Ἐκ πάντων τῶν ρηθέντων ἀποδείκνυται ἡλίω φαινότερον ὅτι ἄλλῃ ἢ περὶ Ἀκρίτα πραγματεία τοῦ κ. Ε. Σιδερίδου εἶναι, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐν ἀπλοῦν συνονθύλευμα σημειώσεων, ὃ μέχρι τῆς κατευσπευσμένης δημοσιεύσεως, εἶχε περισυλλέξει ἐκ διαφόρων ιστορικῶν τε καὶ ἀγιογράφων, καὶ ὅτι ἡ ἐσπευσμένη αὕτη δημοσίευσις ἐγένετο μόνον καὶ μόνον ἵνα μὴ, ὡς φαίνεται, ἀποδώσιν ἀχρηστοί, ἐνῶν περὶ ἄλλων τοποθεσιῶν εἶχε γράψει ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ ἐκτενέστερον οὐδεμίαν μνείαν αὐτῶν μέχρι τοῦδε ἐποίησεν, ὡς φέρ' εἶπειν:

Περὶ Πελεκάνου «τοιοῦτο δὲ σημεῖον ἦτο τὸ νῦν μὲν Διλ-Isaklesli λεγόμενον, ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν Πελεκάνον, ὡς ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ εἰδικώτερον πραγματευόμενοι ἀποδεικνύομεν (ἐγράφη τῇ 15 Νοεμβρίου 1899, τόμ. Σὺλλ. ΚΗ, σελ. 110)». Καὶ περὶ Νικητιάτου κατὰ τὴν ΑΤΣΗ' συνεδρίαν τῆς 18 Φεβρουαρίου 1902 «... καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει πραγματείας ἐτοιμῆν δηλοῖ ὅτι ἐπιφυλάσσεται ἐν εἰδικῇ προσεχεῖ συνεδρίᾳ ν' ἀναγνώσῃ τοιαύτην» (Σὺλλ. τομ. ΚΗ', σελ. 68).

Ἐν συμπεράσματι λέγομεν τῷ ἄλλογμῳ φίλῳ ὅτι πρέπει νὰ ἔχῃ πάντα τὰ ρηθέντα ὑπ' ὄψει καὶ εἶτα προβῇ εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς περὶ Πελεκάνου πραγματείας του ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψει καὶ τὴν περὶ τῆς τοποθεσίας ταύτης πραγματείας ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον Byzantinische Landschaften (21)». Περὶ δὲ τοῦ Διλ-Isaklesli ἐγράψαμεν ὅτι τὸ ὑπερκεῖμενον βουνὸν Καπᾶ-μυουροῦν εἶναι ὁ βουνὸς Κύριζος, ὡς ἐπικυροῦται οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν τίτλων ἰδιοκτησίας (χοτζετιῶν) τῆς περιφέρειας ἐκεῖνης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας παρὰ τοῖς συμπολίταις ἡμῶν Μωαμεθανοῖς ὀνομασίας Κέπερς, ἧτις καὶ θὰ εἶναι ἡ παραφθορὰ τοῦ Κύριζος, διότι μεταξὺ τοῦ Κέπερς καὶ Κυρίζ, ὡς δὲν ἀγνοεῖ ὁ πολυμαθὴς ἡμῶν φίλος, ἐν τῇ γραφῇ ὑπάρχει διαφορὰ ἀνεπαίσθητος ὡς ۱۰۰ Κέπερς καὶ ۱۰۰ Κυρίζ, διότι ἐὰν μὲν ὁ κάτωθι νοκτῆς εἶναι

21) Byzantinische Zeitschrift, τοῦ 1900, σελ. 471—476.

μικρὸς ἀναγινώσκειται τὸ στοιχεῖον ὡς μικρὸν, ἐάν δὲ μεγαλειότερος ὡς γὰρ ἔχον τὴν φωνὴν πλειστάκις ὡς ι.

Κλείοντες τὴν παροῦσαν πραγματεῖαν ἡμῶν καλὸν θεωροῦμεν εἶναι προσθέσωμεν καὶ τοῦτο ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1908 γραμματεὺς τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος κ. Ὁδ. Ἀνδρεάδης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἀναφέρει μόνον τὰς ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου προέδρου κ. Κ. Σιδερίδου πραγματείας παρασιωπῶν αὐτῶ τὴν ἡμετέραν ὑπὸ τὸν τίτλον ἑξακρίβωσις Βυζαντινῶν τοποθεσιῶν τὴν πραγματευομένην περὶ Ἀκρίτα, ὡς φαίνεται χάριν τοῦ Προέδρου, ἵνα μὴ φανῇ ὅτι καὶ ἄλλος τις καταγίνεται περὶ τὰ Ἀρχαιολογικά, πάντα δὲ ταῦτα γίνονται ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἑσπέρως ἔτι ἔμοῦ καὶ δὴ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ Φιλολογικῇ Συλλόγῳ.

Ι. Π. ΜΗΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

Υ. Γ. Ὁ ἑλλ. κ. Ε. Σιδερίδης ἐν τῇ πραγματεῖᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «ἐπιτύμβια ἐξ Ἀργυροκόλου» (22) (Φουντουκλή) μεταξὺ ἄλλων γράφει. «... Τοῦτων τὸ μὲν ἀνήκει εἰς Ἰουδαῖον χριστιανίσαντα καὶ ἱερωθίντα, φέρον τὴν ἰουδαϊκὴν ἐπιτάφιον λυχνίαν, καὶ ὑπ' αὐτὴν ἑκατέρωθεν σήματα, ἀκαταλήπτου εἰς ἡμᾶς ἐννοίας». Ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ μὲν ἐπιτάφιος λυχνία καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰουδαίων Μαναρέ· ἐκ δὲ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἑκατέρωθεν σημάτων τὸ μὲν δεξιὰ ἐν κερατοειδεῖ σχήματι εἶναι ἡ θήκη τοῦ ἔλαιου τὸ δὲ ἀριστερὰ ἐν σχήματι καρδίας περικτᾶ τὴν ψυλίδι.

22) Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. τόμ. ΑΒ', σελ. 182.

§ 25. Ἡ τυπικὴ ἔννοια

Συμβολικὴ μὲν ἢ ἀλληγορικὴ διὰ τῶν πραγμάτων περιστάσις τῶν νοημάτων, ἀλλ' οὐπωδὲς διάφορος τῶν τε συμβολικῶν πράξεων καὶ τῶν συμβολικῶν ἡραμάτων εἶναι ὁ τύπος (Ρομ. 5, 14. 1 Κορ. 10, 6. 11), λεγόμενος καὶ ἀλληγορία (Γαλ. 4, 24), καὶ σιμά, καὶ παραβολή (Ἐβρ. 8, 5. 9, 9. Κολ. 2, 17), καὶ ὑπόδειγμα (Ἐβρ. 9, 23), καὶ δὴ καὶ ἀντίτυπον (αὐτόθι στρ. 24), ὡς προτύπων θεωρουμένων τῶν ἐν οὐρανοῖς τελειοτήτων. Διαφέρει δὲ ὁ τύπος τῆς συμβολικῆς πράξεως καὶ τῆς συμβολικῆς δράσεως κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἀπ' εὐθείας σημαίνονμενον τοῦτον, καίπερ πραγματικόν, εἴτε ἐν ἐργηγόρσει γενόμενον εἴτε καθ' ἑννοίας ἢ ἐν ἐκστάσει ἐμφάν, ὅμως δὲν ἔχει αὐθόρυπαρτον σημασίαν. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τῶν πλαστῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν χρησιμεύει ὡς περιβολῇ ὑψηλοτέρας τινὸς ἐννοίας. Τὸ δυνατικόν δὲ ἐν τῷ τύπῳ τὰ μὲν ἀπ' εὐθείας δηλούμενα, εἴτε πρόσωπα, εἴτε πράγματα, εἴτε διατάξεις καὶ θεσμοὶ τῆς Π. Διαιθήκης, εἶναι ἱστορικὰ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἔγκυρα, αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ ἔγκυρα καὶ ἱστορικὰ ἔχουσι πάλιν καὶ ἄλλην τινὰ σημασίαν, χρησιμεύοντα ὡς σύμβολα καὶ ἀτελεῖς προεξικονήσεις ἀληθειῶν πνευματικωτέρων καὶ γεγονότων ὑψηλοτέρων, ἀναφερομένων καὶ εἰς ἄλλα μὲν ἐσόμενα ἐν προσεχῇ ἢ ἀπωτέρῳ μέλλοντι (Ἐβρ. 24, 27. 33, 22), μάλιστα δὲ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τῆς τελειότερας ἐν Χριστῷ ἀληθείας καὶ σωτηρίας κατὰ θεῖον οἰκονομίαν οὐ μόνον λόγοις προφητικαῖς, ἀλλὰ καὶ ἔργοις προτυποτικοῖς προαγγελθείσης ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὡς ἄριστα ἀναπτύσσει τοῦτο διὰ τῶν ἑξῆς Θιομᾶς ὁ Ἀκουάτης· Auctor Scripturae Sacrae est Deus, in cujus potestate est ut non solum voces ad significandum accomodet, quod etiam homo facere potest, sed etiam res ipsas. Et ideo, cum in omnibus scientiis voces significant, hoc habet proprium haec scientia, quod ipsae res, significatae per voces, etiam significant aliquid. Illa vero prima significatio, qua voces significant res, pertinent ad primum sensum, qui est sensus historicus vel litteralis; illa vero significatio, qua res, significatae per voces, etiam res alias significant, dicitur sensus spiritualis, qui super litteram fundatur et eum supponit (Summa Theologiae I. Quaest. 1. Art. 10). Οὕτως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐκλαμβάνων ἀλληγορικῶς ἢ πνευματικῶς τὸ τοῦ Δευτερονομίου (25,

4) «οὐ φριμώσεις βοῶν ἀλοῶντα» (1 Κορ. 9, 9. παραβλ. και 1 Τιμ. 5 18), λέγει ὅτι ἡ ἐντολή αὕτη ἐκφράζει τι πολλῶ ὑψηλότερον ἢ τὴν περὶ τῶν βοῶν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ («μη τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ»), ὅχι ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ Μωϋσῆς νομοθετῶν και διατάσσων ταῦτα περὶ τῶν βοῶν, ἀπέβλεπε πρὸς πᾶν ἄλλο ἢ τοὺς βόας, ἀλλὰ διότι ἡ περὶ τῶν βοῶν ἐντολή, καιπερ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς βόας ἀφορῶσα, ἕμως κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ κυρίου νομοθέτου, τοῦ Θεοῦ, ἐδόθη πρὸς ὑποτύπωσιν και ἐξεικόνισιν τῆς μελλούσης πνευματικωτέρας σχέσεως τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀγροῦ ἢ ἀμπελώνος τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς πιστοὺς. Ὁμοίως δὲ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀβραάμ, τὸν ἐκ τῆς ἐλευθέρου Ἰσαὰκ και τὸν ἐκ τῆς δούλης Ἰσμαήλ, ἀναφέρων ἀλληγορικῶς εἰς τὰς δύο Διαθήκας τοῦ Θεοῦ, τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ και τὴν διὰ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ Σινᾶ (Γαλ. 4, 21 κ.ἐξ.), τὰς περὶ Σάρρας και Ἁγαρ ἀφρηγήσεις τῆς Γενέσεως (16, 1 κ.ἐξ.) δὲν θεωρεῖ ὡς πλάσματα τοῦ ἱεροῦ ἱστορικοῦ, σκοπὸν ἔχοντα τὴν εἰκονικὴν παράστασιν τῆς διαφορῆς τῶν δύο Διαθηκῶν, ἀλλ' ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι τὰ καθ' ἑαυτὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα ὄχι μὲν κατὰ σαφῆ γνώσιν και πρόθεσιν τοῦ ἔξισηροῦντος αὐτά, ἀλλὰ κατὰ θεῖαν βουλήν και οἰκονομίαν και ἐγένοντο και ἐγράφησαν ὡς προεικονίσματα τῶν δύο Διαθηκῶν. Συμφαίνα δὲ τοῦτο εἰς πάσας τὰς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀπαντώσας τυπικὰς ἐκδοχὰς και ἐρημηκὰς διαφόρων προσώπων ἢ πραγμάτων ἢ διατάξεων τῆς Π. Διαθήκης (Ρωμ. 5, 14. 1 Κορ. 10, 1 κ.ἐξ. Ἐβρ. 3, 7 κ.ἐξ. κ. ἄλλ. συχνά) ὅτι δηλ. τὰ οὕτως ἐλαμφανόμενα χωρία τῆς Π. Διαθήκης κατὰ μὲν τὴν ἀμυστον γνώμην και πρόθεσιν τῶν διατάξαντων αὐτὰ και καταγραμμένων νοοῦνται και γράφονται ἱστορικῶς, ὡς πράγματα και πρόσωπα τῆς Διαθήκης τῆς Παλαιᾶς, συμπεριλαμβανόμενων κατὰ τὸ πλεῖστον και αὐτῶν τῶν περὶ τοῦ προσδοκωμένου Μεσσίου και τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀναγραφόμενων, κατὰ δὲ τὴν βουλήν και οἰκονομίαν τοῦ Ὑψίστου, και διετάχθησαν και ἐγένοντο και ἐγράφησαν ὡς διετάχθησαν και ἐγένοντο και ἐγράφησαν, ὅπως χρησιμεύσιν ὡς τόσοι τύποι, ὡς σκιαγραφήματα και προεξεικονίσεις τῶν ἐν τῇ νέᾳ οἰκονομίᾳ και χάριτι, τῶν ἐν τῷ Χριστῷ και τῇ Κ. Διαθήκῃ ἔσομένων.

Τοιαύτη δὲ οὕσα ἡ τυπικὴ ἐννοια ἰδιάζει μόνῃ τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, θὰ ἦτο δὲ φαινόμενον ἕλωσ μοναδικῶν τῆς Γραφῆς ἱστορίας και ἀπαρδειγματίστον, ἐὰν μὴ ἀνάλογόν τι παρατηρεῖτο και ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ, ὡς τι μαρτύριον τῆς ἐνότητος τῆς διανοίας, τῆς δι-

πούσης τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τε φύσεως και τῆς ἱστορίας. Καθὼς δηλαδή ἐν τῇ φυσικῇ κλίμακί τῶν ὄντων τὰ κατώτερα εἶδη, ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀμυδρά τινα ἴχνη και οἶοναι σπέρματα τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέροις εἶδεσι παρατηρουμένων τελειότερων προσόντων και ἰδιοτήτων, φαίνονται ὡς ἐπὶ τοῦτοῦ πεπλασμένα, ἵνα βαθμηδὸν παρασκευάσῃσι και προεξαγγείλωσι τὰ ἀνώτερα και τελειότερα εἶδη, οὕτω και ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἡ ἀτελεστερα Π. Διαθήκη, ἔχουσα ἀμυδρά τινα ἴχνη και ὁμοιώματα τῶν τελειότερων προσώπων και πραγμάτων και διατάξεων τῆς Κ. Διαθήκης, φαίνεται ὡς ἐπὶ τοῦτο οἰκονομηθεῖσα ἄνωθεν, ἵνα κατὰ μικρὸν προπαρασκευάσῃ και προεξαγγείλῃ τὴν τελειότεραν τοῦ Θεοῦ Διαθήκην και διάταξιν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ καθὼς ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ τὴν προπαρασκευαστικὴν και προεξαγγελτικὴν σημασίαν τῶν κατωτέρων εἰδῶν, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν τελειότερων εἰδῶν ὑπάρχουσιν ἢ ὅλιως ἀδιάγνωστον ἢ δυσδιάγνωστον, δύνανται νὰ διδάσῃσι μόνον οἱ ἔχοντες τὰ τελειότερα πρὸ ὀφθαλμῶν και παραβάλλοντες ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα, οὕτω και ἡ προπαρασκευαστικὴ και προεξαγγελτικὴ σημασία τῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προσώπων ἢ πραγμάτων και διατάξεων ἐπακριβῶς ἐγγώσθη μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἐπιφάνειαν τῆς τελειότερας Διαθήκης και τὴν ἀντιπαράθεσιν ταύτης πρὸς ἐκεῖτην, τὸ πρὶν ἢ ὅλιως ἄγνωστος διαμείνασα ἢ, κατὰ τὸν τρόπον τῆς προφητείας, γενικῶς ὅλωσ και ἀμυδρῶσ και ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἀορίστωσ και εἰς ὀλίγους τινὰς ἱεροὺς ἄνδρας κατ' ἰδίαν βουλήν τοῦ Θεοῦ και διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ προἰποδειχθεῖσα* (πρβλ. πλὴν τινων ἀμέσως Μεσσιτικῶν Ψαλμῶν, 2. 44. 71. 88. 117. 131, και Ὠσῆ 3, 6. Ἰερεικ. 37 (30), 9. 38 (31), 31 κ.ἐξ. Ἰεζ. 34, 24. 36, 26—27. 37, 24—26. Ψαλ. 39, 7—8. 50, 12.

§ 26. Ἐνότης και ποιμιλία τῆς κατὰ γράμμα ἢ ἀμέσου ἐννοίας.

Τῆς τυπικῆς ἐννοίας ἔξαιρουμένης, πᾶσα ἄλλη ἐννοια, καθ' οἷον δὴλατε τροπον ἀμέσως και πρώτως ὑπὸ τῶν ἱερῶν συγγραφέων ἔξεργηθεῖσα, ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην κατὰ λέξιν, καιὰ γράμμα, ἱστορικὴν, ἢ ἀκριβέστερον ἄμεσον ἐννοίαν (sensus verbalis, litteralis, historicus, immediatus). Καὶ δύνανται μὲν αἱ πρὸς ἔκφρασιν ἐννοίας τινὸς χρησιμοποιοῦμεναι λέξεις και πράξεις, αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς λαμβανόμεναι, νὰ εἶναι δεκτικαὶ ποικίλων ἐκδοχῶν, ἐν τῇ ἄγγυτέρῃ ὁμῶσ ἢ

ἀπωτέρω τοῦ λόγου ἀκολουθία δὲν δύνανται νὰ σημαίνουσι τι ἄλλο εἰμὴ τὸ ἐκεῖνο τὸ νόημα, ἔπερ ὁ λέγων ἢ γράφων ζητεῖ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀναγνώστου ἢ ἀκροατοῦ. Αὕτη δὲ ἡ ἄμεσος καὶ ἐν ἐκάστῳ γραφικῷ χωρίῳ ἀρεύτως ὑπάρχουσα ἔννοια ἐξ ἀνάγκης εἶναι καὶ **μία**, ὄν τρόπον συμβαίνει καὶ ἐν παντὶ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀμυβόλων καὶ διαφορουμένων ὁμιλούντων, οὔτινες φάνονται μὲν ἐκφράζοντες δύο συγχρόνως νοήματα, πράγματι ὅμως ἔχουσιν ἐν γῶ πρῶτόν τι καὶ κύριον νόημα, καὶ τὸ ἕτερον νόημα μεταχειρίζονται ὡς μέσον συγκεκριμένης ἐκφράσεως τοῦ κυρίου αὐτῶν νοήματος· οὕτως ὥστε ὁ μὴ διαβλέπων ὅτι κυρίως ἔννοσι καὶ λέγει ὁ ὁμιλῶν ἢ γράφων, ἀλλὰ μόνον ἀφορῶν εἰς τὸ ἀπ' εὐθείας λεγόμενον, παρανοεῖ καὶ παρερμηνεύει τὸν λέγοντα (Ἰωαν. 2, 19—22, 11, 12—14 πρβλ. καὶ Εὐριπίδ., Ἄλκηστιν, 545 ἢ 530 κ.ξξ.).(74) Τοῦτου δὲ ἕνεκα οἱ πρὸς ἀνύψωσιν δῆθεν τῶν θείων λόγων ὑπὲρ τοὺς ἀνθρωπίνους πολλαπλότητα τῆς κατὰ γράμμα ἢ ἀμέσου ἐννοίας ἐν ἐκάστῳ γραφικῷ χωρίῳ καὶ ῥήματι περιδεχόμενοι, ὡς ἐποίουν τινὲς ἐν τε τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις (§§ 12, 15, 17), οὐ μόνον δὲν ἀντιποθεῖ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τρέπουσιν αὐτὸν εἰς παιδίαν, ὡς πολλὰ μὲν λέγοντα καὶ ὑπαινισσόμενον, οὐδὲν δὲ ὠρισμένως διδάσκοντα, καὶ καθ' ὅλου κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ Ἁγία Γραφή δὲν θὰ εἶναι πλέον ὀφθαλμῶς πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανάρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ (2 Τιμ. 3, 16 καὶ Ρωμ. 15, 4), ἀλλὰ γόνιμος πρὸς ματιῶς καὶ ἀπεράντους συζητήσεις, ἐκάστου ἑκαστον χωρίον καὶ ῥῆμα λαμβάνοντος κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ χρησίμων αὐτῷ, καὶ οὐδενὸς δυναμένου ἢ δικαιουμένου ἐλέγχειν καὶ ἀποδοκιμάζειν τὴν τοῦ ἑτέρου ἐκδοχὴν, ἐπειδὴ αἱ πολλαὶ ἔννοιαι, ὡς ἔννοια ἀπορρέουσα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, θὰ εἶναι ἐπίσης ὀρθαὶ καὶ ἔγκυροι,

74) Μόνον κατὰ τοῦτο εἶχε δίκαιον ὁ ἐκ τῶν Μεγαρικῶν Διδάκτορος ὁ Κρόνος, ἀρνούμενος τὸ διαφορούμενον τῶν λέξεων (ταρὰ Γελλίῳ Noui. Atticae XI, 12). Diodorus autem... nullum, inquit, verbum est ambiguum, nec quisquam ambiguum dicit aut sentit neque aliud dici videt debet quam quod se dicere sentit qui dicit. At quum ego, inquit, aliter sensi, tu aliud accepisti, obscure magis dicitum quam ambigue videri potest; ambigui enim verbi natura illa esse debuit, ut qui id diceret, duo vel plura diceret; nemo autem duo vel plura dicit, qui se sentit ambigue dicit.

οὐδὲ θὰ ὑπῆρχέ τις λόγος προτιμήσεως τῆς μιᾶς παρὰ τὴν ἑτέραν. Καὶ συμβαίνει μὲν ἐνίοτε, ὥστε χωρίον τι ἢ λόγιον οἰονδήποτε, εἴτε γραφικὸν εἴτε τῶν θύραθεν, ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὸν λεγόμενον **σταυρὸν τῶν ἐρμηνευτῶν** (crux interpretum), νὰ εἶναι δεκτικὸν διπλῆς ἢ πολλαπλῆς ἐκδοχῆς (πρβλ. λ.χ. Ρωμ. 7, 21. Γαλ. 3, 20)· πλὴν τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τοῦτου, ὅτι ὁ γράφων ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ πάσας τὰς δυνατάς ἐκδοχάς, ἀλλὰ διότι ἡ μία ἀληθὴς ἔννοια, εἴτε ἀτελῶς καὶ ἀσαφῶς ἐκφρασθεῖσα, εἴτε δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν διαφεύγει τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐξηγητοῦ.

Ἡ ἐνότης αὕτη τῆς κατὰ γράμμα ἢ ἀμέσου ἐννοίας ἀποτελεῖ μίαν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν Ἁγίων Γραφῶν, οὐδαμῶς δὲ παραβλάπτουσιν αὐτὴν οὔτε τὰ προεκτεθέντα περὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐν χρήσει ὄντων τρόπων τῆς ἐκφράσεως καὶ παραστάσεως τῶν νοημάτων, οὔτε ἡ ποικιλία αὐτῶν ἢ προσερχομένη ἐκ τῆς διαφορῆς τῶν ἀντικειμένων πρὸς ἃ ἀναφέρονται. Διὰ τοῦτο ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις φερομένη τατραχῆ διαίρεσις τῆς γραφικῆς ἐννοίας εἰς **ἱστορικὴν, δογματικὴν, ἠθικὴν καὶ ἀναγωγικὴν**, ἢ καὶ ἐν τῷ Λατινικῷ διστόχῳ ὀριζομένη

littera gesta docet; quid credas, allegoria;
moralis, quid agas; quo tendas, anagogia;

ἢ τοιαύτη διαίρεσις οὐδὲν θὰ εἶχε τὸ ἀτοπον, ἐὰν ἠδύνατο νὰ νοηθῆ ὡς διαίρεσις γινομένη κατὰ τὰ διύφορα ἀντικείμενα τῆς Γραφῆς, τὰ μὲν ἱστορικά, τὰ δὲ δογματικά, ἄλλα ἠθικά καὶ ἄλλα εἰς τὴν μέλλουσαν ἐπίδα ἀναγόμενα. Ἐπίσης δὲν παραβλάπτεται ἡ ἐνότης τῆς ἐννοίας καὶ ὅταν χωρίον τι, καθ' ἑαυτὸ ἱστορικὴν ἔνοιαν ἔχον, ἐκλαμβάνηται ὑπὸ τινος ἀλληγορικῶς, εἴτε ἠθικῶς εἴτε δογματικῶς, ὡς ἐπετήθευον ἄλλοτε καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Ὀριγένης. Τὸ τοιοῦτον δύναται μὲν νὰ εἶναι ἐσφαλμένον, ἀλλ' οὐδόπως παραβλάπτει τὴν ἐνότητα τῆς ἐννοίας, ἐπ' ὅσον ἐννοεῖται οὕτως, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔννοια εἶναι ἀπλή τις περιβολὴ τοῦ ὑποκρυπτομένου ὑψηλοτέρου νοήματος. Ὁμοίως διασφίεται ἡ ἐνότης τῆς ἐννοίας καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι ῥῆσις τις ἔχει μὲν κυρίως τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ νόημα, ἐπιδέχεται ὅμως καὶ ταύτην ἢ ἐκεῖνην τὴν **ἐφαρμογὴν**. Ἡ τοιαύτη κατ' ἐφαρμογὴν ἔννοια δὲν ἐκλαμβάνεται ὡς ἀμέσως ἀπὸ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων ἀπορρέουσα, ἀλλ' ἐξάγεται παρ' ἄλλων ἐκ τῶν ἐκείνων λόγων· καίτοι δὲ εἶναι χρήσιμος εἰς τὰς ἠθικὰς ὁμιλίας καὶ συνήθης παρὰ τοῖς Πατέροις, ὅμως δὲν δύναται νὰ ἔχη ἀποδεικτικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν, ὅταν ἡ ἄμεσος ἔννοια ἐν τῇ καθορι-

τῆς κατὰ τὴν διαταχθεῖσαν ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου βρεφονοκτονίαν ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν τῇ περιούγιᾳ αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη τυπικὴ ἔννοια χαρακτηρίζεται συνήθως ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων ὡς *ἀλληγορία*, ὡς ἢ κατ' ἐξοχὴν *ἀλληγορικὴ τυπικὴ ἔννοια*. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὰ παρόντα, τὰ γινόμενα ἐν τῷ παρόντι σταδίῳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀνήκουσιν οἱ τύποι οἱ προσεξεικονίζοντες τὴν ἐπιγῆς ὑπαρξίν καὶ τὴν ἐν χρόνῳ ἀνάπτυξιν τῆς Ἐκκλησίας, οἷος ὁ ἐκ πίστεως δικαιοῦμενος Ἀβραάμ, προδιατυπῶν τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην τῶν γνησίων ἀπογόνων τοῦ Ἀβραάμ, τῶν Χριστιανῶν (Ρωμ. 4, 1 κ.ἐξ. Γαλ. 3, 6. 16), ἡ σαρκικὴ περιτομὴ τῶν Ἰουδαίων προτυπῶσα τὴν ἀχειροποιήτην περιτομὴν τῶν Χριστιανῶν, τὴν ἀπέκδυσιν τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῷ βαπτίσματι (Κολ. 2, 11—12), ἡ ἐξ Αἰγύπτου ἐξ οἴκου δουλείας ἔξοδος τῶν Ἑβραίων τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ νέου Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου, ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, τὸ μάντι τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πέτρας τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ὑπὸ τὰ δύο εἶδη (1 Κορ. 10, 2 κ.ἐξ. Ἰωαν. 6, 31—33), ὁ ἀνήρ, ὡς κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, τὸν Χριστὸν, ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφ. 5, 32) καὶ ἄλλα. Αἱ τοιαῦται τυπικαὶ ἔννοιαι χαρακτηρίζονται συνήθως ὡς *τροπολογικαὶ* ἢ *ἠθικαὶ*, καὶ διακρίνονται τῶν τύπων τῆς τρίτης κατηγορίας, τῶν ἰδίως οἴτω καλουμένων *ἀναγωγικῶν*, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ μέλλον, εἰς τὴν μέλλουσαν ἐν οὐρανοῖς τύχην τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτος τύπος εἶναι τὸ νομικὸν σάββατον, προεικονίζον τὸ αἰώνιον σάββατον, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν, εἰς ἣν μέλλει νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἀληθινὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν μετὰ τὰς δοκιμασίας καὶ θλίψεις τοῦ παρόντος βίου (Ἐβρ. 4, 1 κ.ἐξ.).

§ 28. Κῆρος καὶ ὄρια τῆς τυπικῆς ἔννοιας.

Ἦν τοιαύτην προτυποτικὴν σημασίαν πολλῶν προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ διατάξεων τῆς Π. Διαθήκης διημερεσθήτησαν οὗ

ἀνθρώπινον, κηλῖδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε· καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὀφρων δακνόμενοι, τὸν χαλκοῦν ἀποβλέποντες ὄφιν, ποιηρίας ἀπύλων, ὅπως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κληττόμενοι, τῇ πάθει τοῦ Σαυῆρος ἡμῶν ἀνεκδιόστως πιστεύοντες, κρείττους ἀπιφαίνονται τοῦ θανάτου καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύουσιν».

ἄλλοι ἀρχαῖοι τε καὶ νεώτεροι, ἐξ ἐκείνων μὲν οἱ τοῦ παλαιοῦ νόμου πολέμοι, καὶ μάλιστα οἱ Μαρκιωνῖται καὶ οἱ Μανιχαῖοι, ἐκ τούτων δὲ οἱ ὀρθολογισταὶ καὶ οἱ ἄγαν ἐλευθεροφρόνως τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως πραγματευόμενοι. Ἄλλ' ἐν πρώτοις συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς προτυποτικῆς σημασίας τῆς Π. Διαθήκης αὐτὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐρημνευσάντων τυπικῶς οὐκ ὀλίγα τῶν τῆς Π. Διαθήκης (Ματ. 12, 38. Μαρ. 9, 13. Ἰωαν. 3, 14. 19, 36. 1 Κορ. 10, 1 κ.ἐξ. καὶ ἄλλ. καὶ δὴ ἐν τῇ π. ὡς Ἑβραίους ἐπιστολῇ). Ἐπειτα δὲ ἀνεγώρυσεν αὐτὴν ἀνεκαθεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησίαι σύμπασα, ἡ τε ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ἐν τῇ προσώπῳ τῶν διασημοτάτων αὐτῆς Πατέρων καὶ διδασκάλων, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Μομφουεστίας Θεοδώρου ἔξαιρουμένου, ὅστις, καθάπερ ἄλλως δυσμενῶς ἔχων πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἀλληγορικὴν ἐρημνείαν τῶν Θεολόγων τῆς Ἀλεξανδρουμένης σχολῆς, ὅμως τὴν τυπικὴν ἔκδοχὴν δὲν ἤρνητο ὀλοσχερῶς. Ἡ τυπικὴ ἔκδοχὴ τῶν τῆς Π. Διαθήκης προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ διατάξεων εἶναι συνέπεια τῆς στενῆς σχέσεως, ἐν ἣ ἐνρίσκονται ἀμφότερα αἱ Διαθήκαι τοῦ Θεοῦ, ἡ μὲν Παλαιὰ ὡς ἀτελεστέρα, προπαιρασκευάζουσα τὴν Καινὴν, αὕτη δὲ ὡς τελεία, πληροῦσα ἐκείνην ἐν πᾶσιν (Ματ. 5, 17).

Ἡ ἄρνησις λοιπὸν πάσης προτυποτικῆς σημασίας τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἄρνησις τῆς στενῆς ταύτης συναφείας τῶν δύο Διαθηκῶν, ὁμοιωμένη εἴτε ἐκ τῆς παντελοῦς ἀρνήσεως παντὸς θεοῦ χαρακτηρηστικῶς αὐτῶν, εἴτε ἐκ τοῦ παρὰ τοῖς Γνωστικοῖς ἐπιφατοῦντος χωρισμοῦ τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τῆς Καινῆς, ὡς ἔργων δύο διαφόρων Θεῶν, εἴτε ἐκ φρονήματος Ἰουδαϊκοῦ, ἀποδιδόντος ταῖς προσκαίρους καὶ σαρκιαῖς διατάξεις τοῦ παλαιοῦ νόμου αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον κῆρος.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύπος δὲν εἶναι τι ἄλλο εἰμὴ προφητεία ἐν πράγμασιν, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ τυπικὴ ἔννοια κέκτηται κῆρος ἀποδεικτικῶν ὅπως καὶ πᾶσα ἐν λόγοις προφητεία, ὅπως καὶ αὐτὴ ἡ ἄμεσος ἢ ἱστορικὴ ἔννοια, δύναται δὲ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἔαφρασιν, ὑποστήριξιν καὶ ἀπιβεβαίωσιν ἀληθειῶν τῆς πίστεως εἴτε δογματικῶν, εἴτε ἠθικῶν, ὡς δεικνύσι τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων (Ἰωαν. 6, 31 κ.ἐξ. Ἰωαν. 6, 1 κ. ἐξ. 5, 14. 1 Κορ. 9, 10. 10, 1 κ. ἐξ. Γαλ. 4, 28 κ. ἄλλ.). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀποδεικνύουσα πρότις ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι σαφὴς καὶ ὁμολογουμένη, ταύτας δὲ τὰς ιδιότητας ἔχει μᾶλλον ἡ ἄμεσος ἔννοια, ἢ ἐκ τοῦ γράμματός καὶ τῆς ἱστορίας ἀσφαλῶς ἔξαγομένη, ἔπεται ὅτι ἐν ταῖς ἀποδείξεσι τὰ πρῶτα ἔχει ἡ ἄμεσος ἔννοια, ἢ δὲ τυπικὴ δύναται νὰ προσάγῃται ὡς συμπληρωματικὴ ἐκείνης. Πλὴν δὲ

τούτου ἡ τυπικὴ ἔννοια ὑπολείπεται τῆς ἀμέσου ἐννοίας καὶ κατὰ τοῦτο βῆτι, ἐνῶν ἕκαστον χωρίον συμπάσης τῆς 'Αγίας Γραφῆς ἔχει ἕξ ἀνάγκης καὶ μίαν ἄμεσον ἔννοιαν, ὡς συμβαίνει τοῦτο καὶ ἐν πάσῃ συγγραφῇ, τὰ ὅρια τῆς τυπικῆς ἐννοίας εἶναι λίαν στενά. Ἐν πρώτῳ τύπῳ εὐρίσκονται ἐν μόνῃ τῇ Π. Διαθήκῃ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Καινῇ. Αὕτη περιέχει μόνον τὰ ἀντίτυπα τῶν τύπων τῆς Π. Διαθήκης. Καὶ ἀπέδιδον μὲν οἱ Γνωστικοὶ τυπικὴν σημασίαν εἰς τὰς πράξεις, τοῖς λόγους καὶ τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, ἐκλαμβάνοντες ταῦτα πάλιν ὡς τύπους ὑψηλοτέρων δῆθεν ἀληθειῶν καὶ μυστηρίων, τῶν ἰδίων ἡθ. φαντασμαγοριῶν (Βιβλ. Κ. π. αἰρ. 3, 12 Τερτυλλ. Praescript. 38. Εὔσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. 4, 22. Ἐπιφ. Αἰρ. 1, 369), ἀλλ' ἡ τοιαύτη δοξασία, εὐεξήγητος παρὰ τοῖς μὴ εὐρίσκουσι τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀποκάλυψιν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἀλλ' ἀναμένουσι τὸ τέλειον ἀλλαγῆται, εἶται ὅλος ἀνομιβίβαστος πρὸς τὴν γνησίαν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἐκδοχὴν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ γενομένης ἀποκαλύψεως ὡς τοῦ πληρόματος πάσης θείας ἀποκαλύψεως (Ἐβρ. 1, 1 κ. εἰ.), ἐπειδὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἀληθοῦς καὶ τελείου δὲν ἐπιτρέπει ὥστε αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀληθές καὶ τέλειον νὰ χρησιμεύῃ πάλιν ὡς τύπος καὶ εἰκὼν ἑτέρου πῦς ἀληθεστέρου καὶ τελειοτέρου, χωρὶς νὰ μεταπέσῃ εἰς σχετικὴν τινα καὶ σκιαῶδη ἀλήθειαν καὶ τελειότητα. Ἐπειτα δὲ καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ δὲν εὐρίσκονται τύποι ἐν πᾶσιν αὐτῆς τοῖς μέρεσιν, ὡς ἀπεδέχοντο οἱ προφητικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ Φινλανδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ (πρὸβλ. §§ 15-17), ἀλλὰ μόνον ἐν τισὶ μέρεσιν αὐτῆς, μάλιστα μὲν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις, καὶ δὴ μόνον τοῖς κανονικοῖς, οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς ἀντιγνωσκομένοις, (76) ἔπειτα δὲ ἐν τοῖς προφητικοῖς, καὶ ἐν τῶν διδασκτικῶν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς καὶ τῷ Ἰαῖβ.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ στενῷ τούτῳ κύκλῳ τῶν ἱστορικῶν, προφητικῶν καὶ διδασκτικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης ἕκαστον πρόσωπον ἢ πρόσωπα ἢ θεσμός καὶ διάταξις δὲν ἔχει πρωτοτυπικὴν σημασίαν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνα, ὅσα ἢ ἀμέσως ἔχουσι ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν ρητὴν ἐκδοχὴν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν ἐπίσημον γνώμην τῆς Ἐκκλησίας,

76) Κατὰ τοῦτο οὐδὲν ἔχουσι κῆρος αἱ παρὰ τισὶ τῶν Λατίνων (Κουριανῶ, Εἰρησ. ad Rom. 74, 9. Ἱερῶν Ἀδγουστίνου. De civit. D. XVII 36 καὶ ἄλλοι) ἀπαντῶσαι τυπικαὶ ἐκδοχαὶ τῶν ἐν τῷ Ἰερῶν ἢ γ' βιβλίῳ τοῦ Ἐσθρα ἀποδιδόμενων τῷ Ζωροβάβελ γαμῶν καὶ λόγων περὶ τῆς λαχῆς τῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἀληθείας (κεφ Β—4).

ἢ ἐμμέσως ἐκ τῆς ἐκείνων ἐκδοχῆς κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν ἐπιδέχονται τυπικὴν ἔρμηνείαν. Ὅταν δηλ. γένος τι ὀλόκληρον προσώπων ἢ πραγμάτων ἢ διατάξεων ἐκλαμβάνηται τυπικῶς, συνάγομεν λογικῶς ὅτι καὶ τὸ εἶδη τοῦ γένους ἐκείνου, καὶ τὰ ἄτομα τὰ ὑπὸ τὰ εἶδη ὑπαγόμενα ἔχουσι πρωτοτυπικὴν σημασίαν. Οὕτω τοῦ τελετουργικοῦ μέρους τῆς κοσμοκράτου νομοθεσίας χαρακτηριζομένου ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὡς σκιάς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν (Ἐβρ. 10, 1, Κολ. 2, 17), δυνάμεθα καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν μερῶν τοῦ τελετουργικοῦ νόμου, ἐν τε ταῖς θυσίαις καὶ τοῖς καθαρμοῖς καὶ ταῖς εορταῖς νὰ ζητήσωμεν τυπικὴν ἔννοιαν, καὶ οὐ μόνον ἐν ὅλοις μέρεσι τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς καθ' ἕκαστα ἐκάστου μέρους, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος: καὶ θυσίαι ἵνα ἦσαν ὄραται τῷ Θεῷ, οὐδὲ κατὰ γνώμην γενόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν. Καὶ γινόμεναις ἐπέθηκε τύπον καὶ εἰκόνα τῆς μελλούσης οικονομίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κἄν μὴ δι' αὐτὰς εἶσι δεκταί, ἀλλὰ γούν διὰ τὴν εἰκόνα ὧσιν εὐπρόσδεκτοι. Καὶ τίθησι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ καὶ σκιαγραφεῖ τὰ μέλλοντα κἄν πρόβατον ἦν θυόμενον, εἰκὼν τοῦ Σωτήρος, κἄν βοῦς, εἰκὼν τοῦ Κυρίου, κἄν μόσχοι, κἄν δαμάλεις, κἄν ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἄν περιστέρα, κἄν τρυγῶν, πάντα εἰς τὸν Σωτήρα τὴν ἀναφορὰν εἶχον» (Ὁμιλ. 166)(77) Πᾶσα τοῦναντίον τυπικὴ ἐκδοχὴ, μὴ ἔχουσα ὑπὲρ ἑαυτῆς μήτε ἀμέσως μήτε ἐμμέσως τὴν χεῖρον καὶ ὑπόδειξιν τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τὴν ἐπίσημον γνώμην τῆς Ἐκκλησίας, μόνον δὲ ἀπαντῶσα παρὰ τινὶ ἐκκλησιαστικῷ Πατρὶ ἢ συγγραφεῖ, ἢ ὑμνογράφῳ, δύναται μὲν νὰ θεωρᾶται ὡς προσωπική καὶ νὰ εἶναι ἄμα χρησίμος πρὸς οἰκονομὴν καὶ διδασκαλίαν τῶν πιστῶν, κατὰ τὸν ἀκριβῆ ὅμως λόγον δὲν ἔχει κῆρος ἀποδεικτικόν, ὅταν μάλιστα ἀντιβαίνει πρὸς τὴν προδηλωθεῖσαν ἐρμηνευτικὴν ἀρχὴν τῆς ἐνότητος τῆς τυπικῆς ἐννοίας. Οὕτως ὁ ποιήσας τὸ γνωστὸν ἐκκλησιαστικὸν ἕσμα «Ἐν τῇ ἐρυθρῇ θάλασσῃ τῆς ἀπειρογάγου νύμφης κτλ.» (πρὸβλ. καὶ τὸ «Σπλάγγων Ἰωνῶν ἔρβιον») ἐκλαμβάνει τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὴν δι' αὐτῆς διάβασιν τοῦ Ἰσραὴλ ὡς προεξικόνισιν τῆς διὰ τῆς Παρθένου ἀρθόρου γεννήσεως τοῦ Σωτήρος, ἐν ᾧ ἐν αὐτῇ τῇ Κ. Διαθήκῃ (1 Κορ. 10, 2) ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα ἐκλαμβάνεται ὡς τύπος τοῦ βαπτίσματος, μεταξὺ δὲ τῶν δύο ἐννοιῶν, τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἐκ Παρθένου ἀρθόρου γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ οὐδέμια ὑπάρχει συνάρεια λογικὴ ὡς γένους καὶ εἶδους, ἢ εἶδους καὶ ἀτόμου. Τὸ αὐτὸ

77) Ἐπιθετὸν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν 1 Κορ. ἐπιστολὴν κεφ. 5. στλ. 6—7.

ποκαλυφθείσας ἐν αὐταῖς ἀληθείας τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος νὰ νομίζονται ὡς ἐξαφανισθέντα καὶ νὰ παραβλέπονται καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν παρίστασιν τῶν νοημάτων ἀνθρώπινα ἰδιώματα τῶν ἱερῶν συγγραφέων καθόλου τε καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστη μετὰ τῶν ἐνὶ ἑκάστῳ προσουσῶν λεκτικῶν ἀρεσιῶν ἢ ἐλλείψεων, μῆτε διὰ τὰς τυχὰν ἐλλείψεις τῆς ἀνθρωπίνης παρουσιάσεως καὶ περιβολῆς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ νὰ νομίζηται ὡς παραβλαπτομένη ἢ οὐσία τοῦ θείου αὐτοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ τῆς ἑκατέρου οὐσίας καὶ ἰδιότητος ἀλωβήτου λογιζομένης, νὰ ἐρευγᾶται μὲν τὸ ἀνθρώπινον ἀνθρωπίνως κατὰ τὰς συνήθεις τῆς Γραμματικῆς, τῆς Λογικῆς καὶ τῆς Ῥητορικῆς κανόνας, πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν ἱστορικῶν σκεύει περιημένου θείου θησαυροῦ, νὰ καθορίζηται δὲ τὸ θεῖον τοῦτο περιημένον οὐχὶ μονομερῶς καὶ κατὰ τὸ ἑκάστοτε καὶ ἑκάστῳ ἐρμηνευτῇ δοκοῦν, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ μέρους συναρᾶ τῶν ἅλων τῆς Θείας Γραφῆς, τὸ δὲ ὅλον αὐτῆς συναρᾶ τῇ ἀπ' ἀρχῆς παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μῖα οὐσίας τῆς πηγῆς ἀμφοτέρων, τοῦ τε ἀγράφου θεοῦ λόγου καὶ τοῦ γραπτοῦ. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν διαφορὰν, καὶ ἐκ λόγων μεθοδολογικῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπλῆς διακρίσεως, οὐχὶ δὲ τοῦ χωρισμοῦ καὶ τῆς διασπάσεως τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου τῶν Ἁγίων Γραφῶν, διαστέλλεται καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς εἰς δύο τμήματα, τὸ μὲν διαλαμβάνον περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς ἐρρέσεως καὶ ἐξακριβώσεως τοῦ ἀληθοῦς νοήματος ἑκάστου χωρίου καὶ βιβλίου ὡς φιλολογικῆ ἢ γραμματολογικῆ προόδου, κατὰ τοὺς συνήθεις κανόνας τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐρμηνείας, τὸ δὲ διαλαμβάνον περὶ τῆς ἐξακριβώσεως καὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ θείου περιεχομένου τῶν ἐπὶ μέρους χωρίων καὶ βιβλίων ὡς μνημείων καὶ πηγῶν τῆς Θείας ἀποκαλύψεως περὶ τῶν πιστευτέων κατὰ τῶν πρακτέων, κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος, τὸν διήκοντα διὰ συμπάσης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ διὰ τῆς ἀπ' ἀρχῆς σταθερᾶς καὶ ὁμοφώνου παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τὴν φιλολογικὴν ἢ γραμματολογικὴν, τὸ δεύτερον τὴν θεολογικὴν ἢ ἀρμονικὴν ἐρμηνείαν τῶν Θείων Γραφῶν.

ΤΜΗΜΑ Α'

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

§ 30. Τρόποι καὶ μέσα τῆς ἐρρέσεως τῆς ἀμέσου ἐννοίας.

Ὅπως ἐν παντὶ φιλολογικῶ πονήματι, οὕτω καὶ ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀμέσου καὶ ἱστορικῆς ἐννοίας ἑκάστου χωρίου πρὸ παντὸς ἄλλου ἀπαιτεῖται νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς ἢ σημασία τῶν λέξεων, τῶν πρὸς δήλωσιν τῆς προκειμένης ἐννοίας ὑπὸ τοῦ συγγραφέως χρησιμοποιηθεισῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ λέξεις, πολλάκις ἐπιδεχόμεναι διαφόρους ἐκδοχάς, αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δὲν ἀκοῦσαι πρὸς καθορισμὸν τῆς εἰς τὸ προκειμένον ἀρμωζούσης σημασίας, ἀλλὰ προσοπαιτοῦσι καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας, αὕτη δέ, μὴ οὔσα πάντοτε σαφῆς, χρήζει πρὸς διευκρίνησιν ἄλλων γνώσεων, διὰ τοῦτο πρὸς εὔρεσιν καὶ καθορισμὸν τῆς ἀμέσου ἐννοίας ἀπαιτοῦνται ἀναγκαίως τρία τινα: 1) ἡ ἐξακριβώσις τοῦ σημασινομένου τῶν λέξεων· 2) ἡ παρεξέτασις τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας ἢ τῶν συμφραζομένων καὶ 3) ἡ πρόσληψις τῶν οἰωνδήποτε εἰσαγωγικῶν γνώσεων, εἴτε γενικῶν, ἱστορίας, γεωγραφίας, ἀρχαιολογίας, χρονολογίας, εἴτε εἰδικῶν, ἀμέσως ἀναγομένων εἰς τὸν τόπον, τὸν χρόνον, τὰς ἀφορμάς, τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις τῆς συγγραφῆς τοῦ πρὸς ἐρμηνείαν προκειμένου βιβλίου.

§ 31. Ἡ ἐξακριβώσις τοῦ σημασινομένου τῶν λέξεων

Ὅρος ἀπαραίτητος πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ σημασινομένου τῶν γραφικῶν λέξεων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἶναι ἡ γνώσις ἐκείνων τῶν γλωσσῶν καὶ ἰδιωμάτων, ἐν οἷς προσιτύπως ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ βιβλία, τοῦτέστι τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς Χαλδαϊκῆς ἢ ἄλλως Ἀραμαϊκῆς ἢ Συριακῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ δὴ ἐκείνων τῶν φάσεων τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, εἰς αἷ ἀναφέρονται τὰ ἱερὰ βιβλία. Χρησιμότητα ἔχει πολλὴν ἡ γνώσις καὶ ἄλλων τινῶν γλωσσῶν ἢ

ιδιωμάτων, ὅσα, εἴτε διὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς συγγένειαν, εἴτε ἐκ προ-
στάσεων καὶ ἀφορμῶν ἱστορικῶν, ἔσχον οἰανδήποτε ἐπιδρασιν ἐπὶ τῶν
πρωτοτύπων ἐκεῖνων γλωσσῶν ἢ ιδιωμάτων εἴτε περὶ τὴν λέξιν εἴτε
περὶ τὴν σύνταξιν. Οὕτω πρὸς ἐξοικρίβωσιν τοῦ Λατίνου καὶ τοῦ
Γραμματικοῦ μέρους τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ τῆς Ἀραμαϊκῆς οὐκ ὀλίγον
συντελεῖ ἢ ἐκ παραλλήλου ἐξέτασις τῶν συγγενῶν αὐταῖς σημιτικῶν
γλωσσῶν, καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἀραβικῆς. Ἑβραῖος δὲν ἀπαιτεῖται τελεία
ταύτης ἐκμάθησις, κατὰ τοὺς εἰδικῶς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένους.
Στοιχειώδης τις ὅμως γνώσις αὐτῆς εἶναι ἀξιοσφότατος τῇ διαφι-
βοντι περὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς Π. Διαθήκης ἐν τῷ πρωτοτάτῳ
δι' ἣν παρέχει συνδρομὴν πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ σημανομένου
λέξεων ἢ φράσεων, αἵτινες σπανιότατα ἢ καὶ ἀπαξ μόνον ἀπαντῶσι
ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ (*id. ἀπαξ λεγόμενα*), εὐρίσκονται πολλάκις καθ'
ἑαυτὰς τε καὶ ἐκ τῶν συμφραζομένων ἀκατάληκτοι, δύνανται δὲ νὰ
καθορισθῶσιν ἀκριβῶς διὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰ τυχόν ἐν ταῖς
συγγενεῖς γλώσσαις ὑπάρχοντα ἀντίστοιχα.

Ἀναλόγου ἐπιουρίας χρῆζει καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἰδίωμα μάλιστα
μὲν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν *Ἀναγνωσομένων* τῆς
Π. Διαθήκης βιβλίων, εἴτε ὅτι ἑλληνιστὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐγράφησαν, εἴτε
ὅτι περιήλθον εἰς ἡμᾶς ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει. Τὸ *ἑλληνικὸν* τοῦτο
ἰδίωμα τῶν Θεῶν Γραφῶν βεβαίως δὲν ἀνάγεται εἰς μίαν ἀπὸ τῶν
γνωστῶν ἡμῶν *διαλέκτων* τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὄχι μόνον
δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὴν λεγομένην *Ἀττικὴν* ἢ
Ἀττικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ οὐδὲ ὑπ' ἐπίσημ
τὴν μορφήν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς *Κοινῆς*
ἐν τοῖς μετὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μέγαν χρόνοις ἦτο ἐν κοινῇ χρήσει
παρὰ τοῖς *λογοῖς*, τοῖς συγγράμμασι ἐκ μελέτης τῶν πρὶν Ἀτα-
κῶν. Μᾶλλον κλίνει πρὸς τὴν κοινὴν τὴν *δημιώδη*, καὶ ἀκριβέστερον
πρὸς τὴν λεγομένην Ἀλεξανδρινὴν ἢ Ἑλληνιστικὴν, οὗ ἐλαττωῆ
καὶ ἐγράφετο ἐν ταῖς ἑξῆς ἑλληνισθείαις τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς
χώρας ὑπὸ λαῶν μιγάδων, ἐπηραιζομένη, ὡς εἰκός, ἐκαστοῖς καὶ
ἐκασταχοῦ ἀναλόγως, καὶ παρὰ μὲν τοῖς ὀπωσιμότετοι πεπαιδευμένοις
μᾶλλον κλίνουσα πρὸς τὸ καθυρεθὸν ἀπὸ ξένων καὶ ἑτερογενῶν
στοιχείων, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ ἀνεκτισθίως ὀφισταμένη τὴν
ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ τε στενωτέρου οἰκιακοῦ καὶ τοῦ
εὐρυτέρου κοινωνικοῦ. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο πέντως ὀφείλεται ἢ
ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Καινῆς Διαθήκης παρασιεῖ ἔστω καὶ ὀλίγον τιτὸν

λέξεων λατινικῶν(78) ἢ *λατινισμῶν*, τ.ἔ. χρήσεως ἑλληνικῶν λέ-
ξεων ἢ φράσεων μετὰ σημασίας ἀντιστοίχων λατινικῶν λέξεων
καὶ φράσεων. Οὕτω σπέτρα = κόβρις, colors ἢ manipulus
(Ματ. 27, 27. Ἰωαν. 18, 3. 12. Πρ. 10, 1 κ.ἄλλ.) *σεβαστός*=Au-
gustus, δηλ. Αὐτοκράτωρ (Πρ. 25, 21. 25, 27, 1), *στρατηγὸς*=prae-
tores (ἀκουσινὶ αὐτ. 16, 20), *ραβδοῦχοι*=lictores (αὐτ. 16, 35.
38), *ἔχε με παρητημένον*=habeas me excusatum (Λοκ. 14, 18),
ἐργασίαν διδόναι=operam dare (αὐτόθι 12, 58), *τὸ ἱκανὸν ποιεῖν*
=satis facere alicui (Ματ. 15, 15), *τὸ ἱκανὸν λαμβάνειν*=satis
accipere (Πραξ. 17, 9) καὶ τινὰ ἄλλα τοιαῦτα. Καίτοι δὲν ἀποκλεί-
ται ἢ ὑπόνοια ὅτι ἔναι τῶν ρήσεων τούτων ἠδύναντο νὰ σχημα-
τισθῶσι καὶ νὰ ἦσαν ἐν χρήσει καὶ πρότερον ἐν αὐτῇ τῇ ἑλληνικῇ
γλώσσῃ ἀνεξαρτήτως τινὸς ἐπιδράσεως τῆς Λατινικῆς. Τοῦναντίον δὲ
τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης καὶ τῆς Ἀραμαϊκῆς ἐπὶ τοῦ ἐν
ἐν λόγῳ ἑλληνικοῦ ιδιώματος τῆς Ἀγίας Γραφῆς μαρτυρεῖ οὐ μόνον
ἡ παρουσία πλείστον Ἑβραϊκῶν λέξεων καὶ Ἑβραϊσμῶν ἢ Ἀραμαϊσμῶν,
ἐὰν μὴ καὶ ἑσβιβνισμῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ καθόλου Ἑβραϊκὸς ἢ Ἀραμαϊκὸς
χρωματισμὸς τοῦ λόγου, ὁ παρατηρούμενος ἐν πολλοῖς τῶν ἑλληνιστῶν
γεγραμμένων βιβλίων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἑλληνοπρεπέστερον γε-
γραμμένοις, οἷα ὅλως ἢ ἐν μέρει φαίνονται προέχοντα κατὰ τοῦτο
μάλιστα μὲν ἢ πρὸς *Ἑβραίους ἐπιστολή*, ἔπειτα δὲ ἡ *Σοφία Σο-
λομώντος*, καὶ ἰδίᾳ τὸ δεύτερον μέρος τῶν Πράξεων, ὑπὸ τινὰ δὲ
ἔποιην καὶ τὰ τοῦ Ἰωάννου. Συνέβη δὲ τοῦτο πρότιςτα καὶ
μάλιστα διότι οἱ ἱεροὺς συγγραφεῖς, ὡς Ἑβραῖοι τὴν καταγωγὴν καὶ
τὴν ἀνατροφὴν, καὶ οἱ πλείστοι μαθόντες τὸ ἑλληνιστὶ διαλέγεσθαι
καὶ γράφειν ὄχι ἐκ παιδῶν καὶ ἐκ συστηματικῆς παιδείσεως καὶ
σπουδῆς τῶν δοκίμων ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς ὁμι-
λίας καὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ' ἐρ-
μηνευτῶν, Ἑβραϊζούσης καὶ ταύτης καὶ ἀνάγκῃ, παρὰ πᾶσαν τὴν θέλη-
σιν τῶν μεταφραστῶν νὰ ἀποδώσωσι τὰ Ἑβραϊκὰ ἑλληνοπρεπέστερον,
δὲν ἠδύναντο, ὡς εἰκός, νὰ ἀπαλλαγῶσιν εὐχερῶς τῆς ἐπιδράσεως
τῆς τε μητρικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἄλλης αὐτῶν ἀγωγῆς καὶ παιδείσε-
ως, ἀλλ' ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διανοῶνται κατὰ τὸ πλείστον ὡς
Ἑβραῖοι, κατὰ τὸν ἰδιώζοντα ἐκεῖνοις τρόπον τῆς νοήσεως, τρόπον

78) Ἀσσάριον, δηνάριον, κοδράντης, κῆνησος, κεντυρίων, κενστωδία,
κολωνία, λογεῶν, λέντιον, λιβεργίνος, σικίριος, σικιρινδιον, σπειουλάτωρ,
σουδάριον, φαιλώνης (paenula) φραγγέλιον καὶ εἴτινα ἄλλα τοιαῦτα.

νῦν μὲν ὁλως ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ, νῦν δὲ ζωηρόν καὶ εἰκονικόν, καὶ ποτε δὲ καὶ ἤττον λογικῶς διηρθρωμένων (Λουκ. 13, 9. 22, 42). Οὕτω διανοοῦμενοι ἐξέφραζον, ὡς εἰκός, τὰ ἴδια νοήματα οἰοῦν μεταφράζοντες αὐτὰ ἀπὸ τῆς πατρίου γλώσσης εἰς τὴν ἑλληνικήν, καὶ ὕπερ οὐχ ἤττον σπουδαίον, εἰς λέξεις ἢ φράσεις ἑλληνικὰς ἀπέδιδον πολλάκις σημασίας εἴτε ὁλως νέας, κατὰ τὴν φύσιν τῶν νέων νοημάτων, εἴτε ὅπωςδὴποτε ἤδη καθιερωθείσας διὰ τῆς χρήσεως τῶν Ο'. (79) Ἐκ τούτου δὲ ἡ ἀνάγκη καὶ χρησιμότης τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς συγγενοῦς ἀραμαϊκῆς γλώσσης εἴτε πρὸς ἐξουκειώσιν μετὰ τοῦ καθόλου ἑβραϊζόντος τρόπου τε τοῦ διανοεῖσθαι καὶ ἔκρουε καὶ χωματισμοῦ τοῦ λόγου τῶν ἱερῶν βιβλίων, εἴτε πρὸς ὀρθὴν κατανοήσιν καὶ σύμμετρον ἀπόδοσιν τῶν πολλῶν ἑβραϊσμῶν τε καὶ ἑβραϊκῶν λέξεων. (80)

Τὸ δ' αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περιουθέντων ἡμῶν λόγων τοῦ Κυρίου, οἵτινες ἐν τῇ τότε λαλουμένη γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἐξενεχθέντες ὑπ' αὐτοῦ, περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἐν μεταφράσει. Βεβαίως δύνανται καὶ μεταφράσεις κατὰ πολὺ νὰ ἀναπληρώσωσι τὴν ἀγνοίαν τῶν πρωτοτύπων γλωσσῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ πρὸς αὐτοτελεῖ καὶ ἐπιστημονικὴν ἐνασχόλησιν περὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ αἱ κάλλιστα τῶν μεταφράσεων. Ὁ τῶν πρωτοτύπων γλωσσῶν ἀδαῆς ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τῇ μεταφραστῇ, ἀκολουθῶν δὲ αὐτῷ ἐννοεῖ τὰ τῶν ἱερῶν συγγραφέων κατὰ τὴν προκειμένην αὐτῷ μεταφρασιν, μὴ ὄν εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ καὶ ἐξ οἰκείων, ἂν ὀρθῶς κατέλαβεν ὁ μεταφραστὴς τὸν νοῦν τοῦ συγγραφέως, καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ ἄλλη τις ἐκδοχὴ καὶ ἀπόδοσις τοῦ χωρίου, μᾶλλον ἂν

79) Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λεκτικοῦ ἰδιώματος τῶν Θείων Γραφῶν, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν πολυαρίθμων μελετῶν καὶ συγγραφῶν ἐπιθ. F. Vigouroux — Dictionnaire de la Bible Tom. Ier Μερ. Α' σελ. 312—314. πηλ. τοῦ συγγραφέως ἐπὶ Φιλολογικὰ ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης δημοσιευθέντα ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τοῦ ἔτους 1894 (τομ. ζ'), τὴν τοῦ Ν. Ι. Λούβαρι μετὰφρασιν τῆς Lat. Radermacher Γραμματικῆς τῆς Κ. Διαθήκης (ἐν τῷ Γρηγορίῳ Παλαρᾷ Τεχν. 59 κ.εξ.), καὶ τοῦ Α. Robertson A Grammar of the Greek New Testament in the light of historical Research (3 ἔκδοσ. 1919).

80) Περὶ τῶν διαφόρων τούτων ἑβραϊκῶν λέξεων καὶ ἑβραϊσμῶν ἐπιθ. τοῦ συγγραφέως ἐνθα ἀναστέρω, καὶ δὴ ἐν κεφ. Β'.

ταποκρινομένη πρὸς τὴν γνώμην τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ τὸ ἴκιστα εὐπαράδεκτον, ὅτι καὶ ἡ προκειμένη μετάφρασις ἐγένετο καθ' ὁμοίαν χειραγωγίαν τοῦ θεοῦ πνεύματος, καθ' ἣν καὶ ἡ πρώτη συγγραφή καὶ σύνταξις. Τὰ μειονεκτήματα τῆς ἀγνοίας τῶν πρωτοτύπων γλωσσῶν καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς γνώσεως αὐτῶν μαρτυρεῖ μὲν ἡ ἱστορία τῆς ἐξηγήσεως τῶν Θείων Γραφῶν, ἀνσμιλόγησαν δὲ ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς καὶ οἱ διασημότεροι τῶν ὀρθαίων ἐρμηνευτῶν, Ἕλληνες τε καὶ Λατῖνοι, ὀλίγοι μὲν τινες ὄντες εἰδήμονες πρὸς τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ἑβραϊκῇ, καὶ διακριθέντες ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Π. Διαθήκης ὑπὲρ τοὺς ἐρμηνεύοντας τὸ ἱερὸν κείμενον ἐπὶ τῇ βίβσει μόνον τῶν προχείρων αὐτοῖς ἢ καθιερωμένων μεταφράσεων, οἱ δὲ συνιστῶντες ἢ χρησιμοποιοῦντες αὐτοὶ τὰς ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου γενομένας μελέτας τῶν ἄλλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνάγκη αὕτη ἀπέβη τοῖς ὕστερον καὶ ἐπὶ πολὺ ἤττον ἐπαισθητῇ πλὴν δὲν ἔλειψαν οἱ συναισθανθέντες αὐτὴν οὐδὲ κατ' αὐτοὺς τοὺς μέσους χρόνους, καὶ πρὸ αὐτῆς ἔτι τῆς ἐν τῇ Δύσει ἀναγεννήσεως τῶν Γραμμάτων, ἐπ' αὐτῆς δὲ καὶ ὕστερον ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀναγνωρίζεται ἤδη κοινῶς, ὅτι ἡ γνώσις τῶν πρωτοτύπων γλωσσῶν τῶν Θείων Γραφῶν εἶναι τὸ ἀπαραίτητον ἐφόδιον τῆς ὀρθῆς αὐτῶν ἐρμηνείας. Καίτοι εἶναι βέβαιον καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἀπλή γνώσις τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς δὲν ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ τινὰ δόκιμον ἐρμηνευτὴν, ἐὰν μὴ συνοδεύηται τοῦτο μὲν ὑπὸ τινος φυσικῆς ἢ ἐπικτητοῦ δξότητος περὶ τὴν ἀντίληψιν καὶ τινος ἐγκυκλίου τε καὶ θεολογικῆς παιδεύσεως, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὸ εὐσεβόφρονος διαθέσεως, δι' ἧς ὡς διὰ τινος πνευματικῆς ἐνοπρίσεως, ὡσπερ διὰ συγγενοῦς τὸ συγγενές, αἱ εὐσεβεῖς διαθέσεις καὶ τὰ εὐσεβῆ φρονήματα τῶν ἱερῶν συγγραφέων κατανοοῦνται πολλάκις εὐχερέστερον καὶ ἀσφαλέστερον ἢ διὰ πάσης τῆς λεπτολόγου, πολυμαθοῦς καὶ δξελίως κριτικῆς, φιλολογικῆς καὶ λογικῆς ἐρεῦνης καὶ ἀναλύσεως τῶν τε λέξεων καὶ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας. (81)

81) Ἐπιθ. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Ἐρμηνείας εἰς τὸν Ἰσαΐαν προοίμιον (§ 6) «Ἡ τῶν ὄνειρων φύσις ἀσαφής καὶ πλαγία καὶ οὐ μικρῶς δεομένη τῆς ἐκ τοῦ νοῦ ἐντροχίας» καὶ πολλὴ σογγένεια πρὸς τὰ ἐκ τῶν ὄνειρων αἰνίγματα τοῖς κατὰ ἐπίκουρον ἐν τῇ Γραφῇ δηλουμένοις. «Ὅθεν καὶ Ἰωσήφ καὶ Δανιὴλ τῷ προφητικῷ χαρίσματι τὰ ὄνειρα διεγίνωσκον, ἐπειδὴ οὐκ

§ 32, Ἐξακρίβωσις τοῦ σημανομένου τῶν
ἑβραϊκῶν λέξεων.

Ἡ εξακρίβωσις τοῦ σημανομένου τῶν γραφικῶν λέξεων καθόλου κατορθοῦται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀμέσως μὲν, ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων πηγῶν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐμμέσως δὲ ἐκ τῶν ἀπ' ἐκείνων ἀπηρτημένον βοηθημάτων. Ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα τῶν μέσων εἶναι διπλά κατὰ τὸ διπλοῦν τῶν πρωτοτύπων γλωσσῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ μὲν ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἑβραϊστὶ ἢ καὶ ἀραμαϊστὶ, τὰ δὲ εἰς τὰ ἑλληνιστὶ γεγραμμένα ἢ ἑλληνιστὶ μόνον περισωθέντα βιβλία τῆς ἱερᾶς συλλογῆς. Εἰς τὰ πρώτα, τὰ ἑβραϊστὶ ἢ ἀραμαϊστὶ γεγραμμένα, ὡς ἄμεσοι πηγαὶ χρησιμεύουσι πρὸ παντὸς ἄλλου αὐτὰ ταῦτα τὰ βιβλία, καὶ δὴ πρῶτον μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἀπορρέοντα, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων συγγραφέων. Βοηθήματα χρησιμώτατα πρὸς εὐρεσιν τῶν ζητουμένων λέξεων καὶ παραλληλισμῶν αὐτῶν εἶναι αἱ οὕτω κωλύμεναι *Συμφωνίαι* ἢ *Concordantiae* τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης, αἱ κατ' ἀλφαβητικὴν ἀκολουθίαν ἀναγράφουσαι τὰς λέξεις τοῦ ἱεροῦ κειμένου ὕλου μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰ περιέχοντα αὐτὰς βιβλία, κατ' ἣν ἔχουσι ταῦτα ἀκολουθίαν ἐν τῇ ἱερᾷ Συλλογῇ. Ταῦτα συμφωνίαι λεγόμεναι *λεξιλογικαὶ* (*Concordantiae verbales*), πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν *πραγματικῶν* Συμφωνιῶν (*Concordantiae reales*), κατηρτισθήσαν ἰκαναὶ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου καὶ Χριστιανοῦ ἑβραϊστῶν. (82)

αὐτάρκη τὰ τῶν ἐνοιῶν πρὸς τὴν θήραν τῆς ἀληθείας. Πρὸς δὲ ταῦτα χρειαία τῆς ἐν τῷ βίῳ καθαρότητος, ὥστε καὶ πρὸς τὴν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ἐπιθέδουσιν τὸ ἐν ταῖς Γραφαῖς κεκαλυμμένον διαγνώσθηναι. Χρεία δὲ πρὸς τὴν καθαρότητα τοῦ βίου καὶ τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς διατριβῆς, ἵνα τὸ πνευματικὸν καὶ μυστικὸν τῶν θεῶν λόγιον ἐκ τῆς συνεχοῦς μελέτης ἐνεπωθῇ τῇ ψυχῇ.»

82) Ὡς πρώτη ἑβραϊκὴ *Συμφωνία* ἀναφέρεται ἢ περὶ τὰ 1488 συνειληθείσα ὑπὸ τοῦ Ραββὶ Ἰσαὰκ Νάθαν καὶ τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα ἐν Φρανκφούρτῃ τῷ 1528. Πληροτέρα ἦτο ἢ ὑπὸ Ἰωάν. Βουξφορτίου ἀναρτισθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ συμπληρωθεῖσα καὶ ἐν Βασιλείᾳ ἐκδοθεῖσα τῷ 1632. Ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων εἶναι αἱ τοῦ Ἰουλ. Furst τῷ 1840 τὸ πρῶτον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1884 καὶ ἐν ἐπεξεργασίᾳ τοῦ Mandelkern *Concordantiae librorum V. T.*

Μετὰ τὰ ἱερὰ βιβλία οὐ μικροῦ λόγου ἄξια πηγαὶ εἶναι καὶ αἱ ἀρχαῖαι μεταφράσεις τε καὶ παραφράσεις τῆς Π. Διαθήκης, αἱ μέρους ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου γενόμεναι. Τὴν πρώτην θέσιν μετὰ αὐτῶν ἔχει ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν Ὁ' Ἑρμηνευτῶν, ἀρχαιοκίνη καὶ σπουδαιότατη πασῶν. Οὐχ' ἦτον χρήσιμα καὶ ἄλλως καὶ πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν εἶναι καὶ ὅσα περιεσώθησαν ἡμῖν ἀποκρίματα τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἑλληνικῶν μεταφράσεων, τῶν γενομένων κατὰ τὸν δευτέρου αἰῶνα μετὰ Χριστὸν ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Συμμάχου καὶ τοῦ Θεοδοτίωνος, ὡς καὶ τριῶν ἄλλων ἡτιτος λόγου ἄξιων, γνωστῶν ἀπὸ τοῦ Ἰωριγένους ὑπὸ τὰ ὀνόματα *πέμπτης*, *ἑκτης* καὶ *ἑβδόμης*. Εἰς ταύτας δύναται νὰ προστεθῇ ἢ] *ἀρχαιοτέρα μεταφράσις τοῦ Ἰαζέμιου*, καὶ ἡ νεωτέρα *ἐνετικὴ* λεγομένη, ἢ τοῦ μὲν ἀπικίζουσα, τοῦ δὲ δωρίζουσα μεταφράσις ἰκανῶν βιβλίων τῆς ἱερᾶς Συλλογῆς.

Ἐκ τῶν ἄλλων μεταφράσεων ὡς ἀρχαῖαι καὶ ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ γενόμεναι πολλὴν ἔχουσι σπουδαιότητα ἡ *Σαμαρειτικὴ μετάφρασις τῆς Πεντατεύχου* (πιθανῶς γενομένη περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ) καὶ μάλιστα ἡ *Συριακὴ*, ἢ οὕτω καλουμένη *Πεσχίτου* ἢ *Peshito* ἢ *Peshitto* (ἐκ τοῦ δευτέρου αἰῶνος μετὰ Χριστόν). Χρήσιμοι ἐπίσης πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν εἶναι καὶ αἱ ἀρχαῖαι *Χαλδαῖκαι* ἢ *ἀραμαϊκαὶ παραφράσεις* τῆς Π. Διαθήκης, αἱ οὕτω καλούμεναι *Ταργουμίμ* ἢ *Ταργούμια*, χαρακτηρισζόμεναι μὲν ὡς παραφράσεις, οὐσαὶ δὲ μάλλον μεταφράσεις, αἱ τοῦ Ὁγκέλου εἰς τὴν Πεντάτευχον, καὶ τοῦ Ἰωνάθαν (Ben-Uziel) εἰς τοὺς *προφήτας*, τοὺς τε *πρωτέρους* λεγομένους καὶ τοὺς *δοτέρους*, ἀμφότερα σύγχρονα, γενόμενα περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἢ διαρκούντος τοῦ δευτέρου αἰῶνος μετὰ Χριστόν. (83) Ἡτιτος λόγου καὶ χρησιμότητος εἶναι τὰ μεταγενέστερα *Ταργούμια*, αἱ πράγματι παραφράσεις, ὡς καὶ τὸ *Ταλμουδ* καὶ τὰ ἑξηγητικὰ ὑπομνήματα τῶν Ραββίνων

sacrorum, hebraicae atque chaldaicae etc. Πλεονα περὶ τῆς ιστορίας καὶ βιβλιογραφίας τῶν ἑβραϊκῶν Συμφωνιῶν ἐπιθεῖ ἐν τῇ Ἁγιογραφικῇ Λεξικῇ τοῦ F. Vigouroux ἐν ἀρθρῷ *Concordances* (τομ. Δ., μέρος Α', σελ. 899—901 ἐκδ. 1912).

83) Περὶ τῶν διαφόρων ἀρχαίων μεταφράσεων τε καὶ παραφράσεων ἐπιθεῖ Vigouroux τὰ σχετικὰ περὶ τῶν μεταφράσεων τῆς Γραφῆς ἀρθρα αὐτοῦ, καὶ δὴ *Septante, Versions Syriaques, Targumes, Vulgate, Graecus Venetus, Origenes.*

τοῦ Μεσαίωνα, τὰ λεγόμενα Midrashim (πρὸβλ. § 6).

Καὶ ἡ μετάφρασις δὲ τοῦ Ἰερωνίμου, ἡ **Βουλγάτα** λεγομένη, εἰς ὅσα ἐγένετο ἐπὶ τῇ βίβσει τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἔχει οὐκ ὀλίγην χρησιμότητα εἰς τὴν ἐξακριβωσιν τοῦ σημαινομένου τῶν λέξεων, καί περ οὕσα πολὺ νεωτέρα τῆς Πεσχίτας καὶ τῶν πρώτων Ταργουμίων.(84)

Ὅχι μὲν ὡς ἄμεσοι κηγαί, ἀλλ' οὐχ' ἦττον οπουδαῖα βοηθήματα εἶναι αἱ Γραμματικαὶ καὶ τὰ Λεξικά τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς χαιδαϊκῆς γλώσσης, ὅσα ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος ἤρξαντο συντασσόμενα πρῶτον μὲν ἀτελέστερον καὶ στοιχειωδέστερον ὑπὸ Ἰουδαίων, ἔπειτα δὲ δλονὲν πληρέστερον καὶ τελειότερον ὑπὸ τε Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν, τὰ μὲν ἀρχαιότερα ἑβραϊστὶ καὶ λατινιστί, τὰ δὲ νεώτερα ὡς τὰ πολλὰ ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις(85), καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ρωσικῇ(86) καὶ ἑλληνικῇ(87) πρωτοτύπως ἢ κατὰ μετάφρασιν.

§ 33. Ἐξακριβωσις τοῦ σημαινομένου τῶν ἑλληνικῶν λέξεων.

Εἰς τὰ ἑλληνιστὶ γεγραμμένα ἢ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει περιωθέντα βιβλία τῆς Γραφῆς κηγάς ἔχομεν ὡσαύτως αὐτὰ ταῦτα τὰ ἱερά βιβλία, καὶ δὴ πρῶτον τὰ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, καὶ ἔπειτα τὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων συγγραφέων. Οὐχ' ἦττον χρήσιμος εἶναι καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν, δι' ἣν ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς ἔσχεν ἐπι-

84) Cum grano salis πρέπει γὰρ χρησιμοποιεῖσθαι αἱ προβαλλόμεναι ὑπ' αὐτοῦ interpretationes hebraeorum nominum.

85) Περὶ τῆς ἱστορίας καὶ βιβλιογραφίας τῆς ἑβραϊκῆς καὶ Χαλδαϊκῆς Γραμματικῆς ἐπιθι Vigouroux Τομ. Γ' Μερ. Α' σελ. 507—512, τῆς δὲ Λεξικογραφίας τοῦ αὐτοῦ Τομ. Β' Μέρος Β' σελ. 1411—1419. Εἰς ταῦτα δύναται γὰρ προστεθῆναι L. H. Kapff' Hebraisches Vocabularium in alphabetischer Ordnung (1851) καὶ Jas. Prill Einführung in die hebraische Sprache (ἐκδ. 1912).

86) Γραμματικαὶ πλὴν τοῦ K. Kossowitz, τοῦ R. Klitzko, τοῦ O. Steinberg καὶ ἡ τοῦ J. Troitzki (Περφούτολ. 1910), Λεξικά δὲ τοῦ αὐτοῦ Steinberg καὶ τοῦ P. K. Kokovtsov.

87) Λεξικὸν ἔχομεν τὸ I. Λόουνδς Ἑβραϊο-νεοελληνικόν (Μελλίη 1842), καὶ Γραμματικὰ πλὴν τῶν τοῦ Θεοκλ. Βήμιπον καὶ τοῦ Πανλίδου, τοῦ N. Παπαγιαννοπούλου (Ἑβραϊκῇ Γραμματικῇ 1912).

δρασιν ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν συγγραφέων τῆς Καινῆς Διαθήκης (§31). Καὶ ἐνταῦθα πρὸς τε εὐρεσιν τῶν ζητουμένων λέξεων καὶ πρὸς παραλληλισμὸν αὐτῶν πολλὴν ἔχουσι χρησιμότητα αἱ **λεξιλογικαὶ Συμφωνίαι** ἢ Ταμεῖα πρῶτιστα μὲν τῆς Κ. Διαθήκης(88), ἔπειτα δὲ καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἑλληνιστὶ γεγραμμένων ἢ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει περιωθέντων βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης, τῶν **Ἀναγινωσκομένων**.(89)

Μετὰ τὰ ἱερά βιβλία χρησιμότητα πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἔχουσιν καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ ἐπ' ἑσχάτων ἀνευρεθέντες καὶ δημοσιευθέντες ἀρχαῖοι πάπυροι παντοίας ὕλης, ἐπιγραμμάτων, συμβολαίων καὶ ὁμοίων, μάλιστα δὲ αἱ συγγραφαὶ τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν Ἐκκλησια-

88) Ὡς πρῶτος μὲν συντάξας Ἑλληνικῆς Συμφωνίας εἰς ὅλην τὴν Γραφὴν φέρεται ὁ μοναχὸς Εὐδόκιμος ὁ Ρόδιος (περὶ τὰ 1200), πρῶται δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης Συμφωνίαι εἶναι αἱ τοῦ Βετωληίου (Betsulejus—Sixte Birken), ἐκδοθεῖσαι ἐν Βασιλείᾳ τῇ 1540. Ταύτην τὴν ἐκδοσὶν διέδεξθη μετὰ πεντηκοστῆτιαν ἡ τοῦ Ἑρῖκου Στεφάνου (τὸ πρῶτον ἐν Παρισ. 1594, ἔπειτα ἐν Γενεύῃ τῇ 1609 καὶ πάλιν ἐν Παρισίοις τῇ 1624), τῇ δὲ 1638 ἡ τοῦ Ἑρῆμου Schmid ὡς Ταμεῖον N. J. Graeci). Συνέχεια μὲν ταύτης ἀλλὰ πολλαχῶς ἐκφυξημένη εἶναι ἡ τοῦ C. R. Bruder δίτομος, τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα τῇ 1842 καὶ ἔπειτα πολλαχῶς. Ἐπιτομὴ τῆς τοῦ Bruder εἶναι ἡ τοῦ Schmolter, ἀριθμοῦσα καὶ αὐτὴ ἱκανῶς ἐκδόσεις. Υπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλοισι συντεταγμέναι Συμφωνίαι ὑπὸ G. V. Wigram (ἐν Λονδίῳ τῇ 1839 καὶ ἔπειτα 1844), ὑπὸ Ἀμερικανῶν τῇ 1870, καὶ τῇ 1897 ὑπὸ W. F. Moulton καὶ A. S. Geden, Concordance to the Greek (New) Testament according to the texts of Westcott and Hart, Tischendorf etc. (Edinh.).

89) Αἱ πρῶται Συμφωνίαι τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο' ἐξεδόθησαν ἐν Φραγκόφρῳ τῇ 1607 ὑπὸ τοῦ Kircher. Πλὴν καὶ τούτων πρῶτος συντάκτης ἠκηξεν ὁ Εὐδόκιμος, ὡς προσημειώθη. Τῆς ἐκδόσεως τοῦ Kirchner πολλὰ πληροστέρα εἶναι ἡ δίτομος τοῦ Τρομίτου, γενομένη τῇ 1718 ἐν Ἀμστελδάμῳ ὑπὸ τῆν ἐπιγραφὴν Trommii Concordantiae graecae versionis, vulgo dictae LXX interpretum etc. Παρὰ ταύτην ὑπάρχει καὶ ἕτερα ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις τῇ 1838 ὑπὸ F. P. Ducipron. Νεωτέρα τις συμφωνία τῶν Ο' ἀγγλιστὶ γενομένη εἶναι ἡ Concordance to the Septuaginta and the other Greek Versions of the O. T. (including the apocryphal books) by the late Edwin Hatch and Henry A. Redpath etc. ἐν δυοῖ τόμοις. 1897. Πλεονα περὶ τούτων τε καὶ ἄλλων πρὸβλ. Vigouroux αὐτόθι τόμ. Γ' Μέρος Α', σελ. 901—903.

σικῶν, συγχρόνως τε καὶ ὀλίγων προγενεστέρων ἢ μεταγενεστέρων. Εἶναι δὲ τοιοῦτοι ἐκ μὲν τῶν θύραθεν ὁ ἱστορικός Πολύβιος (†127 π.Χ.), Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Νικόλαος ὁ Ἀμμασκηρός, σύγχρονοι τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Ἀβγούστου, Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, Ἰώσηπος ὁ ἱστορικός, Δίων ὁ Χρυσόστομος (ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος ἀπὸ Χριστοῦ), Πλούταρχος (†130 μ.Χ.), Ἀρριανός, Πανσανίας ὁ Περιογητής, Ἀππιανός, Ἡρωδιανός καὶ ἄλλοι (ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰῶνος μ.Χ.) ἐκ δὲ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν οἱ λεγόμενοι Ἀποστολικοὶ Πατέρες, οἱ ἑλληνιστὶ συγγράφαντες Ἀπολογηταὶ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰῶνος. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἀποκρύφα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ μάλιστα τὰ τῆς Κ. Διαθήκης, κάλλιστα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι γλωσσικῶς πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ σημασινομένου τῶν λέξεων.(90) Πολὺ χρήσιμοι πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ ἀρχαῖαι ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου γενόμεναι μεταφράσεις τῆς τε Κ. Διαθήκης καὶ τῶν Ἀναγιγνωσκομένων τῆς Παλαιᾶς, καὶ μάλιστα ἡ Συριακὴ ἢ Πεσίτα, ἡ Κοπτική, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ λεγομένη Σαϊδική, ἡ ἀρχαία Λατινική, ἡ οὕτω καλουμένη Ἰτάλα (Italia) καὶ ἡ Βουλγάτα τοῦ Ἰερωνύμου.

Ὡς βοηθήματα δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιώματος τῶν Γραφῶν δύνανται μὲν νὰ χρησιμεύσωσι αἱ ὀπωσδήποτε ἔκτενεις Γραμματικαὶ καὶ τὰ Λεξικά τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου,(91) ἢ μιᾶς τινος περιόδου τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, καὶ μάλιστα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης τῶν Πατέρων(92) τὰ πρωτεῖα ὅμως ἔχουσι ἐκεῖνα τὰ ποιήματα, ὅσα εἴτε ὡς Γραμματικαὶ εἴτε ὡς Λεξικά (ὀνομαστικά), ἔργον ἔχουσι αὐτὸ τοῦτο, τὴν γραμματικὴν καὶ λεξικολογικὴν ἔρευναν καὶ

90) Περὶ τῶν Ἀποκρύφων *Εὐαγγελίων* τε καὶ *Πράξεων* ἐπιθι *Νικόλαος Ἀμαλᾶ* Ἐρμηνείας εἰς τὴν Κ. Διαθήκην. Τόμ. Α' §§ 18 καὶ 22. Περὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῶν περὶ τὰ τοιαῦτα περὶ. Ὀριγένους εἰς *Mat.* 28.

91) Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Λεξικῶν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ μάλιστα ὡς βάσις τῶν ἄλλων, ἔχει ὁ *Θησαυρὸς τοῦ Ἑρρίκου Σταφάνου*, τὸ μὲν πρῶτον ἐκδοθεὶς τῷ 1572, τελευταῖον δὲ ἐπεξεργασμένος καὶ διασκευασμένος ὑπὸ C. B. Hase καὶ W. Dindorf καὶ ἐν τόμοις ἑννέα ἐκδοθεὶς ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ 1821—65, *Henrici Stephani Thesaurus Linguae Graecae etc.*

92) Τοιοῦτων εἶναι τὸ τοῦ Σουκέρου *Thesaurus Ecclesiasticus e Patribus Graecis* (Amstel, 1682 Τόμ. 2).

διασφύρην τῶν ἑλληνιστῶν γεγραμμένων ἢ ἑλληνιστῶν μόνον περιωθέντων βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, αἱ *εἰδικαὶ Γραμματικαὶ* (93) καὶ τὰ *εἰδικὰ Λεξικά* τῶν τε Ἀναγιγνωσκομένων τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης. Τοιαῦτα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συνετάχθησαν πολυάριθμα ἐν διαφόροις χώραις τῆς Δυτικῆς Ἑυρώπης ἢ καὶ ἐν Ἀμερικῇ αὐτῇ εἴτε λατινιστῶν εἴτε καὶ ἐν ἄλλαις νεωτέραις γλώσσαις, τὰ μὲν ἀπ' ἀρχῆς καὶ πρωτοτύποις, τὰ δὲ ἐν ἐπεξεργασίαις ἢ ἀπλάις μεταφράσεσιν.(94)

§ 34. Ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία.

Μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ σημασινομένου τῶν λέξεων μέσον ἀναγκαϊότατον καὶ ὄρος ἀπαραίτητος πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀμέσου ἐννοίας, συμπεριλαμβανομένου πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ σημασινομένου τῶν λέξεων κατὰ τὸ ἀκαιβές, προσέρχεται ἡ ἐξέτασις τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας (nexus, cohaerentia, contextus), διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι τὰ ἐν συγγραφῇ τινα ἐκτιθέμενα ἐνδέχεται μὲν νὰ εἶναι *γνωμαὶ μεμονωμέναι*, ὡς συμβαίνει ἐν συλλογαῖς παροιμιῶν, οἷαι ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, συνήθως ὅμως συνιστῶσι σειράς ἢ εἰρημοὺς νοημάτων ἐχόντων τινὰ ἑσωτερικὴν συνάφειαν καὶ ἀλληλουχίαν, ὡς ὑφειλομένων εἰς τὸν κάλαμον ἀνθρώπων, ἐν νηφαλίῳ διανοητικῇ καταστάσει καὶ ἐνεργείᾳ διατελούντων, καὶ ἐὰν ἐπι ὑποτεθῇ, ὅτι

93) Αἱ πρῶται εἰδικαὶ Γραμματικαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῶν Ἁγίων Γραφῶν, καὶ μάλιστα τῆς Κ. Διαθήκης, συνετάχθησαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα (ὑπὸ Sal. Glass τῷ 1628, Casp. Wyss τῷ 1650, G. Pasor 1655). Περὶ τῶν ἐφεξῆς περὶ. F. Vigouroux Ἀγιογραφικῶν Λεξικῶν Τόμ. Γ' μέρος Α' σελ. 330—331. Ἐκ τῶν μάλλον προσφάτων ἀξιοσημειώτως εἶναι ἡ τοῦ Lud. Radermacher, καὶ τοῦ A. T. Robertson (περὶ ἀνωτέρω § 31, σημ. 1).

94) Καὶ τὰ πρῶτα φιλολογικὰ Λεξικά τῆς Κ. Διαθήκης ἀνεφάνθησαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Περὶ τούτων τε καὶ τῶν ἐφεξῆς δημοσιευθέντων πολυαριθμῶν περὶ. Vigouroux αὐτόθι Τόμ. Β', μέρος Β' σελ. 1419—1422. Πλὴν δὲ τούτων ἐγράφησαν καὶ ἰδιαιτέρως Λεξικά ἢ ἄλλα ποιήματα πραγματευόμενα περὶ τῶν *συνανόμενων* τῆς Κ. Διαθήκης, οἷα τοῦ J. A. H. Titmann de Synonymis N. T. (3η ἐκδ. τῷ 1829, ἐν δυοῖς τόμοις), G. Heine Synonymik des neutestam. Griechischen, 1898, καὶ τοῦ M. R. Vincent, Word studies in the N. T. (ἐν δυοῖς τόμοις, 1830). Λεξικὸν Κ. Διαθήκης ὡς προσηλώθη § 18, ἐξέπονθη καὶ κατ' ἡμῶν ὑπὸ τοῦ κρηθῆν Λεοντοπόλεως Σωφρονίου 1912.

ὅσα γραφῇ παραδίδουσι δὲν εἶναι πάντα προϊόντα τῆς ἰδίας αὐτῶν διανοίας, ἀλλ' ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἄνωθεν ἐπενέργειαν, εἰς ἐμπνευσιν ἢ ἀποκάλυψιν θεϊάν (§8—9). Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐξέτασις τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας θεωρεῖται ὡς ἕτερον τῶν οἰκοθην νοουμένων καὶ ἀπαραιτήτων μέσων πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀμέσου ἐννοίας, ὡς παντὸς λόγου, οὕτω καὶ τῶν θεϊῶν λογίων, καθὰ καὶ τοῦτο κατενοήθη ἐκπαλαί ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐσημειώθη δὲ ἐκ τῶν πρώτων ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου· «Ὁὐ δεῖ τὰς τῶν Γραφῶν ῥήσεις παραφέρειν, οὐδὲ ἐνκόπωντας τῆς ἀκολουθίας, οὐδὲ τῆς συγγενείας ἀποσπῶντας, οὐδὲ ἔρημα καὶ γυμνά τὰ ῥήματα τῆς τῶν ἐπομένων ἢ προλαβόντων βοηθείας λαμβάνοντας συκοφαντεῖν ἀπλῶς καὶ ἐπιρραΐζειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἀτοπον ἐν δικαστηρίῳ μὲν περὶ βιοτικῶν δικαζομένους πραγμάτων ἅπαντα εἰς μέσον προθεῖναι τὰ δικαιώματα, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίας καὶ πρόσωπα καὶ μυρία παράγειν ἕτερα, περὶ δὲ ζωῆς αἰωνίου προκειμένων ἡμῖν ἀγώνων, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν παραφέρειν; (95)

Διακρίνονται δὲ τρία κύρια εἶδη τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας, α') ἡ *γραμματικὴ ἢ συντακτικὴ ἀκολουθία* (nexus grammaticus s. syntacticus), ἡ κατὰ τοὺς καθιερωμένους τῆς σχετικῆς γλώσσης κανόνας σύνδεσις καὶ συναρμογὴ τῶν λέξεων ἢ προτάσεων τοῦ ἑρμηνευτέου λόγου· β') ἡ *λογικὴ ἀκολουθία* (nexus logicus), ἡ κατὰ τοὺς ἐγκύριους κανόνας τῆς καθόλου λογικῆς νοήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐσωτερικῆ συνοχῆ καὶ συνάρεια τῶν νοημάτων πρὸς ἄλληλα· γ') ἡ *ψυχολογικὴ ἀκολουθία* (nexus psychologicus), ἡ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ψυχολογικοῦ *συνερισμοῦ τῶν παραστάσεων* (associatio idearum) γινομένη ἐπὶ τοῦ λόγου ἐπίδρασις τοῦ συνόλου τῶν ἐκάστοτε ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαλοῦντος ἢ γράφοντος ἐπικρατουσῶν ἐννοιῶν, σκέψεων, διαθέσεων καὶ προθέσεων, καὶ ἐὰν ἔτι δὲν ἔχουσιν αἰτιασθενὴν λογικὴν συνάρειαν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ζιτηήματος, τοῦ ἐκάστοτε ἀπιστολοῦντος τὴν δύνανσιν τοῦ λέγοντος ἢ γράφοντος. Πάντα τὰ εἶδη ταῦτα τῆς ἀκολουθίας, συμπεριλαμβανομένης καὶ αὐτῆς τῆς ψυχολογικῆς, ἐνίοτε μάλιστα καὶ προεξαρχούσης, ἐπικρατοῦσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιήσει τῶν ἐβραίων, *λυρικῆ* τε καὶ *διδασκικῆς*, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῷ ὑψηλῷ καὶ ἐξηρημένῳ λόγῳ τῶν Προφητῶν ὑπὸ ἰδίων

95). Ἐν Ἱερει. 10, 23. Ἐπιθι καὶ Ἀδγουστίνου Serm. 50, 13 καὶ Ἱερωνύμου εἰς Ματθαῖον 25, 13.

τινὰ μορφήν, ὡς τοιαύτη τις συστοιχία τῶν νοημάτων, ἦτις κοινῶς χαρακτηρίζεται ὡς *παράλληλισμός τῶν μελῶν* (parallelismus membrorum), καὶ ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν συσχετιζομένων νοημάτων νῦν μὲν εἶναι *ἀντιθετικῆς*, νῦν δὲ *συναωνυμικῆς* ἢ *παραθετικῆς*, καὶ ἄλλοτε *συνθετικῆς*, ὅταν τὰ ἐπιρραζόμενα νοήματα δὲν εἶναι ἀπλῶς ἰσοδύναμα, ἀλλ' ἀποτελῶσι περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς κυρίας ἐννοίας δι' ἐπιφορὰς νέων καὶ συγγενῶν νοημάτων.

Παρὰ τὰ τρία ταῦτα εἶδη τῆς ἀκολουθίας, τὰ ἔχοντα ἐκάστοτε τὴν ἀνάλογον αὐτῶν ἐφαρμογήν, διακρίνουσι τινες καὶ ἄλλα εἶδη ἀκολουθίας λόγου, τὴν τῶν *ἐννοιῶν* (ordo ἢ series idearum ἢ sententiarum), τὴν τῶν *πραγμάτων* (nexus rerum) καὶ τὴν *ἱστορικῆν* (nexus historicus). Ἄλλὰ τὰ μὲν τελευταῖα ταῦτα εὐχερῶς ὑπάγονται εἰς ὅ,τι προεδηλώσαμεν ὡς *τρίτον* μέσον τῆς εὐρέσεως τῆς ἀμέσου ἐννοίας, τὴν *ἱστοριομάθειαν* (§29) καὶ πρόκειται νὰ ἐξετασθῶσιν ἐφεξῆς (§30). Ἡ δὲ λεγομένη *ἀκολουθία τῶν ἰδεῶν*, δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν διάφορος τῆς ζητούμενης διὰ τῆς *γραμματικῆς* ἢ τῆς *λογικῆς* ἢ τῆς *ψυχολογικῆς* ἀκολουθίας, ὡς ἀναφερομένη εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως εἰς ἣν εὐρίσκονται πρὸς ἄλληλα τὰ νοήματα ὡς ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα, ὡς προσδιορίζοντα καὶ προσδιοριζόμενα, ὡς ἐξορτῶντα καὶ ἐξαρτώμενα, ὡς ἠγούμενα καὶ ἐπόμενα, ὡς αἰτια καὶ αἰτιατά, ὡς γένη καὶ εἶδη, ὡς ὅλα καὶ μέρη, ὡς τὰ αὐτὰ καὶ ὅμοια, ἢ ἕτερα καὶ ἀνόμοια, ὡς παράλληλα ἢ ὑπάλληλα, ὡς ἐρώτησις ἢ ἀπόκρισις, ὡς περιέχον ἢ περιεχόμενον, ὡς σύμβολον ἢ συμβολιζόμενον, ὡς διαθέσις ἐσωτερικῆ ἢ ἐκδηλώσις ἑξωτερικῆ καὶ εἴ τινα ἄλλα τοιαῦτα ἐξ ὧν διελάβομεν προλαβόντως περὶ τῶν διαφόρων τρόπων τῆς διὰ τοῦ λόγου ἢ διὰ τῶν πραγμάτων φανεράς ἢ συγκεκαλυμμένης παρουσίας τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων καὶ διαθέσεων (§20 κ.εξ.).

Καὶ συνήθως μὲν αἱ σχέσεις αὗται εὐρίσκονται ὁμαλῶς καὶ ἀνελκπῶς ἐκπερισσμέναι, καὶ εἶναι εὐπροσδιόριστοι. Δὲν εἶναι ὅμως σπάνια καὶ αἱ ἐναντίαι περιπτώσεις, συντάξεις δηλ. ἀσυνήθεις καὶ ἀκανόνιστοι, ἐλλείψεις καὶ ἀνωμαλῖαι περὶ τὴν *κωρυφαίαν* τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων καὶ διαθέσεων εἴτε ἐν εἴδει πρωθυστερίας ἢ υπερβατικῆς θέσεως τῶν λέξεων ἢ προτάσεων, εἴτε ἐν εἴδει ἀποτόμου καὶ ἀματώδους μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον ἀνευ τῆς προσηκούσης δηλώσεως τοῦ *ἐν τῷ μέσῳ κειμένου*, τοῦ συνδέοντος ἢ διαστάτος ἀδιά, καὶ οὕτω τὰ μὲν συνανήμοντα νομίζονται ὡς ἄσχετα, τὰ δὲ διεστῶτα φαίνονται ὡς συναρῆ καὶ ἐπακόλουθα. Συμβαίνει δὲ τοῦτο

ἐν ἅπασιν τοῖς μέρεσι τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς μὲν, μάλιστα δὲ τοῖς διδακτικοῖς καὶ τοῖς προφητικοῖς, καὶ προρρήσεσι ἢ ὁπτασίαι περὶ τῶν μελλόντων, ἀφορῶσαι εἰς πράγματα τῷ εἶδει καὶ τοῖς χρόνοις διαστάμενα, προσπίπτουσιν πολλάκις ὑπὸ τῆς αὐτῆς οὐτως εἰπεῖν ὁπτικῆν ἀκτῖνα, καὶ παρέχουσι τὴν ἤψιν καὶ τὴν ὑπόνοιαν, ὡσεὶ πρόκειτο περὶ πραγμάτων τῶν αὐτῶν, ἢ συναφῶν κατ' ἄμφω, τὴν τε φύσιν καὶ τὴν χρονικὴν διαδοχὴν.

§ 35. Κανόνες ἐπὶ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας.

Ἡ ὑπαρξὶς τοιούτων περιπτώσεων καὶ ἐμφάσεων καὶ ὁ ἐνδεχόμενος ἀπ' αὐτῶν κίνδυνος ἐπιβάλλουσιν ἀναντιρρήτως τῷ ἐρμηνευτῇ πολλὴν προσοχὴν περὶ τὴν χρῆσιν τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας καὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς εἰδῶν, ὥπως μὴ αἱ περὶ ταῦτα τυχόν ὑπάρχουσαι ἀνωμαλῖαι ἢ ἐλλείψεις ἀνθρώπιναι ἐπιηρεάσωσι τὴν ἀνείρεσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ περιεχομένου. Καὶ ἰσχύουσι μὲν καὶ περὶ τούτων τὰ προξετασθέντα περὶ τῆς *κατὰ ἄνθρωπον*, τῆς ἀνθρωπομορφου ἀντιλήψεως καὶ ἀνθρωποπαθοῦς παραστάσεως τῶν νοημάτων (§ 20—21), ὅτι δηλ. ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ τῷ πνεύματι, οὐχὶ δὲ τὰνάπαλιν. Πλὴν εἶναι ταῦτα ἐξαιρέσεις, ὡς τοιαῦται δὲ δὲν ἀπαλλάσσουσι τὸν ἐρμηνευτὴν τῆς ὑποχρέσεως νὰ ἔχηται τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐρμηνείας καὶ νὰ ἀκολουθῇ ταῖς ἄλλαις τε ἀπαιτήσεσι τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ τῇ τοῦ λόγου ἀκολουθίᾳ, ἔχων ἐν νῷ τὰ γενικὰ ταῦτα ἐν τῇ χρῆσει καὶ ἐφαρμογῇ ἐκάστου τῶν εἰδῶν αὐτῆς.

Ἐν τῇ γραμματικῇ καὶ συντακτικῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου, πρὸς τῇ ἐξετάσει καὶ ἀκριβεῖ χρῆσει τῶν εἰς πᾶν σύγγραμμα ἐφαρμοσίων γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων τῆς ἐν ἡ γέγραπται γλώσσης ἢ διαλέκτου, ὀφείλει ὁ ἐρμηνευτὴς ὡς κανόνα γενικῶν νὰ ἔχη καὶ τοῦτον, ὅτι τῆς τοῦ κειμένου ἀμεραιότητος κριτικῶς βεβαιωθείσης καὶ ὀρισθείσης, νὰ ἐριστῇ τὴν προσοχὴν καὶ οὕτως εἰπεῖν νὰ δεικνύῃ σεβασμὸν εἰς τὴν τάξιν καὶ θέσιν, ἣν αἱ λέξεις καὶ αἱ προτάσεις ἔλαβον παρὰ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ, καὶ μὴ μετακινή αὐτὰς μηδὲ κατὰ δianoian ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτῶν θέσεως ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νοήματος ὑπαγορευομένης. *ὑπερβατὰ* καὶ ἄλλαι ἀνωμαλῖαι τοιαῦται ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ ὡς ἐλέχθη, ἴσως πλείονες ἢ ἐν ἄλλοις συγγράμμασιν. Πλὴν ὁ ἐρμηνευτὴς ὁ καταπεύγων εὐχερῶς εἰς τὴν βοήθειαν τῶν κρωθυστερέων καὶ

ὑπερβατῶν, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ζητῶν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δυσκολιῶν τῆς κατανόησεως, οὐ μόνον παραβλάπτει σπουδαίως τὴν ἔμφρασιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐξαλλοιοῖ πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ νόημα. (96)

Ἐν δὲ τῇ *λογικῇ ἀκολουθίᾳ* πλὴν τῶν ἀμέσως ἡγουμένων καὶ ἐπομένων, πρὸς ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐρμηνευομένου χωρίου ἀναγκαῖα καὶ ἡ παρεξέτασις αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀπώτερω μὲν, ἀλλὰ θεμελιώδη ἐννοίαν εἶτε τοῦ ὅλου βιβλίου, εἶτε τοῦ τμήματος τοῦ ἐκάστοτε εἰς ἐρμηνείαν προκειμένου, διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον, ὅτι πολλάκις, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς προφητικοῖς καὶ διδακτικοῖς βιβλίοις, τὰ ἐπὶ μέρους νοήματα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις ἢ δικαιολογία καὶ ἐπικύρωσις τῶν θεμελιωδῶν νοημάτων τῶν τῇ ἄλλῃ συγγραφῇ ἢ τοῖς μέρεσιν αὐτῆς ὑποκειμένων. Βεβαίως καὶ ἡ θεμελιώδης ἐννοία ἐκάστου βιβλίου ἢ τμήματος, δὲν διατυπύεται πάντοτε μετὰ τῆς προσηκούσης σαφηνείας, καὶ τούτου ἐνεκα περιέρχεται ὁ ἐρμηνευτὴς εἰς τὴν ἀνάγκην, οἷοναί ἐν κύκλῳ στρεφόμενος, πρὸ παντός ἄλλου νὰ ἐκζητήσῃ ταύτην, τοῦτο μὲν συμβουλευόμενος τὴν ἀφορμὴν καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις τῆς συγγραφῆς, τοῦτο δὲ ἐξετάζων μετ' ἐπιστάσις τὴν ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἐν τοῖς διαφόροις τμήμασιν ἀναπτυσσομένων ζητημάτων· πλὴν ὁ κύκλος οὗτος εἶναι μόνον φαινόμενος, εἶναι δὲ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ζητηθῇ καὶ εὑρεθῇ ἢ διὰ τοῦ ὅλου ἢ τοῦ προκειμένου τμήματος διήκουσα θεμελιώδης ἐννοία, ἵνα καθοδηγῇ μὲν πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῶν ἐπὶ μέρους ἐνοιῶν, χρησιμεύει δὲ ὡς στάθμη καὶ κανὼν τῆς ὀρθότητος τῆς ἐρμηνείας. Ἀναγκαῖα ἐπίσης πρὸς εὔρεσιν καὶ καθορισμὸν τῆς ἀμέσου ἐννοίας τῶν Γραφῶν εἶναι πολλάκις καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς ψυχολογικῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς, ὡς ὑποκείμενοι εἰς τοὺς αὐτοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τοῦ συνειρημοῦ τῶν ἐνοιῶν καὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων αὐτῶν, εἰς οὓς ὑπόκεινται καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, οὐ μόνον συνδυάζουσι πρὸς ἀλλή-

96) Τὸ ἐν 2 Τιμ. 2, 6· «τὸν κοιτώντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν; νόσει ἢ λέγων· παρέχει νόημα ἥμισυ συνῆδον πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου, ἐξηγούμενον καθ' ὑπερβατὸν (τὸν πρῶτον κοιτώντα γεωργὸν κτλ.), ἐν ᾧ ἄνευ ὑπερβατοῦ ἐξηγούμενον παρέχει ἀφορμὴν πρὸς εὔρεσιν ἄλλης ἐννοίας μᾶλλον συμφέρουσα πρὸς τὰ συμφραζόμενα καὶ καθ' αὐτὴν βαθεῖας· ὁ γεωργὸς ὁ κοιτῶν, ἑταῦθα ὁ διδάσκων, πρέπει πρῶτος νὰ μεταλάβῃ τῶν καρπῶν τοῦ κόπου αὐτοῦ, δηλ. αὐτὸς πρῶτος νὰ ὀφελῆθῃ ἀπὸ τῆς ἰδίας διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐπιφερόμενον «νόσει ὁ λέγων» δῶν γὰρ σοὶ Κύριος σύνεσιν ἐν πάσιν.»

λους έννοιᾶς ὁποσδήποτε ὁμοίᾶς ἢ ἀντιθέτου ἢ τοπικὴν μόνην καὶ χρονικὴν ἐχούσαις συνάφειαν (Ρωμ. 8, 35—39. 1 Κορ. 3, 7—17. 4, 8 κ.εξ.), ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν αἰσθημάτων, ὅφ' ὄν ἐκάστοτε κατέχονται, δίδουσι εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ ἀνάλογον ἔμφασιν καὶ χρωματισμὸν (Ήσ. 1, 2 κ.εξ. 2 Κορ. 11, 1 κ.εξ.), τοῦθ' ὅπερ δὲν πρέπει νὰ παραβλέπηται, ἵνα μὴ τὰ μετὰ ζηροῦτητός τητός τινοσ ἢ ὕπερβολῆσ εἰρημένα ἐκλαμβάνωνται κατὰ λέξιν καὶ ἀκριβορημένοσ. Τοιοῦτον καὶ τὸ γνωστέον λόγιον τοῦ Κυρίου «ἐθκοπώτερον κάρηλον διὰ τρυμηλιάσ ἡαρίδοσ διελθεῖν ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν» (Λουκ. 18, 26. Ματ. 16, 24). Οὐ μόνον δὲ ἐκ λόγων ψυχολογικῶν ἐπάρχουσι τὰ μεθ' ὕπερβολῆσ τινοσ εἰρημένα ἐν Παλαιᾷ τε καὶ Κ. Διαθήκῃ (Ψαλ. 106, 26. Δευτ. 1, 28. 6, 8. 10, 22. Ἰωάν. 21, 25. Τιτ. 1, 12 κ.ἀλλ.), ἀλλὰ καὶ ἄλλων λέγονται ἐνίοτε ἀπολύτωσ καὶ ἐπὶ τὸ καθολικώτερον ὅσα ἐκ τῆσ τοῦ λόγου ἀκολουθιάσ φαίνονται ἐκληπτεᾶ σχετικῶσ καὶ ἐπὶ τὸ μερικώτερον (Ἰωαν. 3, 26. Τιτ. 1, 15. 1 Κορ. 6, 12. 1 Θεσ. 5, 21. 1 Ἰωαν. 2, 27. Πρ. 11, 28 κ.ἀλλ.).(97)

Ὀκκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι πάντα τὰ προειρημένα εἶδη τῆσ τοῦ λόγου ἀκολουθιάσ δὲν ἀπαντῶσιν ἐξ Ἰσοῦ ἐν κασι τοῖσ μέρεσι τῶν θεῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐν ᾧ ἢ γραμματικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία πανταχοῦ πρέπει νὰ λαμβάνηται ἔπ' ὄψιν, ἢ ἀνάγκῃ τῆσ ἐξετάσεωσ τῆσ ψυχολογικῆσ ἀκολουθιάσ παρουσιάζεται ὅσ τὰ πολλὰ ἐν τοῖσ προφητικῶισ, καὶ ἐκ τῶν ποιητικῶν ἐν τοῖσ λυρικῶισ, σπανίωσ δὲ ἐν τοῖσ ἰδίωσ γνωμικῶισ καὶ διδακτικῶισ, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐν τοῖσ ἱστορικῶισ, ἐπειδὴ ὁ ἱστοριογράφοσ μάλλον ἀκολουθεῖ τῇ ἐξωθεν ἐτοιμῶσ δεδομένη ὕλη καὶ ἀκολουθία τῶν πραγμάτων ἢ τῷ συνειρημῶ τῶν ἰδῶν νοημάτων καὶ τῇ φορᾷ τῶσ αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων τῆσ καρδιάσ.

§ 36. Ἀρχαιογνωσία ἢ ἱστοριομάθεια.

Τῆσ τοῦ λόγου ἀκολουθιάσ οὐχ' ἤτεον ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι πρὸσ κῦρεσιν καὶ καθορισμὸν τῆσ ἀμέσοσ έννοιᾶσ τῶν θεῶν Γραφῶν εἶναι καὶ ἢ ἀρχαιογνωσία ἢ ἱστοριομάθεια, αἰ γνώσεισ αἰ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ, γενικαὶ τε καὶ εἰδικαὶ. Εἰδικαὶ εἶναι αἰ ἀμέσωσ ἀναφρομένα εἰς τὰσ διαφόρουσ περιστάσεισ τῇ συγγραφῇ ἐκάστοσ βιβλίου,

97) Ἐπιθι Χρυσοστόμ. ὁμιλ. 11 πρὸσ Ρωμαίωσ καὶ Ἰσιδόρ. Πηλουσιώτ. ἐπιθι 13, 99.